

KROVNA
ORGANIZACIJA
MLADIH SRBIJE

**ALTERNATIVNI IZVEŠTAJ
O POLOŽAJU I POTREBAMA
MLADIH U REPUBLICI SRBIJI**

KROVNA ORGANIZACIJA MLADIH SRBIJE

Boban Stojanović, MA

**ALTERNATIVNI IZVEŠTAJ O
POLOŽAJU I POTREBAMA MLADIH
U REPUBLICI SRBIJI**

Beograd, 2017.

Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji

Izdavač:
Krovna organizacija mladih Srbije – KOMS

Za izdavača:
Jelena Milanović

Autor:
Boban Stojanović, MA

Lektura:
Maja Galović

Dizajn i prelom:
Printing

Tiraž:
150 primeraka

Štampa:
Printing doo Beograd

ISBN:
978-86-80578-02-6

Rad Krovne organizacije mladih Srbije podržava Švedska
u okviru programa Beogradske otvorene škole
„Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“

Sadržaj

	strana
1. O projektu	- 7 -
2. Uvod	- 11 -
3. Metodologija istraživanja	- 14 -
4. Institucionalni okvir	- 22 -
5. Zakonodavni okvir	- 31 -
6. Politička participacija i odnos političkih subjekata prema mladima	- 40 -
7. Mladi i tržište rada	- 88 -
8. Mladi i obrazovanje	- 105 -
9. Mladi i aktivizam	- 119 -
10. Bezbednost mladih	- 140 -
11. Mladi i kultura, kulturni sadržaji i navike	- 152 -
12. Vrednosti mladih	- 162 -
13. Zaključak i preporuke	- 173 -
14. Bibliografija	- 177 -

1. O projektu

Projekat: Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji - CS4EU

Beogradska otvorena škola (BOŠ) uz podršku Švedske sprovodi projekat „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“ koji ima za cilj da podrži aktivnije učešće organizacija civilnog društva i medija u procesu pristupanja Republike Srbije Evropskoj uniji (EU).

U okviru projekta BOŠ sprovodi Program podrške civilnom društvu i medijima u oblasti evropskih integracija čija je svrha da doprinese evropskim integracijama i demokratskom razvoju u Srbiji jačanjem uloge civilnog društva i medija.

Civilno društvo i mediji su prepoznati kao pokretači promena i ključni akteri demokratskog razvoja. Organizacije civilnog društva i mediji predstavljaju aktere koji su u stanju da proces evropskih integracija približe građanima, objasne značaj društvenih promena i doprinesu uključivanju građana u procese donošenja odluka. Stabilnost demokratskih institucija, vladavina prava i poštovanje ljudskih i manjinskih prava su nezamislivi bez aktivnog učešća civilnog društva u kreiranju javnih politika i slobodnih medija koji informišu građane i podstiču kritičko mišljenje. Civilno društvo i mediji su prepoznati kao pokretači promena, ključni akteri demokratskog razvoja i direktni korisnici ovog Programa.

Ovim projektom BOŠ nastoji da proces pregovora Srbije sa EU učini vlasništvom svih građana i građanki i da ga poveže sa procesom kreiranja javnih politika. Na ovaj način će se uspostaviti okvir za društvene promene koje će omogućiti da građani i građanke prepoznaju korist od članstva Srbije u EU. Kroz ovaj projekat biće obezbeđena podrška za razvoj organizacija civilnog društva i medija u zastupanju interesa lokalnih zajednica u procesu pristupanja EU.

Opšti cilj Programa je doprinos evropskim integracijama i demokratskom razvoju u Srbiji jačanjem uloge civilnog društva i medija.

Specifični ciljevi Programa podrške su da:

- ojača ulogu civilnog društva kao zastupnika interesa lokalnih zajednica u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji (EU);
- podstakne demokratski uticaj civilnog društva na javne vlasti, poboljša prakse i unapredi kvalitet učešća javnosti u procesu donošenja odluka;
- unapredi kvalitet javne debate i informisanosti građana o procesu evropskih integracija.

Program podrške civilnom društvu i medijima u oblasti evropskih integracija čine sledeće celine:

Programska aktivnost 1: Podrška projektima i partnerskim organizacijama civilnog društva i medijima;

Programska aktivnost 2: Jačanje kapaciteta i program umrežavanja.

Kroz ovaj Program obezbeđuje se podrška za veće učešće organizacija civilnog društva i medija u kreiranju javnih politika u procesu pristupanja EU i dugoročno partnerstvo programskih partnera. Programski partneri će biti one organizacije civilnog društva i mediji čiji projekti budu prihvaćeni i podržani u okviru ovog Programa.

Podrška projektima i partnerskim organizacijama civilnog društva i medijima podrazumeva dodelu finansijskih sredstava za realizaciju aktivnosti koje doprinose ostvarenju ciljeva Programa i dostizanju očekivanih rezultata i realizuje se kroz:

- Institucionalnu podršku koja je namenjena za održivost organizacija civilnog društva koje aktivno učestvuju ili poseduju potencijal da učestvuju u kreiranju javnih politika u procesu pristupanja EU i medijima koji unapređuju kvalitet informisanja i podstiču javnu debatu o procesu evropskih integracija;
- Projektnu podršku koja je namenjena organizacijama civilnog društva koje se bave javnim zagovaranjem za veće učešće lokalnih zajednica u procesu evropskih integracija i medijima za jačanje medijskih sloboda, nezavisnosti medija i unapređenje kvaliteta

izveštavanja o pitanjima demokratskog razvoja i procesa pristupanja Srbije Evropskoj uniji.

Jačanje kapaciteta i program umrežavanja obuhvata sledeće celine:

1. ekspertsku podršku za sprovođenje projekata;
2. program za izgradnju kapaciteta organizacija civilnog društva i medija;
3. studijske posete institucijama EU u Briselu;
4. program razmene iskustava;
5. radionicu za umrežavanje.

Projekat će uključiti 45 organizacija civilnog društva i medija sa teritorije čitave Srbije u mrežu partnera koji će naredne tri godine (2017-2019) raditi na povećanju uloge civilnog društva u zastupanju interesa lokalnih zajednica u procesu evropskih integracija, obezbeđivanju demokratskog uticaja civilnog društva na javne vlasti i unapređenju kvaliteta učešća javnosti u procesu donošenja odluka i pregovorima sa EU. Partneri će, takođe, svojim aktivnostima težiti ka unapređenju javne debate i informisanosti građana i građanki o procesu evropskih integracija.

Organizacije i mediji uključeni u projekat dobiće podršku za realizaciju sopstvenih aktivnosti čijim izvođenjem doprinose procesu evropske integracije, kao i podršku za jačanje unutrašnjih kapaciteta organizacije za uspešnije dostizanje ciljeva koje su postavili.

Gore navedenim aktivnostima civilno društvo obezbeđuje da glas lokalnih zajednica bude prepoznat u pregovorima o pristupanju Evropskoj uniji. Na ovaj način informisani građani i građanke od posmatrača postaju aktivni učesnici/e u sveobuhvatnoj demokratskoj reformi zajednice čiji su deo.

Ovim projektom se unapređuje saradnja javnih institucija, civilnog društva i medija i podstiču partnerstva u rešavanju problema lokalnih zajednica. Saradnja civilnog društva i javne uprave se ovim projektom gradi na temeljima znanja, argumentovane debate i poštovanja principa dobrog upravljanja. Projekat se izvodi u periodu od oktobra 2016. do oktobra 2019. godine.

U okviru ovog projekta Beogradske otvorene škole i Kraljevine Švedske, Krovna organizacija mladih Srbije kroz institucionalnu podršku realizuje projekat: **Glas mladih u demokratskim procesima**.

U okviru ovog projekta je i sprovedeno istraživanje čiji je proizvod ovaj izveštaj. Projektnim aktivnostima je predviđeno i da se sažetak ovog izveštaja uputi EU delegaciji u Srbiji kako bi se nalazi iz istraživanja našla u godišnjem izveštaju o napretku Srbije u procesu evro integracija. Osim ovoga, projektne aktivnosti predviđaju: Kreiranje mehanizama za aktivno učešće mladih na nacionalnom i lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou se planira uvođenje modela strukturiranog dijaloga za evaluaciju Nacionalne strategije za mlade i izradu novog Akcionog plana. Za aktivnije učešće mladih na lokalnom nivou izradiće se dokument Minimum standarda za učešće mladih u procesima donošenja odluka u lokalnim zajednicama koji će se promovisati kako mladima, tako i samim donosiocima odluka u jedinicama lokalnih samouprava.

2. Uvod

[Krovna organizacija mladih Srbije](#) (KOMS) je savez udruženja mladih i za mlade, osnovan 12. marta 2011. godine. Trenutno je u članstvu KOMS-a 97 organizacija članica (organizacije mladih i za mlade). KOMS predstavlja najviše nezavisno predstavničko telo mladih u Srbiji čija je misija da razvija omladinsku politiku u Srbiji, zastupajući interese mladih, razvijajući partnerski odnos sa državom, međusektorsku i međunarodnu saradnju, kao i podstičući aktivno učešće mladih i organizacijski razvoj svojih članica. Svoju misiju KOMS sprovodi putem: zagovaranja za razvoj mehanizama za učešće mladih u procesima donošenja odluka i kreiranja predloga praktičnih politika u oblastima od značaja za mlade; podsticanja, podrške i promocije participacije mladih, omladinskog organizovanja i umrežavanja i jačanja kapaciteta i organizacione održivosti udruženja mladih i za mlade. KOMS je punopravna članica Evropskog foruma mladih.

Uloge KOMS-a su da:

- Prepoznaje potrebe i zastupa interese mladih
- Predstavlja platformu za dijalog i saradnju i forum za razmenu informacija, iskustava i stavova organizacija članica
- Promoviše, podstiče i podržava omladinsko organizovanje
- Podstiče saradnju javnih institucija sa mladima i učestvuje u institucionalnim procesima donošenja odluka koje su od značaja za mlade, po principu ko-menadžmenta
- Analizira javne politike (zakone, strategije, budžete...) i daje amandmane na njih
- Sarađuje sa srodnim inostranim organizacijama i zastupa mlade ljude u Srbiji na polju međunarodne saradnje
- Bavi se javnim zagovaranjem na nacionalnom nivou
- Doprinosi izgradnji organizacionih kapaciteta organizacija članica

Misija Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS):

KOMS je zagovaračka platforma koja zastupa interese mladih, osigurava aktivno učešće i razvija sistemski rešenja u cilju unapređenja položaja mladih kroz razvijanje strateških partnerstava, međusektorsku i međunarodnu saradnju, kao i jačanje kapaciteta organizacija članica i drugih subjekata omladinske politike.

Vizija Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS):

Podsticajno okruženje u kojem mladi zastupaju svoje interese i aktivno učestvuju u razvoju društva.

U Srbiji se na godišnjem nivou objavi zanemarljivo mali broj izveštaja i istraživanja koji govore o položaju mladih, njihovim potrebama i problemima. U postojećim dokumentima kao što je npr. izveštaj koji jednom godišnje objavljuje Ministarstvo omladine i sporta čini se da se ne odražava sasvim objektivna slika, a izostaju i preporuke o mogućnostima za unapređenje datog stanja. Još jedan od problema je što se kroz izveštaj Ministarstva omladine i sporta prikazuju samo stavovi mladih o određenim pitanjima, a zanemaruju se neki drugi segmenti, zato ovaj izveštaj predstavlja korak dalje sa svojim drugačijim pristupom i metodologijom. U Srbiji se objavljuju i povremeni, pojedinačni izveštaji o mladima koji uglavnom u analizu uzimaju jednu ili nekoliko srodnih oblasti, dok je ovaj izveštaj multidisciplinarni i bavi se nizom tema i oblasti koje su od suštinske važnosti za mlade.

Cilj istraživanja je da kroz različite metode i tehnike prikupljanja podataka ukažemo na zvanične podatke koji postoje o mladima i koji govore o njihovom položaju, ali i da vidimo njihove navike, stavove i probleme sa kojima se suočavaju. Drugi cilj je svakako da ovo bude samo prvi ovakav izveštaj, a da svake godine radimo istraživanje i publikujemo izveštaj kako bismo mogli da pratimo stanje i eventualne promene, da vidimo da li određene politike daju rezultate i na taj način da imamo podatke koji će sa jedne strane predstavljati vid monitoringa i evaluacije politika za mlade, a sa druge strane činiti bazu za predlaganje i kreiranje javnih politika zasnovanih na *evidence-based policy* principu. Na taj način, ovaj izveštaj može da predstavlja dobru polaznu osnovu za dalja istraživanja, za produblјivanje saznanja iz po-

jedinih oblasti i da bude svojevrsan alat koji će se koristiti za izradu predloga javnih politika i kampanje zagovaranja. Izveštaj bi trebalo da pruži doprinos i evaluaciji Nacionalne strategije za mlade i trogodišnjeg Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade i da pruži ulazne informacije za izradu narednog Akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade. Prema tome, izveštaj je namenjen svim akterima omladinske politike, pre svega donosiocima odluka, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou kako bi se upoznali sa položajem mladih i svoje politike mogli da kreiraju tako da unaprede položaj mladih, ali i svim organizacijama civilnog društva kao izvor informacija u različitim oblasti koje se mogu koristiti za različite potrebe u zavisnosti od primarnih oblasti delovanja organizacija.

KOMS je u 2016. godini razvio „Matricu za praćenje podsticajnog okruženja za unapređenje položaja mladih“ koja sadrži indikatore za praćenje i vrednovanje: institucionalnog okvira, zakonodavnog okvira, ekonomskog i socijalnog okvira, društvenog aktivizma i političke participacije, stavova i vrednosti. Poseban akcenat je stavljen na pitanja aktivnog učešća mladih u procesima donošenja odluka i ulozi u pristupanju Srbije EU. Matrica je okvir koji je korišćen i u ovom istraživanju i koja nam je pomogla da istraživanje skiciramo tako da ono odgovori na sve prioritetne oblasti.

Iz sredstava institucionalne podrške u okviru ovog projekta, na osnovu postavljenih indikatora sprovedeno je istraživanje i rezultat je nezavisan, alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih.

Svake godine, na poziv Evropske delegacije, KOMS dostavlja predloge za pisane doprinos „Izveštaju o napretku Srbije u procesu pristupanja EU“. Nažalost, u prethodnim godinama doprinos je bio veoma skroman jer KOMS nije imao dovoljno relevantnih istraživanja i podataka na koje bi mogao da se referiše.

Ovim alternativnim izveštajem o položaju mladih u Srbiji, KOMS će pružiti značajniji i kvalitetniji doprinos u konsultacijama o političkim, ekonomskim kriterijumima i evropskim standardima u procesu evrointegracija.

3. Metodologija istraživanja

Istraživanje je sprovedeno u periodu od maja do jula 2017. godine. Istraživanje je bilo podeljeno na više tematskih oblasti: 1. Institucionalni okvir; 2. Zakonodavni okvir; 3. Politička participacija i odnos političkih subjekata prema mladima; 4. Mladi i tržište rada; 5. Mladi i aktivizam; 6. Mladi i obrazovanje, 7. Mladi i bezbednost; 8. Mladi i kultura, kulturni sadržaji i navike; 9. Vrednosti mladih.

Prema metodološkom pristupu i načinu prikupljanja podataka, istraživanje je kvalitativno i kvantitativno, odnosno, korišćene su obe metode istraživanja i prikupljanja podataka.

Istraživanje je obuhvatilo nekoliko tehnika prikupljanja podataka:

1. Analiza dokumenta (desk analiza) pomoću koje je analiziran institucionalni okvir i sve tematske oblasti koje su na bilo koji način uređene i koje određuju položaj mladih. Uz analizu institucionalnog okvira, istraživanje je obuhvatilo dostupne podatke i izveštaje institucija, nestrukturirane prikupljene podatke, alii analizu svih dostupnih do sada rađenih istraživanja u vezi sa mladima. Tamo gde su korišćena posredna/sekundarna istraživanja u tekstu alternativnog izveštaja to stoji posebno naglašeno.

2. Fokus grupe sa relevantnim subjektima su korišćene za kvalitativno istraživanje pojedinih tema, sa odabranim učesnicima/ama na osnovu kriterijuma relevantnosti (organizacije mladih, za mlade, istaknuti pojedinci, predstavnici ciljanih organizacija) za datu temu. Održano je ukupno osam fokus grupa sa temama: 1. Mladi u procesima donošenja odluka/kreiranja politika; 2. Mladi u političkim partijama; 3. Razvijenost socijalnog preduzetništva kod mladih i njegovi potencijali; 4. Društveni aktivizam i participacija mladih iz ugroženih kategorija; 5. Omladinski rad; 6. Bezbednost mladih, 7. Vrednosti mladih i uloga mladih u procesu pridruživanja EU, 8. Aktivizam mladih.

3. *On line* upitnik za mlade uzrasta od 15 do 30 godina na teritoriji Republike Srbije. Tip uzorka je namerni/ciljani na populaciju mladih kao dela opšte populacije u odnosu na godine (od 15 do 30 godina), a u

okviru tog (osnovnog) skupa uzorak je jednostavni slučajni. Upitnik se sastojao iz osam grupa pitanja: 1. Osnovni podaci; 2. Politička participacija; 3. Društveni aktivizam i participacija mladih; 4. Volonterski rad; 5. Mladi i obrazovanje; 6. Mladi i bezbednost; 7. Kultura i kulturni sadržaji; 8. Vrednosti mladih. Kombinovana su otvorena i zatvorena pitanja (ponuđeni odgovori, višestruki odgovori, skale), a upitnik se sastojao od ukupno 282 pitanja. Nijedno pitanje nije bilo obavezno, odnosno nije postojalo pitanje na koje je ispitanik morao da odgovori.

Upitnik je popunilo ukupno 399 ispitanika/ca sa teritorije Republike Srbije, a uvidom u uzorak je utvrđeno da 3 popunjena upitnika nisu relevantna, s obzirom na to da nisu ispunjavala uslov ciljanog uzorka, a to su godine života (15 – 30), tako da je broj upitnika koji su obrađivani u analizi podataka 396.

U analizi dobijenih podataka rađena je poststratifikacija po rodu, starosnom dobu, tipu naselja, regionu prebivališta i nivou obrazovanja. U pojedinim segmentima istraživanja, rađene su dodatne stratifikacije uzorka i to je posebno naglašeno u tekstu. U analizi su korišćene klasične deskriptivne analize: frekvencije i ukrštanja.

Opis uzorka:

Prema godinama, odnosno starosti ispitanika/ca – upitnik su popunjavali mladi svih starosnih uzrasta. Radi lakšeg prikaza, mlade prema starosti ćemo podeliti u tri strate:

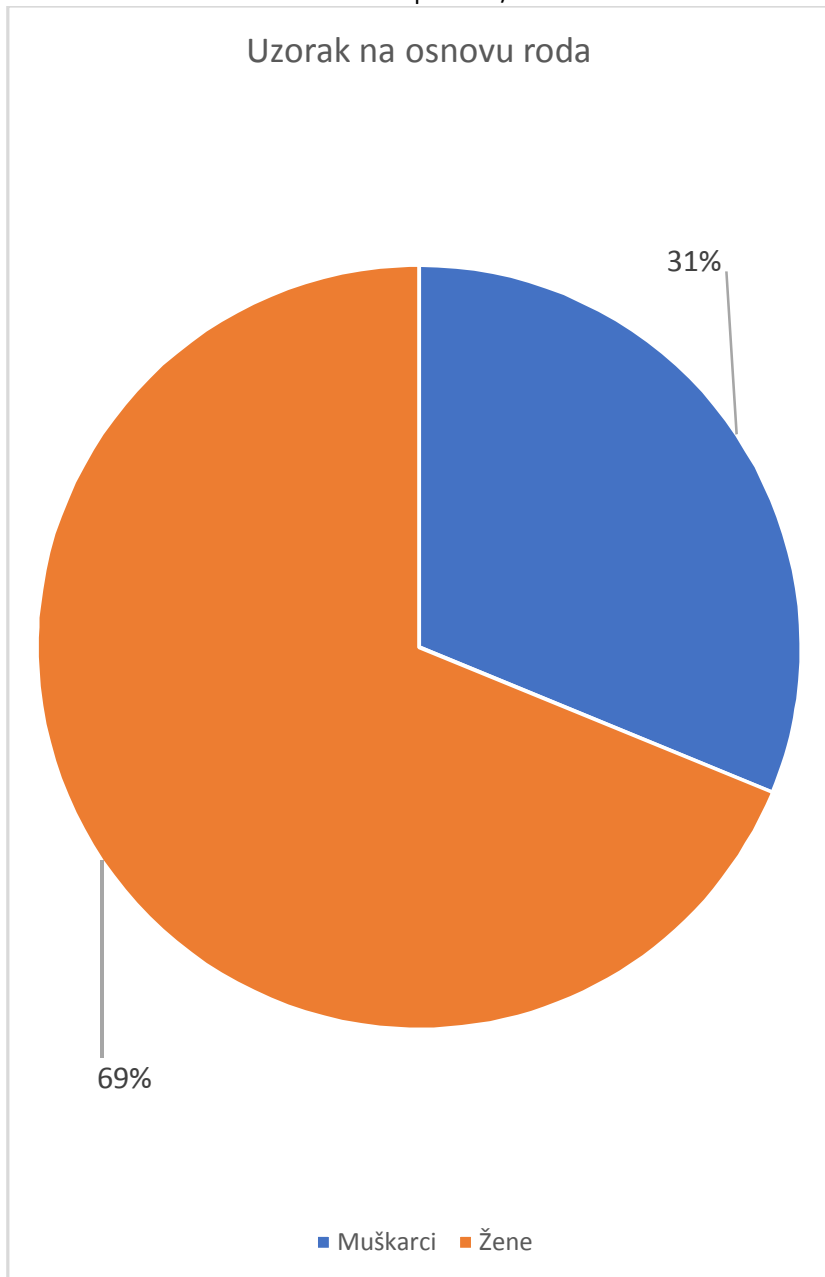
Tabela 1. Uzorak u odnosu na godine starosti

Strata	Opseg godina	Procenat ispitanika/ca (%)
Strata 1.	Mladi od 15 do 19 godina	26,15
Strata 2.	Mladi od 20 do 24 godine	38,79
Strata 3.	Mladi od 25 do 30 godina.	35,06

Prosečna starost ispitanika/ca koja je učestvovala u istraživanju iznosi: 22,7 godina.

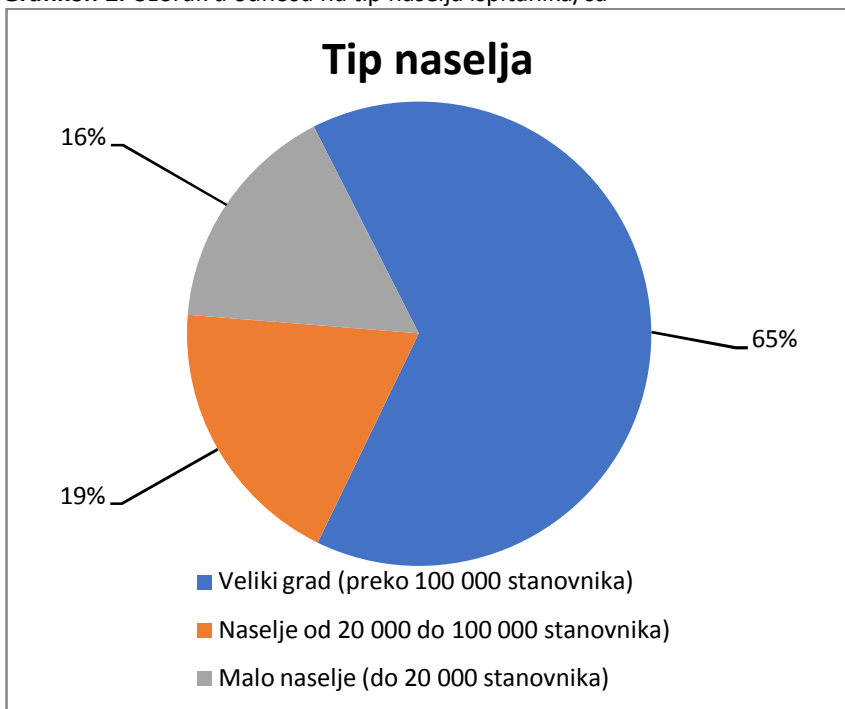
Upitnik je popunilo 68,8% mladih žena i 31,2% mladih muškaraca.

Grafikon 1. Uzorak u odnosu na rod ispitanika/ca

Prema tipu naselja u kom žive ispitanici/ce uzorak je sledeći:

Grafikon 2. Uzorak u odnosu na tip naselja ispitanika/ca

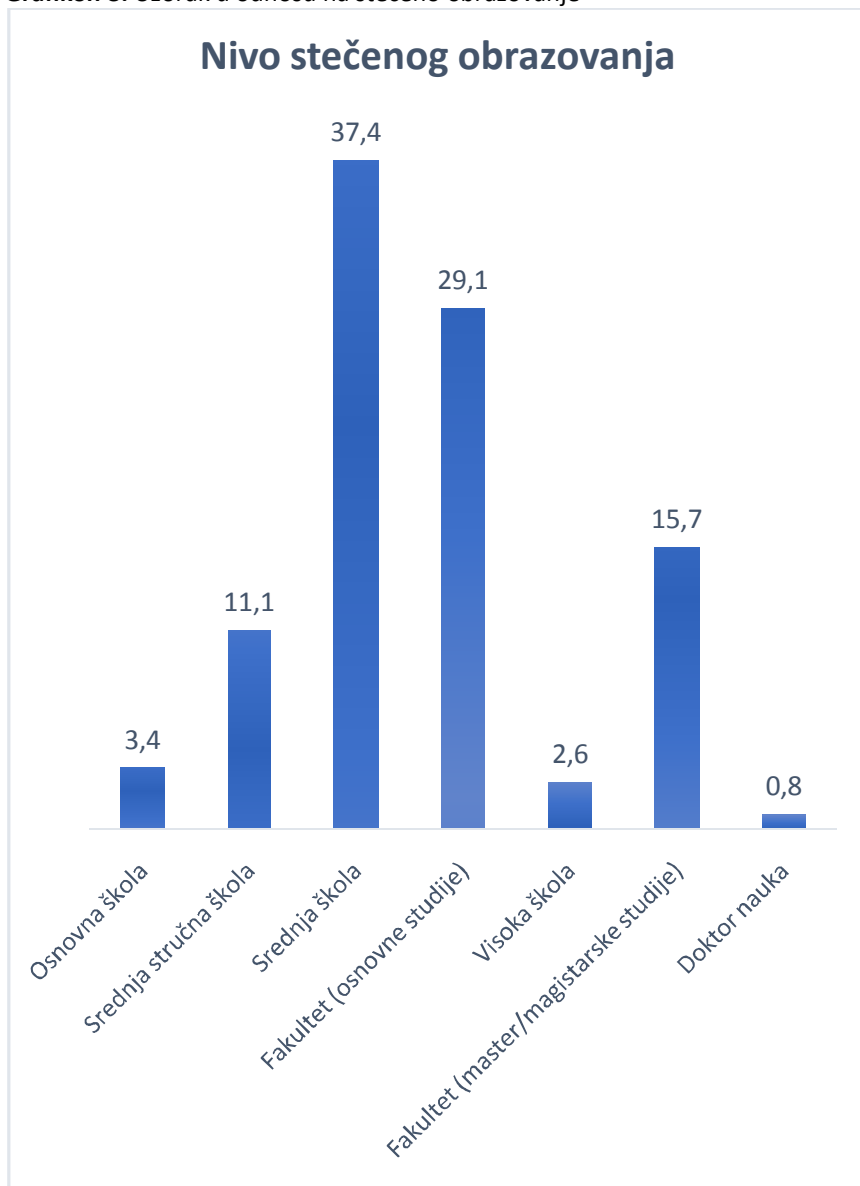
U pogledu na region u kome žive ispitanici/ce su iz:

Tabela 2. Uzorak u odnosu na region u kome žive

Region	Procenat ispitanika/ca (%)
Beogradski region	46,9
Region Vojvodine	21,6
Zapadna Srbija	6,4
Istočna Srbija	4,4
Južna Srbija	9,3
Centralna Srbija	11,3

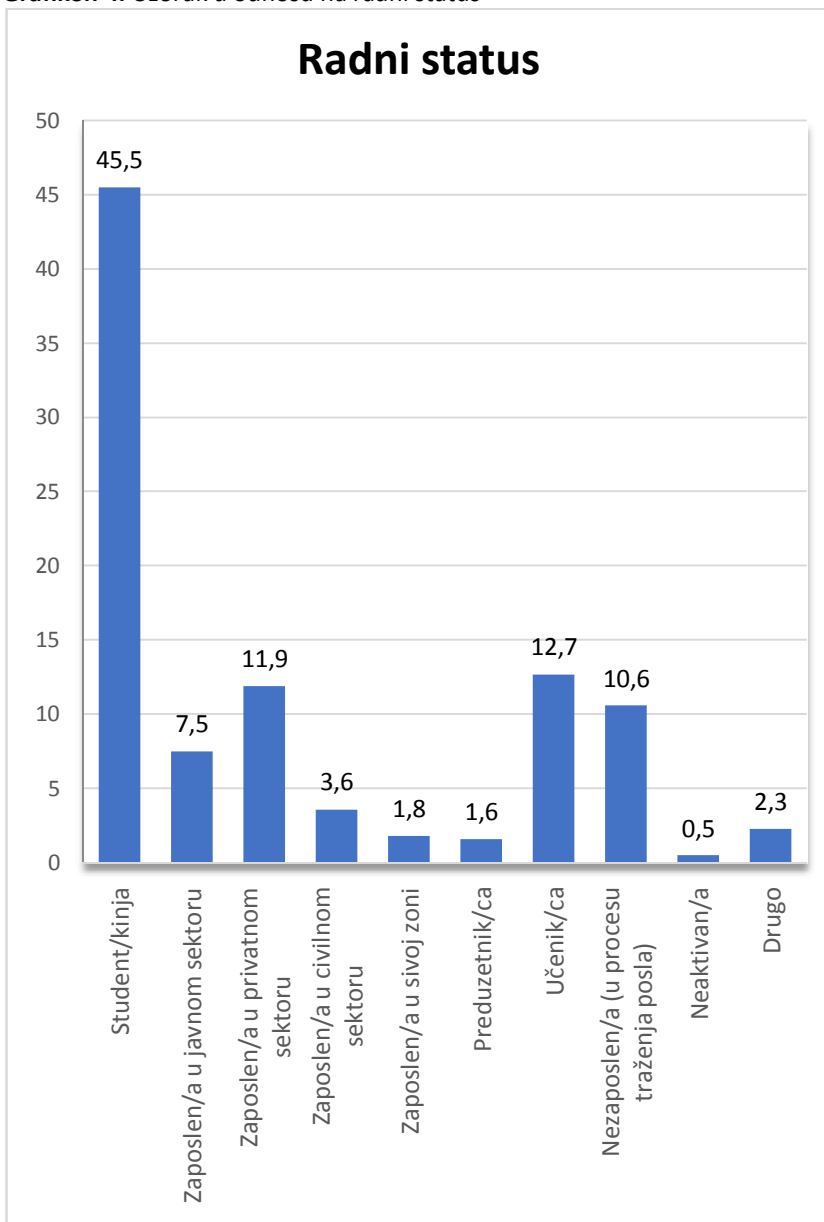
Prema nivou stečenog obrazovanja ispitanici/ce su podeljeni u sledeće kategorije:

Grafikon 3. Uzorak u odnosu na stečeno obrazovanje

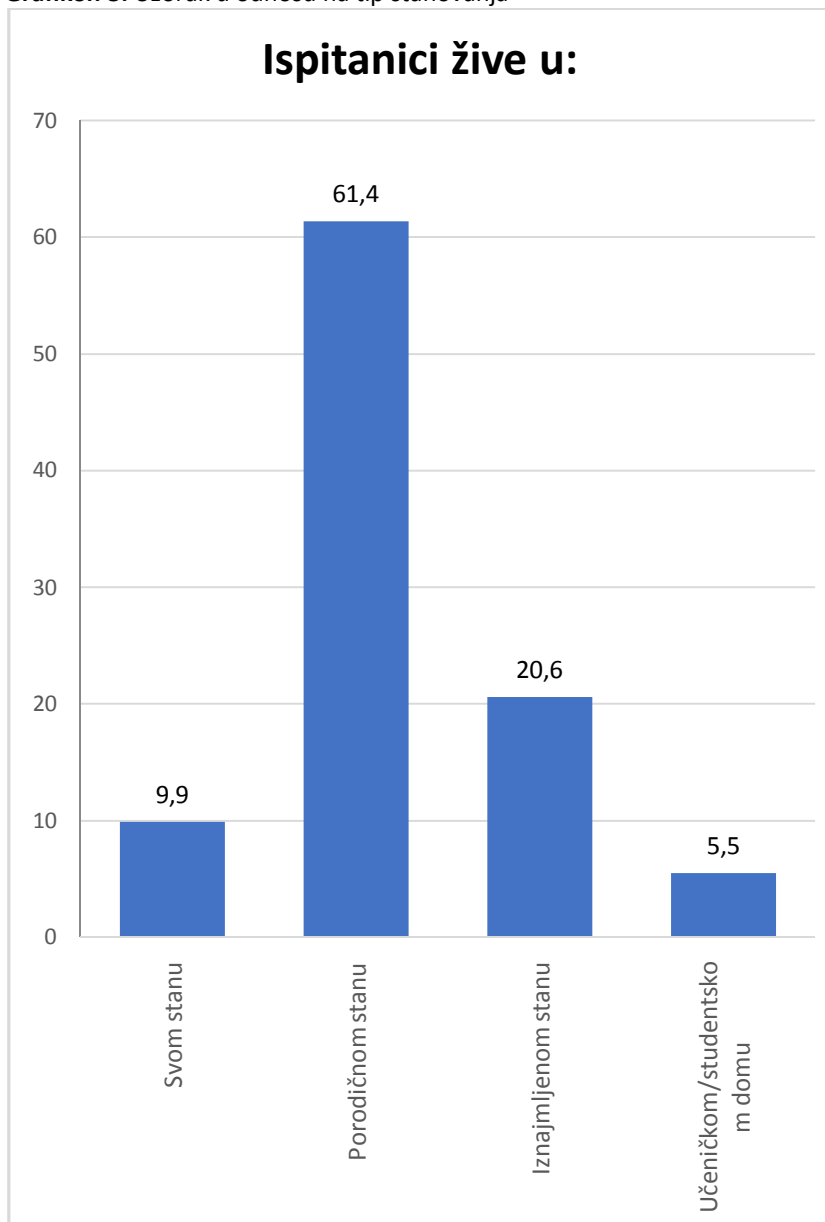
Prema radnom statusu ispitanici/ce su podeljeni u sledeće kategorije:

Grafikon 4. Uzorak u odnosu na radni status

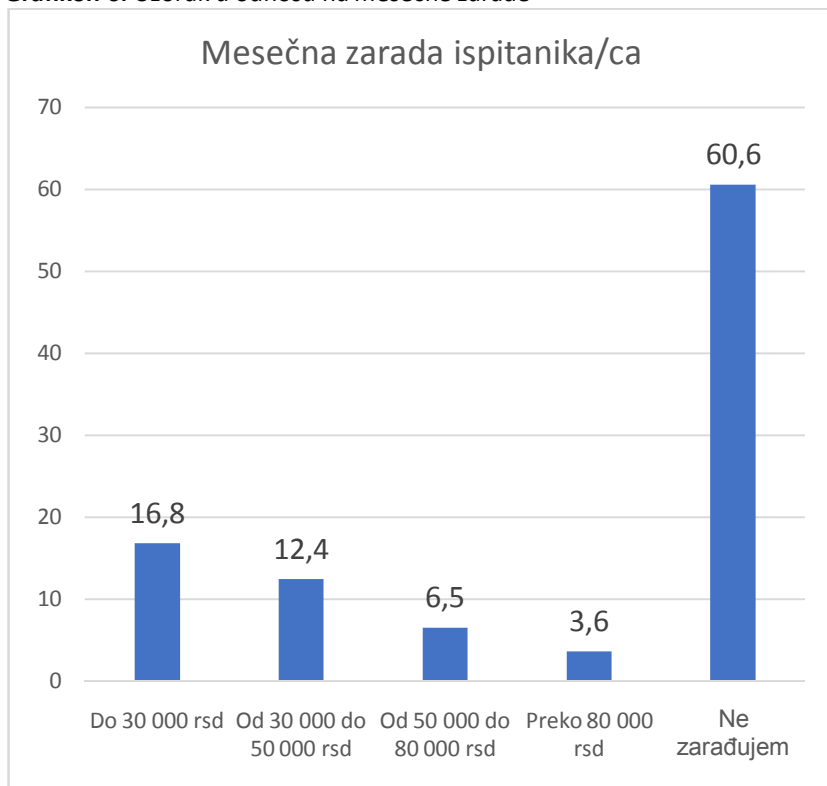
Prema tipu stanovanja, ispitanici/ce žive u:

Grafikon 5. Uzorak u odnosu na tip stanovanja

U pogledu mesečne zarade ispitanici/ce su podeljeni u sledeće kategorije:

Grafikon 6. Uzorak u odnosu na mesečne zarade

U odnosu na porodični status, ispitanici/ce su zastupljeni u sledećem odnosu:

Tabela 2. Uzorak u odnosu na porodični status

Porodični status	Procenat ispitanika/ca (%)
Udata/oženjen ili u vanbračnoj zajednici	8,8
Neudata/neoženjen	90,4
Razveden/a	0,8

4. Institucionalni okvir

U ovom poglavlju izveštaja se deskriptivno predstavljaju ključne institucije omladinske politike. Navode se osnovne informacije o ministarstvu zaduženom za omladinsku politiku, Savet za mlade, Pokrajinski sekretarijat za omladinu i sport, kancelarije za mlade, organizacije mladih i za mlade.

Ovo poglavlje se zasniva na deskriptivnoj analizi i uvođenju čitaoca/teljke u institucionalni okvir omladinske politike.

4.1 Ministarstvo omladine i sporta (MOS)

Ministarstvo omladine i sporta je resor vlade zadužen za omladinu i sport, osnovano 15. maja 2007. godine i od tada organizacija ministarstva nije menjana. Prva ministarka u ovom ministarstvu je bila Snežana Samardžić Marković, nakon nje Alisa Marić, a u poslednje četiri Vlade Republike Srbije (od 03. septembra 2013. godine) je ministar omladine i sporta - Vanja Udovičić. Ministarstvo omladine i sporta obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: sistem, razvoj i unapređenje omladinske politike i sprovođenje nacionalne politike i nacionalne strategije za mlade i na akcione planove i programe; podsticanje mladih da se organizuju i udružuju i da učestvuju u društvenim tokovima; zaštitu interesa mladih i pomoć mladima da ostvare te interese; davanje saveta mladima i podučavanje mladih vezano za zapošljavanje i volonterski rad; podsticanje neformalnog obrazovanja mladih; saradnju sa omladinskim organizacijama i udruženjima pri organizovanju međunarodnih omladinskih manifestacija i skupova u Republici Srbiji; pomoć i saradnju sa omladinskim organizacijama i udruženjima u njihovom radu i promovisanje omladinske politike i omladinskih organizacija i udruženja; omogućavanje omladinskim organizacijama i udruženjima iz Republike Srbije da učestvuju na skupovima i manifestacijama za mlade u inostranstvu; praćenje i procenu mesta i uloge mladih u Republici Srbiji, stvaranje uslova za osnivanje i rad nacionalne i regionalnih kancelarija za mlade; podsticanje razvoja omladinske politike i rada kancelarija za mlade na lokalnom nivou, kao

i druge poslove određene zakonom.¹ U okviru ministarstva, poslovi vezani za mlade vrše se u okviru sektora za omladinu.²

Sektor za omladinu:

U Sektoru za omladinu obavljaju se poslovi koji se odnose na: sistem, razvoj i unapređenje omladinske politike; sprovođenje nacionalne politike i pripremu i sprovođenje nacionalne strategije za mlade, kao i na akcione planove i programe; podsticanje mladih da se organizuju i udružuju i da učestvuju u društvenim tokovima; zaštitu interesa mladih i pomoć mladima da ostvare te interese; davanje saveta mladima i podučavanje mladih vezano za zapošljavanje i volonterski rad; podsticanje neformalnog obrazovanja mladih; saradnju sa omladinskim organizacijama i udruženjima pri organizovanju međunarodnih omladinskih manifestacija i skupova u Republici Srbiji; pomoć i saradnju sa omladinskim organizacijama i udruženjima u njihovom radu i promovisanje omladinske politike i omladinskih organizacija i udruženja; omogućavanje omladinskim organizacijama i udruženjima iz Republike Srbije da učestvuju na skupovima i manifestacijama za mlade u inostranstvu; praćenje i procenu mesta i uloge mladih u Republici Srbiji; stvaranje uslova za osnivanje i rad kancelarija za mlade; podsticanje razvoja omladinske politike i rada kancelarija za mlade na lokalnom nivou; praćenje sprovođenja omladinske politike na svim nivoima vlasti; kao i druge poslove iz delokruga Sektora.

U Sektoru za omladinu obrazuju se uže unutrašnje jedinice:

1. Odsek za strateške, normativne, pravne i operativno–analitičke poslove;
2. Grupa za saradnju sa udruženjima i kancelarijama za mlade

U Odseku za strateške, normativne, pravne i operativno–analitičke poslove obavljaju se poslovi koji se odnose na: sistem, razvoj i unapređenje omladinske politike i sprovođenje nacionalne politike; pripremu, sprovođenje, praćenje i izveštavanje o realizaciji

¹ Zakon o ministarstvima, „Sl. glasnik RS“, br. 44/2014, 14/2015, 54/2015, 96/2015 - dr. zakon i 62/2017), čl. 17

² Organizaciona šema ministarstva omladine i sporta (<http://www.mos.gov.rs/o-ministarstvu/organizaciona-sema?lang=lat>)

„Nacionalne strategije za mlade“ na svim nivoima vlasti i vođenje baze podataka o sprovođenju strategije na svim nivoima vlasti; praćenje i procenu mesta i uloge mladih u Republici Srbiji; praćenje stanja i pokretanje inicijativa za rešavanje pitanja u vezi sa omladinom; zaštitu interesa mladih i pomoć mladima da ostvare te interese; izradu elaborata, analiza i studija koje služe kao stručna osnova za sprovođenje politike u ovoj oblasti; učestvovanje u izradi nacrtu zakona, podzakonskih akata i drugih propisa koji se odnose na omladinu; pripremu mišljenja o predlozima i nacrtima akata koja pripremaju druga ministarstva iz delokruga Sektora; izradu predloga protokola o saradnji u oblasti omladinske politike sa različitim institucijama i organizacijama u Republici Srbiji; pripremu materijala iz delokruga Odseka vezanih za međunarodnu saradnju u oblasti omladinske politike u koordinaciji sa Sektorom za međunarodnu saradnju i druge poslove iz delokruga odseka.

U Grupi za saradnju sa udruženjima i kancelarijama za mlade obavljaju se poslovi koji se odnose na: stvaranje uslova za osnivanje i rad kancelarija za mlade; praćenje omladinske politike i rada kancelarija za mlade na lokalnom nivou; podršku mladima za aktivno učešće u lokalnoj zajednici; praćenje realizacije programa omladinskih organizacija i udruženja i jedinica lokalne samouprave; prikupljanje i objedinjavanje merljivih podataka o mladima na osnovu praćenja realizacije programa i projekata koji se sprovode u jedinicama lokalne samouprave, a usmereni su na mlade, kao i kontinuirano ažuriranje istih; izradu analiza o efektima programa i projekata koje realizuju udruženja i kancelarije za mlade i izveštavanje o istim; analiziranje i proveru finansijskih izveštaja u oblasti omladine; vođenje baze podataka lokalnih kancelarija za mlade, udruženja mladih, udruženja za mlade i njihovih saveza; podsticanje mladih da se organizuju i udružuju i da učestvuju u društvenim tokovima; podizanje kapaciteta omladinskih udruženja i kancelarija za mlade; pripremu publikacija iz oblasti politike mladih; uređivanje internet prezentacije Sektora za omladinu; razvoj sistema informisanja mladih na lokalnom nivou; saradnju sa udruženjima i kancelarijama za mlade pri organizovanju međunarodnih manifestacija i skupova u koordinaciji sa Sektorom za međunarodnu saradnju i

evropske integracije; podsticanje neformalnog obrazovanja mladih i druge poslove iz delokruga Grupe.

Usluge koje pruža Sektor za omladinu:

- Podizanje kapaciteta omladinskih organizacija za realizaciju ciljeva Nacionalne strategije za mlade i aktivnosti planiranih Akcionim planom za njeno sprovođenje
- Podrška uspostavljanju održivog sistema karijernog vođenja i savetovanja kao i kontinuirana promocija karijernog vođenja i savetovanja u skladu sa ciljevima Strategije karijernog vođenja i savetovanja u Republici Srbiji i aktivnostima planiranim Akcionim planom za njeno sprovođenje
- Informisanje mladih o različitim konkursima i prilikama za volonterski rad
- Obuka udruženja mladih i udruženja za mlade za pisanje projekata
- Saradnja sa udruženjima mladih, udruženjima za mlade i njihovim savezima u izradi i sprovođenju strateških dokumenata iz oblasti omladinske politike
- Podsticanje i ostvarivanje međunarodne saradnje koja se odnosi na omladinu
- Sistemsko praćenje stanja, problema, potreba i stavova mladih u Republici Srbiji
- Podrška lokalnim samoupravama u osnivanju lokalnih kancelarija za mlade i koordinaciji aktivnosti lokalnih kancelarija za mlade
- Podrška lokalnim samoupravama u izradi i implementaciji lokalnih akcionih planova za mlade
- Jačanje kapaciteta lokalnih i regionalnih koordinatora kancelarija za mlade
- Koordiniranje rada Fonda za mlade talente i administrativno-tehnički poslovi za potrebe ovog tela

- Pomoć stipendistima Fonda za mlade talente u nastavku obrazovanja i daljem stručnom usavršavanju kroz usluge koje pruža Centar za karijerno vođenje i savetovanje mladih talenata³

4.2 Savet za mlade

U skladu sa Zakonom o mladima, Odlukom Vlade⁴ obrazovan je 24. januara 2014. godine Savet za mlade, a konstituisan na sednici održanoj 24. februara 2014. godine. Savet kojim predsedava ministar omladine i sporta ima još 23 člana/ica, od kojih je deset predstavnika/ca državnih organa, jedan predstavnik/ca pokrajinskog organa nadležnog za mlade, jedan zajednički predstavnik/ca nacionalnih saveća nacionalnih manjina, dva predstavnika/ca kancelarija za mlade, jedan ugledni stručnjak/kinja i osam predstavnika/ca mladih. Osnovni zadatak Saveta je podsticanje i usklađivanje aktivnosti u vezi sa razvojem, ostvarivanjem i sprovođenjem omladinske politike, predlaganje mera za njeno unapređenje, kao i predlaganje mera za usklađivanje i koordinisanje aktivnosti ministarstava i drugih organa nadležnih za posebne oblasti u omladinskom sektoru i svih drugih subjekata omladinske politike, u skladu sa strateškim i zakonskim aktima iz ove oblasti. Kao savetodavno telo Vlade, Savet obezbeđuje da se glas mladih čuje i uvaži, tako da mladi mogu učestvovati u izradi, sprovođenju i praćenju realizacije javnih politika.⁵

4.3. Pokrajinski sekretarijat za omladinu i sport

Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu je najviši organ vlasti u Autonomnoj Pokrajini Vojvodina koji se bavi pitanjima mladih. Takođe, obavlja i poslove koji se odnose i na sistem, razvoj i unapređenje sporta i fizičke kulture u Pokrajini. Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu obavlja poslove pokrajinske uprave u oblasti sporta i omladine, u skladu sa zakonom i Statutom AP Vojvodine, koji se odnose na pripremanje akata za Skupštinu ili Pokrajinsku vladu kojima se uređuju

³Web prezentacija MOS: <http://www.mos.gov.rs/o-ministarstvu/sektor-za-omladinu?lang=lat>

⁴Odluka o obrazovanju Saveta za mlade (Vlada RS, 05 Broj: 02-559/2014-1)

⁵Web prezentacija MOS: <http://www.mos.gov.rs/savet-za-mlade-3?lang=lat>

pitanja od pokrajinskog značaja u sportu, fizičkoj kulturi i u oblastima koje se tiču interesa mladih. Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu prati i podržava rad udruženja mladih i za mlade, saveza, kao i lokalnih kancelarija za mlade; osniva i koordinira rad Saveta za mlade APV, u skladu sa zakonom; priprema programe i predlaže mere za unapređivanje položaja mladih u skladu sa akcionim planom politike za mlade; podržava projekte iz oblasti koje su značajne za mlade; predlaže ustanovljavanje nagrada iz oblasti sporta i omladine, nagrađuje sportiste za ostvarene sportske rezultate, dodeljuje stipendije perspektivnim sportistima, te nagrađuje darovitu i uspešnu decu i omladinu u AP Vojvodini i kontinuirano podržava njihov razvoj. Pokrajinski sekretarijat za sport i omladinu obavlja druge poslove kada mu je to zakonom, pokrajinskom skupštinskom odlukom ili drugim pisanim povereno.⁶

4.4 Kancelarije za mlade

Lokalna Kancelarija za mlade je deo gradske/opštinske uprave zadužen za koordinaciju lokalne omladinske politike u svim oblastima od značaja za mlade, a u skladu sa specifičnim potrebama svoje društvene zajednice.

Kancelarija za mlade osigurava i stvara povoljno okruženje za institucionalni razvoj omladinske politike na lokalnom nivou. Kancelarija za mlade koordinira tj. umrežava relevantne aktere, koordinira izgradnjom kapaciteta udruženja mladih i za mlade i neformalnih grupa mladih na lokalnom nivou, prikuplja sredstva, povezuje sektorske politike na lokalnom nivou, utiče na budžetske alokacije drugih sektora i osigurava sprovođenje lokalnog akcionog plana, koji je ključni dokument za sprovođenje omladinske politike na lokalnom nivou. U slučaju da ne postoje izgrađeni kapaciteti za sprovođenje lokalnog akcionog plana od strane relevantnih aktera, kancelarija za mlade može da pruža usluge usmerene na izgradnju ovih kapaciteta udruženjima mladih i za mlade, kao i neformalnim grupama mladih.

⁶Izvor: Ivana Andrašević et al., *Rečnik omladinske politike*, KOMS, Beograd, 2017, str. 54 (dostupno na: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2016/08/Recnik-omladinske-politike-2.pdf>)

Osnovna uloga kancelarija za mlade nije pružanje usluga mladima, nego koordinacija sprovođenja lokalnog akcionog plana. Standardi rada kancelarija za mlade i kompetencija lokalnih koordinatora za mlade definišu kvalitet koji je neophodno postići u radu kancelarija za mlade, kako bi uspešno delovale u okviru svojih lokalnih mogućnosti i kako bi što kvalitetnije odgovorile na potrebe mladih. Da bi se obezbedio uspešan rad lokalnih kancelarija za mlade, neophodno je ispunjenje sledeća 4 standarda:

1. dobro upravljanje kancelarijama za mlade,
2. aktivno partnerstvo sa akterima omladinske politike,
3. što veće aktivno učešće mladih u lokalnoj omladinskoj politici i
4. inkluzivan koncept rada.

Delokrug poslova koji kancelarija za mlade obavlja je sledeći:

- planiranje, sprovođenje i praćenje razvoja omladinske politike na lokalnom nivou;
- iniciranje i praćenje sprovođenja lokalnog akcionog plana;
- uspostavljanje i održavanje saradnje sa svim relevantnim partnerima, njihovo umrežavanje, komunikacija i međusobna koordinacija;
- informisanje mladih;
- podsticanje aktivizma mladih, komunikacija sa mladima, udruženjima mladih i udruženjima za mlade, obezbeđivanje učešća mladih u procesima donošenja odluka;
- pružanje podrške inicijativama mladih i udruženjima mladih i za mlade;
- pružanje podrške radu Saveta za mlade i omladinskim klubovima, domovima i centrima, volonterskim i drugim servisima za mlade;

- redovno praćenje potreba mladih analizom trendova stanja i potrebanjivih grupa mladih i stepena i kvaliteta njihovog uključivanja.⁷

4.5. Organizacije mladih, organizacije za mlade i neformalna udruženja i njihovi savezi

Radi obavljanja omladinskih aktivnosti, unapređenja uslova za lični i društveni razvoj mladih prema njihovim potrebama i mogućnostima i uključivanja mladih u društveni život zajednice i njihovog informisanja mogu se osnivati udruženja mladih i udruženja za mlade, u skladu sa zakonom kojim se uređuje osnivanje i pravni položaj udruženja.

Udruženje mladih je udruženje koje je upisano u registar i deluje u skladu sa zakonom kojim se uređuje osnivanje i pravni položaj udruženja, a čije članstvo čini najmanje dve trećine mladih i čiji su ciljevi ili oblast ostvarivanja ciljeva usmereni na mlade.

Udruženje za mlade je udruženje koje je upisano u registar i deluje u skladu sa zakonom kojim se uređuje osnivanje i pravni položaj udruženja, a čiji su ciljevi ili oblast ostvarivanja ciljeva, pored ostalog, usmereni i na mlade.

Mladi mogu da se udružuju i u **neformalna udruženja** čiji su ciljevi ili oblast ostvarivanja ciljeva usmereni na mlade, a koja deluju u skladu sa zakonom kojim se uređuje osnivanje i pravni položaj udruženja.⁸

Sva registrovana udruženja mladih i udruženja za mlade mogu se, radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva i interesa, udruživati u saveze čiji su ciljevi i oblast ostvarivanja ciljeva usmereni na mlade. Status krovnog saveza stiče onaj savez u koji se udruži najmanje 60 registrovanih udruženja koja imaju sedište na teritoriji najmanje dve trećine upravnih okruga u Republici Srbiji i najmanje dve godine sprovode omladinske aktivnosti u više jedinica lokalne samouprave i koji okuplja

⁷ Izvor: Ivana Andrašević et al., *Rečnik omladinske politike*, KOMS, Beograd, 2017, str. 30 (dostupno na: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2016/08/Recnik-omladinske-politike-2.pdf>)

⁸ Zakon o mladima, „Sl. glasnik RS“, br. 50/2011, čl. 13, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_mladima.html

najmanje 2000 individualnih, jednom upisanih, članova od kojih je najmanje dve trećine mladih. Krovni savez predstavlja i zastupa interese svojih članova, predlaže kandidate za Savet za mlade i učestvuje u procesu izrade i sprovođenja Strategije i drugih dokumenata iz oblasti omladinske politike.⁹

⁹ Zakon o mladima, čl. 14,

5. Zakonodavni okvir

U ovom delu izveštaja cilj je da se predstavi zakonodavni okvir koji reguliše pitanja koja se odnose na mlade. Cilj je da se predstave zakoni i strategije koji se direktno ili indirektno odnose na mlade.

5.1. Zakon o mladima

Trenutno važeći Zakon o mladima¹⁰ je usvojen 2011. godine. Zakon o mladima uređuje mere i aktivnosti koje preduzimaju Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinice lokalne samouprave u cilju unapređenja društvenog položaja mladih i stvaranja uslova za ostvarivanje potreba i interesa mladih u svim oblastima koje su od interesa za mlade. Zakon o mladima ima za cilj stvaranje uslova za podršku mladima u organizovanju, društvenom delovanju, razvoju i ostvarivanju potencijala, na dobrobit pojedinca i društva. Zakon precizira specifičnosti omladinske politike i omladinskog sektora i definiše uloge aktera u oblasti omladinske politike. Neki od osnovnih principa na kojima se zasniva ovaj zakon su sistematska podrška mladima, jednake šanse, jačanje mladih i njihove pozicije u društvu, aktivno učešće mladih i društvena odgovornost itd. Za sprovođenje Zakona o mladima odgovorni su pre svega Vlada RS, odnosno resorno ministarstvo za mlade RS u saradnji sa drugim ministarstvima i institucijama na republičkom nivou, a na lokalnom nivou odgovornost za realizaciju počiva na IV AP Vojvodine i JLS.¹¹

5.2. Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine

Vlada Republike Srbije je 27. februara 2015. godine usvojila „Nacionalnu strategiju za mlade za period od 2015. do 2025. godine“

¹⁰ Zakon o mladima, „Sl. glasnik RS“, br. 50/2011, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_mladima.html

¹¹ Izvor: Kosta Čavoški i Radmila Vasić prema: Ivana Andrašević et al., *Rečnik omladinske politike*, KOMS, Beograd, 2017, str. 20 (dostupno na: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2016/08/Recnik-omladinske-politike-2.pdf>)

čime je prestala da važi prethodna strategija koja je usvojena 2008. godine. Rezultati prethodne strategije i akcionog plana za njeno sprovođenje su doneli određene rezultate i pomake, ali takođe je evaluacija pokazala niz manjkavosti i neostvarenih konkretnih rezultata.¹² Proces izrade NSM započet je 31. jula 2014. godine donošenjem Odluke o obrazovanju Radne grupe za izradu NSM za period od 2015. do 2025. godine i akcionog plana za njeno sprovođenje. Vlada je u Radnu grupu imenovala 53 člana/ice, predstavnike i predstavnice svih relevantnih državnih organa i institucija, predstavnike i predstavnice udruženja mladih, za mlade i njihovih saveza (u daljem tekstu: udruženja koja sprovode omladinske aktivnosti) i stručnjake i stručnjakinje u oblasti omladinske politike. Uspostavljeno je 8 tematskih grupa (zapošljavanje i preduzetništvo, obrazovanje, vaspitanje i obuka, zdravlje i blagostanje, aktivizam i aktivno učešće mladih, mobilnost i informisanje, socijalna uključenost, kreativnost i kultura, bezbednost) za razvoj NSM, u kojima su učestvovali članovi i članice Radne grupe, kao i druge zainteresovane strane.¹³

Tokom konsultativnog procesa u oktobru je održano 15 okruglih stolova širom Srbije i više stručnih rasprava, dok je u novembru sprovedena javna rasprava i održavanje pet javnih tribina i okruglih stolova, na kojima je učestvovalo više hiljada mladih. Na osnovu komentara iznetih tokom ovih skupova, kao i predloga i sugestija dostavljenih putem formulara, došlo se do NSM za period od 2015. do 2025. godine i akcionog plana za njeno sprovođenje.¹⁴

Principi NSM:¹⁵

1) Podrška ličnom i društvenom osnaživanju mladih

¹² Marija Bulat i Jael Ohana, Evaluacija Nacionalne strategije za mlade (2008) u Republici Srbiji i Akcionog plana 2009.–2014., MOS i PFUN, Beograd, 2015.

¹³ Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine, „Sl. glasnik RS“, br. 22/2015, http://www.mos.gov.rs/wp-content/uploads/download-manager-files/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

- 2) Poštovanje ljudskih i manjinskih prava, ravnopravnost i zabrana diskriminacije
- 3) Jednake šanse za sve
- 4) Značaj mladih i njihove društvene uloge
- 5) Aktivno učešće mladih i saradnja
- 6) Društvena odgovornost i solidarnost

Strateški ciljevi NSM:¹⁶

- 1) zapošljivost i zaposlenost mladih žena i muškaraca;
- 2) kvalitet i mogućnosti za sticanje kvalifikacija i razvoj kompetencija i inovativnost mladih;
- 3) aktivno učešće mladih žena i muškaraca u društvu;
- 4) zdravlje i blagostanje mladih žena i muškaraca;
- 5) uslovi za razvijanje bezbednosne kulture mladih;
- 6) podrška društvenom uključivanju mladih iz kategorija u riziku od socijalne isključenosti;
- 7) mobilnost, obim međunarodne saradnje mladih i podrška mladim migrantima;
- 8) sistem informisanja mladih i znanje o mladima;
- 9) korišćenje i učešće mladih u kreiranju kulturnih sadržaja

5.3 Akcioni plan za sprovođenje „Nacionalne strategije za mladeza period od 2015. do 2025. godine“

Proces izrade Akcionog plana za sprovođenje NSM započeo je 31. jula 2014. godine donošenjem Odluke o obrazovanju Radne grupe za izradu NSM za period od 2015. do 2025. godine i AP od 2015. do 2017. godine za njeno sprovođenje. Vlada Republike Srbije na sednici održanoj 6. avgusta usvojila je Akcioni plan za sprovođenje NSM.¹⁷

¹⁶ Isto.

¹⁷ Web prezentacija MOS: <http://www.mos.gov.rs/vest/donet-trogodisnji-akcioni-plan-za-sprovodjenje-nacionalne-strategije-za-mlade?lang=lat>

Akcionim planom utvrđuju se aktivnosti koje će se ostvarivati u 2015, 2016. i 2017. godini. Detaljan plan finansiranja aktivnosti sačinjen je za 2015. godinu, a za trogodišnji period 2015–2017. godine data je projekcija troškova. Akcioni plan treba da pomogne svim organima, organizacijama, institucijama, pojedincima i pojedinkama i svim drugim zainteresovanim subjektima da realizuju ciljeve NSM. Ukupna sredstva planirana za period od tri godine (2015–2017) iznose 6.034.369.460 RSD, (3.865.064.460 RSD čine budžetska sredstva, a 2.169.305.000 RSD sredstva iz ostalih izvora), plus deo sredstava opredeljen za realizaciju mera aktivne politike zapošljavanja (ukupno je opredeljeno na aproprijaciji 464-2.800.000.000 RSD) koja će se upotrebiti za mlade i koja nije moguće unapred iskazati u tačnom iznosu jer se opredeljuju po merama aktivne politike, a ne po starosnim grupama, kao i deo sredstava opredeljen u Budžetskom fondu za profesionalnu rehabilitaciju i podsticanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom (ukupno je opredeljeno na aproprijaciji 464-500.000.000 RSD) koja će se upotrebiti za mlade osobe sa invaliditetom, a koja nije moguće unapred iskazati u tačnom iznosu jer se opredeljuju za profesionalnu rehabilitaciju i podsticanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom, a ne po starosnim grupama. Sredstva za realizaciju NSM obezbeđuju se u budžetu Republike Srbije, kao i u budžetu autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave (u daljem tekstu: JLS) i iz drugih izvora u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima, uz planiran doprinos IPA fondova Evropske unije, učešće privatnog sektora, udruženja koja sprovode omladinske aktivnosti i drugih nacionalnih i međunarodnih programa i donatora. U skladu sa NSM, autonomna pokrajina i JLS utvrđuju akcione planove za sprovođenje NSM na svojoj teritoriji i u svom budžetu obezbeđuju sredstva za realizaciju tih planova.¹⁸

¹⁸ Zaključak o usvajanju akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2017. godine, „Sl. glasnik RS“, br. 70/2015.

5.4. Pravni akti koji indirektno regulišu pitanja koja se odnose na mlade

Najvažniji akti koji indirektno uređuju položaj mladih:

Ustav RS¹⁹

2. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja²⁰
3. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju²¹
4. Zakon o obrazovanju odraslih²²
5. Zakon o visokom obrazovanju²³
6. Zakon o volontiranju²⁴
7. Zakon o udruženjima²⁵
8. Zakon o zadrugama²⁶
9. Krivični zakonik²⁷

¹⁹ Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006, http://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html

²⁰ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Sl. glasnik RS“, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 62/2016 - odluka US, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html

²¹ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, "Sl. glasnik RS", br. 55/2013), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_srednjem_obrazovanju_i_vaspitanju.html

²² Zakon o obrazovanju odraslih, <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%85.pdf>

²³ Zakon o visokom obrazovanju, „Sl. glasnik RS“, br. 76/2005, 100/2007 - autentično tumačenje, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 87/2016, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html

²⁴ Zakon o volontiranju, („Sl. glasnik RS“, br. 36/2010), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_volontiranju.html

²⁵ Zakon o udruženjima, „Sl. glasnik RS“, br. 51/2009 i 99/2011 - dr. zakoni, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_udruzenjima.html

²⁶ Zakon o zadrugama, „Sl. glasnik RS“, br. 112/2015, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zadrugama.html

10. Zakon o zabrani diskriminacije²⁸

11. Zakon o radu²⁹

12. Zakon o sportu³⁰

Strategije:

1. Nacionalna strategija zapošljavanja za period 2011–2020. godine,
2. Strategija razvoja obrazovanja Srbije do 2020. godine,
3. Strategija razvoja obrazovanja odraslih,
4. Strategija naučnog i tehnološkog razvoja od 2016. do 2020. godine,
5. Strategija javnog zdravlja Republike Srbije,
6. Strategija za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenata,
7. Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji,
8. Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji za period 2014.-2018. godine
9. Nacionalna strategija održivog razvoja 2008. – 2017.
10. Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja,
11. Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije od 2014. do 2018. godine,
12. Strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama,
13. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srbiji za period od 2013. do 2018. godine,

²⁷ Krivični zakonik, („Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016), http://paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html

²⁸ Zakon o zabrani diskriminacije, („Sl. glasnik RS“, br. 22/2009), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html

²⁹ Zakon o radu ("Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014 i 13/2017 - odluka US), http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html

³⁰ Zakon o sportu, "Sl. glasnik RS", br. 10/2016, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sportu.html

- 14.Strategija razvoja socijalne zaštite,
- 15.Strategija za smanjenje siromaštva,
- 16.Nacionalna strategija socijalnog stanovanja,
- 17.Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine,
- 18.Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine,
- 19.Strategija razvoja sistema javnog informisanja,
- 20.Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine,
- 21.Strategija razvoja elektronskih komunikacija u Republici Srbiji od 2010. do 2020. godine,
- 22.Strategija borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji,
23. Strategija o sprečavanju zloupotrebe droga za period 2014-2021. godine
24. Strategija za upravljanje migracijama

5.5. Doneti ili izmenjeni pravni akti u prethodnoj godini koji se odnose na mlade

Zakoni koji se odnose na mlade (direktno, indirektno) a koji su doneti/izmenjeni u poslednjem (od 2016. godine) sazivu Narodne skupštine:³¹

1. Zakon o potvrđivanju sporazuma o učešću u srednjoevropskom programu univerzitetske razmene („ceepus iii“)
2. Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i ostalih članica inicijative za reformu obrazovanja u jugoistočnoj Evropi o sedištu sekretarijata inicijative za reformu obrazovanja u jugoistočnoj Evropi

³¹ Izvor: Web prezentacija Narodne skupštine Republike Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/akti/doneti-zakoni/doneti-zakoni.1033.html>

3. Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Češke o saradnji u oblasti kulture, obrazovanja, nauke, omladine i sporta
4. Zakon o potvrđivanju sporazuma o osnivanju Regionalne kancelarije za saradnju mladih, sa statutom regionalne kancelarije za saradnju mladih
5. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici
6. Zakon o izmenama i dopunama krivičnog zakonika
7. Zakon o izmenama i dopunama zakona o visokom obrazovanju

Zakoni koji se odnose na mlade (direktno, indirektno), a koji su doneti/izmenjeni u pretposlednjem (od 2014. do 2016. godine) sazivu Narodne skupštine:³²

1. Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti
2. Zakon o javnom zdravlju
3. Zakon o izmenama i dopunama zakona o kulturi
4. Zakon o dopunama zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom
5. Zakon o sportu
6. Zakon o javnom okupljanju
7. Zakon o informacionoj bezbednosti
8. Zakon o zadrugama
9. Zakon o privrednim komorama
10. Zakon o izmenama i dopunama zakona o naučnoistraživačkoj delatnosti
11. Zakon o izmenama i dopunama zakona o zdravstvenoj zaštiti
12. Zakon o izmeni zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja
13. Zakon o izmenama zakona o visokom obrazovanju

³² Izvor: Web prezentacija Narodne skupštine Republike Srbije, <http://www.parlament.gov.rs/akti/doneti-zakoni/doneti-zakoni.1033.html>

14. Zakon o upotrebi znakovnog jezika
15. Zakon o potvrđivanju sporazuma između Vlade Republike Srbije i Vlade Republike Armenije o ekonomskoj, naučnoj i tehničkoj saradnji
16. Zakon o kretanju uz pomoć psa vodiča
17. Zakon o izmenama i dopunama porodičnog zakona
18. Zakon o potvrđivanju okvirnog sporazuma između Republike Srbije i Evropske komisije o pravilima za sprovođenje finansijske pomoći Evropske unije Republici Srbiji u okviru instrumenta za pretprijetupnu pomoć (ipa ii)
19. Zakon o potvrđivanju sporazuma o saradnji između Republike Srbije i Svete stolice u oblasti visokog obrazovanja

6. Politička participacija i odnos političkih subjekata prema mladima

Ovo poglavlje ima za cilj da prikaže učešće mladih u političkom životu u Srbiji, političku participaciju mladih, ali i odnos političkih subjekata i političkih institucija prema mladima.

6.1. Mladi u političkim institucijama

Prema poslednjoj proceni stanovništva po starosti i polu iz 2015. godine³³, mladih (15-30 godina) ima 1 231 307 i čine 17,35% populacije u Srbiji, odnosno malo manje od 1/5 stanovništva. U aktuelnom sazivu Narodne skupštine Republike Srbije, samo je troje poslanika/ca mlađih od 30 godina i mladi su u predstavničkom telu zastupljeni sa 1,2% u ukupnom broju predstavnika/ca. Sve troje poslanika koji su u kategoriji mladih su u Narodnu skupštinu izabrani sa izborne liste Aleksandar Vučić – Srbija pobeđuje, međutim, to nije indikator promocije mladih ispred vladajuće većine, već posledica najvećeg broja osvojenih mandata, jer su pomenuti mladi poslanici zauzimali 81., 92. i 127. mesto na izbornoj listi. U okviru svih izbornih listi koje su se kandidovale na poslednjim parlamentarnim izborima 2016. godine, 18,3% kandidata su bili mladi između 18 i 30 godina³⁴. Međutim, činjenica da ih je samo 1,2% ušlo u parlament, govori o tome da su mladi zanemareni u političkim partijama, da je teško da dobiju visoko mesto na izbornoj listi, čime se stiče utisak da veoma teško uspevaju da se izbore za svoje mesto u okviru partije.

³³ Procene stanovništva prema starosti i polu, Republički zavod za statistiku, <http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=163>

³⁴ Republička izborna komisija, Rodna i starosna struktura kandidata za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, 2016. <http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/Rodna%20i%20starosna%20struktura%20kandidata%20za%20poslanike%20Narodne%20skupstine-24.%20April%202016.pdf>

Međutim, trend kada je u pitanju broj mladih u Narodnoj skupštini je značajno opadajući, s obzirom na to da se iz godine u godinu samo smanjuje.

Tabela 3. Broj mladih u Narodnoj skupštini

Saziv Narodne skupštine	Broj mladih poslanika/ca	Procenat mladihu NS
2008.	22	8,8%
2012.	8	3,2%
2014.	5	2%
2016.	3	1,2%

Izvor: Narodna skupština Republike Srbije³⁵

U Vladi Srbije nema nijednog ministra, pomoćnika ministra niti državnog sekretara koji spadaju u kategoriju mladih.³⁶ Kada su u pitanju mlade osobe u Vladi Republike Srbije u poslednjih 15 godina, samo dva ministra su bila mlađa od 30 godina. U pitanju su Nikola Selaković, koji je sa 29 godina postao ministar pravde i državne uprave u prvoj Vladi Ivica Dačića formiranoj 2012. godine, kao i Lazar Krstić koji je sa 29 godina postao ministar finansija u drugoj Vladi Ivica Dačića formiranoj 2013. godine.³⁷

U okviru najviših funkcija u jedinicama lokalne samouprave, u kategoriju mladih spadaju samo dva predsednika opština (Plandište i Bački Petrovac). Uz njih, predsednik gradske opštine Palilula u Gradu Beogradu takođe spada u kategoriju mladih.

³⁵ Izvor: Web prezentacija Narodne skupštine Republike Srbije.

<http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.871.html>

³⁶ Izvor podataka: „Indeks participacije mladih“,

http://www.danas.rs/drustvo.55.html?news_id=328779&title=%C4%8Cetiri+predsednika+op%C5%A1tine+mila%C4%91a+od+30+godina

³⁷ Izvor podataka za sastave Vlade RS:

https://whogoverns.eu/cabinets/?view=epoca_pais&id=7&codigo=rs

6.2. Programi Vlade RS i mladi

Programi vlade su jako bitni indikatori o tome koliko su mladi i njihov položaj prioritet za donosiocje odluka, Vladu RS i predsjednika Vlade RS. Od 9 programa Vlade koje su mandatar predlagali Narodnoj skupštini, u čak 4 programa se mladi uopšte ne spominju.

Vlada Vojislava Koštunice (2004 – 2007)³⁸

02. mart 2004. godine

Bez programskih aktivnosti o mladima.

Vlada Vojislava Koštunice (2007 – 2008)³⁹

15. maj 2007. godine

„Plan Vlade je da do 2010. godine godišnja stopa zaposlenosti kontinuirano raste, a stopa nezaposlenosti opada, i da se u različite vrste aktivnih mera zapošljavanja uključi do 70 odsto nezaposlenih lica. Vlada će preko tranzicionih centara omogućiti zaposlenim radnicima da se prekvalifikuju i zadrže posao, ili da nađu novo zaposlenje. Posebno će se podsticati zapošljavanje na devastiranim područjima i područjima sa visokom stopom nezaposlenosti, kao i zapošljavanje mladih, žena, lica sa invaliditetom, pripadnika pojedinih etničkih manjina. Sve će to biti praćeno merama aktivne politike smanjenja ukupnog poreskog opterećenja i uvođenjem novih poreskih olakšica za poslodavce. Vlada će doneti sveobuhvatne socijalne programe za svaku privatizaciju kako bi se zaštitila i prava zaposlenih.“

„Vlada će izraditi nacionalnu strategiju o mladima, usvojiti akcione planove za njenu realizaciju i normativno urediti zaštitu, neometan razvoj i napredovanje mladih. Shodno tome, Vlada će posebno usmeriti svoje aktivnosti na: podsticanje omladinskog organizovanja i udruživanja; učešće mladih u društvenim procesima; ostvarivanje i zaštitu interesa mladih; iniciranje, praćenje i usklađivanje stručnih i administrativnih poslova organa državne uprave u planiranju, podsticanju i sprovođenju društvene brige o mladima, posebno u oblastima

³⁸<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=4775>

³⁹<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=67095>

zdravlja, preduzetništva i zapošljavanja, obrazovanja, kulture i stvaralaštva, nauke, socijalnog položaja i bezbednosti mladih; zatim na sprečavanje zloupotreba mladih; ostvarivanje njihovih prava; podsticanje saradnje sa međunarodnim omladinskim organizacijama i udruženjima, kao i na brigu o razvoju mladih talenata. U svrhu realizacije programa vezanih za mlade, Vlada će inicirati obrazovanje posebne Kancelarije za rad sa mladima i Agencije za brigu o talentima.“

Vlade Mirka Cvetkovića (2008 – 2012)

Prva Vlada Mirka Cvetkovića - 07. jul 2008. godine⁴⁰

„Brz ekonomski napredak Srbije povećaće mogućnosti za zapošljavanje i rešavanje stambenih pitanja mladih i predstavljace najbolju branu njihovom odlasku u inostranstvo. Sistematska briga o mladima je uslov ekonomskog, kulturnog i ukupnog društvenog razvoja Srbije. U okviru promovisanja zdravih stilova života, Vlada ce raditi na popularizaciji sporta, kao i na opremanju, adaptaciji, rekonstrukciji i izgradnji sportskih objekata na celoj teritoriji Srbije.“

Druga Vlada Mirka Cvetkovića - 14. mart 2011. godine⁴¹

Bez programskih aktivnosti o mladima.

Vlade Ivica Dačića (2012 – 2014)

Prva Vlada Ivica Dačića 26. jul 2012. godine⁴²

Bez programskih aktivnosti o mladima.

Druga Vlada Ivica Dačića 30. avgust 2013. godine⁴³

Bez programskih aktivnosti o mladima.

Vlada Aleksandra Vučića (2014 – 2016)

27. april 2014. godine⁴⁴

⁴⁰<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=90297>

⁴¹<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=173884>

⁴²<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=195230>

⁴³<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=208267>

⁴⁴<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=208780>

„Kada Srbija postane zemlja jednakih šansi za sve, kada prednost dobiju oni među nama koji razmišljaju kako mogu radom da poprave svoj položaj i da daju doprinos razvoju društva, a ne oni koji imaju najviše novca ili imaju pravu člansku partijsku knjižicu, moći ćemo da kažemo da je Srbija pobedila. Zato nam je potrebna promena mentaliteta. Da naša deca nauče da se sve u životu postiže radom, da se u školi uči da biste se spremili za budućnost, a ne da biste dobili ocenu, da je znanje najveći kapital i da će ih država podržati ako pokažu inicijativu, individualnost i imaju ideje. Budemo li uspeli u tome, možemo da očekujemo da mladi ljudi ostaju u Srbiji. Zato su mladi i poboljšanje njihovog položaja, ali i promena njihovog razmišljanja jedan od ciljeva nove vlade. Želimo da pronađemo način da pomognemo mladima da dobiju posao ovde, da priušte sebi dom, da podižu i obrazuju svoju decu, da vode računa o svojim roditeljima i da ostanu da žive u Srbiji. Želim da ova vlada pokaže da je sposobna i zrela da stvori razloge zbog kojih će mladi ostati u Srbiji.“

„Kao što sam već rekao, veliki zadatak koji ova vlada ima, da bi izgradila modernu ekonomiju u Srbiji, jeste da razvije privatni sektor i prenesu resurse i zaposlene iz javnog sektora u privatni sektor. Moj cilj je da mladi ljudi u ovoj zemlji požele da postanu preduzetnici, inženjeri tehnoloških nauka, inovatori i vlasnici firmi, a ne službenici ili sekretarice u javnom sektoru. Konceptualna promena je suštinski deo naše vizije ekonomije koja je prilagođena za 21. vek.“

„Vremenski ograničene poreske olakšice prilikom zapošljavanja novih radnika odnosno prebacivanja radnika iz sive zone u legalne tokove (država bi snosila deo troška poreza i doprinosa za radnike u novoosnovanim preduzećima – na deset novozaposlenih radnika poslodavac bi plaćao poreze i doprinose za prva tri, dok bi država nadoknadila ovaj trošak za narednih sedam radnika). Ovim merama bi posebno bila posvećena pažnja najugroženijim grupama stanovništva – mladim ljudima na samom početku karijere i ljudima koji su na samom kraju karijere.“

„Jedan od posebno važnih izazova Vlade Srbije u okviru politike ruralnog razvoja biće obezbeđenje ekonomske održivosti malih porodičnih gazdinstava, s obzirom na to da čine oko 77% registrovanih poljopri-

vrednih gazdinstava, i njihova priprema za konkurenciju sa proizvođačima iz EU, kao i ostanak mladih i žena na selu.“

„Takođe, poseban akcenat bih stavio na položaj mladih u Srbiji koji je i dalje daleko od zadovoljavajućeg. Iako su doneta osnovna strateška dokumenta iz oblasti omladinske politike, a pre svega Zakon o mladima i dosta urađeno na sprovođenju istih, podaci pokazuju da se mladi danas suočavaju sa mnogim izazovima od kojih je svakako najveći problem nezaposlenosti. Srbija je suočena i sa opadanjem broja mladih u opštoj populaciji (1,8% između dva popisa) i trendom odlaska najtalentovanijih iz zemlje. Zato je neophodno ulagati u mlade, stvarati im uslove za odgovarajući posao, stanovanje van roditeljskog doma i zasnivanje porodice. Radićemo na daljem strateškom okviru u ovoj oblasti, ali i na konkretnim rešenjima za mlade. Kroz širok konsultativni proces i učešće svih relevantnih aktera, u ovoj godini izradiće se Nacionalna strategija za mlade 2015–2025. sa akcionim planom za njeno sprovođenje, a u skladu sa inicijativama i okvirom omladinske politike na nivou EU. Kako bi se postigli najbolji mogući rezultati uz potpuno uvažavanje iskustva i inicijativa EU u omladinskoj politici, prilikom izrade ovog strateškog dokumenta naglasak će biti stavljen na: smanjenje nezaposlenosti, podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja uz odgovarajuće olakšice i finansijsku podršku početnicima, smanjenje socijalne isključenosti mladih; sprečavanje ranog napuštanja obrazovanja; povećanje svesti o značaju neformalnog obrazovanja; poboljšanje kvaliteta karijernog vođenja i savetovanja; promovisanje omladinskog rada; promociju zdravih i bezbednih stilova života i povećanje aktivnog učešća mladih u društvenom životu. Fond za mlade talente nastaviće da podržava najtalentovanije mlade ljude u cilju da se zaustavi odlazak mladih na rad u inostranstvo i da im se omogući da se u svojoj zemlji profesionalno razvijaju.“

Vlada Aleksandra Vučića (2016 -)⁴⁵

09. avgust 2016. godine

„Veliki deo posla koji ćemo uraditi biće dobar kapital generacijama koje dolaze. Insistiraćemo na ulaganju u obrazovanje i stručno ospo-

⁴⁵<http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/ekspoze090816cyr.docx>

sobljavanje mladih. Kao što znate, na tome sam insistirao u regionalnim okvirima i kroz osnivanje kancelarije za mlade. Počeli smo te stvari da konkretizujemo. Uz pomoć EU to činimo u okviru programa „Erazmus plus“. Dobri smo u tome, ali koliko smo dobri ne možemo znati dok se ne uporedimo sa drugima. Iako je Srbija delimični korisnik ovog programa, uspeli smo da u periodu od 2014. do 2016. godine ostvarimo najveće učešće u regionu Zapadnog Balkana. U ovom periodu primetno je značajno povećanje broja korisnika stipendija za akademsku mobilnost, i to se odnosi na studente, nastavnike i administrativno osoblje.“

„Da bismo obezbedili efikasnu reformu nastavnog plana, uskoro ćemo sarađivati sa Nacionalnim savetom za obrazovanje i postarati se da nastavni plan u srpskim školama utre put ka dobro plaćenim radnim mestima za mlade u IT sektoru.“

„Takođe, kako bismo otškolovali mlade ljude u Srbiji sposobne da rade na tim najbolje plaćenim poslovima, moraćemo da se postaramo da oni koji im prenose znanje budu dovoljno plaćeni. Napravićemo pregled kako bismo utvrdili da li ima manjak profesora za IT i ukoliko ga ima, koja bi bila tržišno prihvatljiva i prikladna plata. Istražićemo mehanizme da bismo obezbedili podsticaj fakultetima i višim školama da zaposle te profesore, jer, da znate, to nam je jedan od najvećih problema sa kojim se danas suočavamo. Takođe ćemo sklapati partnerstva sa međunarodnim liderima u obukama iz oblasti tehnologije, kao što su „Majkrosoft“ i „Epl“, kako bismo sa njima sarađivali i iskoristili njihovu stručnost za obučavanje mladih u Srbiji za buduća radna mesta.“

„I sada dolazimo do suštine onoga što bi trebalo da uradimo i što bi trebalo da dovede do boljih rezultata u narednom periodu. To su reforma srednjeg stručnog obrazovanja i dualno obrazovanje. Mlad čovek se, ukoliko nema iskustva u određenoj praksi, teško odlučuje na pokretanje samostalnog biznisa, samo od 3 odsto do 5 odsto mladih ljudi će pokrenuti samostalni posao ako tokom školovanja nisu sticali neko radno iskustvo. Ali, u onim sredinama u kojima jesu sticali to iskustvo, nećete verovati, procenat mladih ljudi koji to želi da uradi je između 15 odsto i 20 odsto, dakle od tri do četiri puta više. Tu sklo-

nost ka preduzetništvu razvija upravo dualni model obrazovanja. Na dualni model obrazovanja i njegove prednosti su nam ukazali strani investitori, prijatelje i kolege iz Švajcarske, Nemačke i Austrije.“

Posebno značajne aktivnosti u oblasti zaštite dece koje smo sproveli su kampanje: „Bez droga u školama“, „Klikni bezbedno“, „Siguran internet u Srbiji“, „Net patrola“, „Program Unicefa“ projekta „Sigurno detinjstvo“ kao i razvijanje bezbednosne kulture među mladima. Naš je posao da pre svega reformišemo društvo i privredu sa jednim ciljem – da deci ostavimo vedriju budućnost, uređenu zemlju u kojoj će moći da rade i pristojno da žive. Organizacije koje se bave pravima deteta uputile su Vladi Srbije predloge kako da poboljšamo taj položaj i oni se upravo sastoje od ovoga što sam rekao. I organizovanje meseca borbe protiv trgovine ljudima i droge, te kampanja, škola, kao i afirmativne mere za osetljive grupe učenika uvedeni su kroz tzv. podzakonska akta. Usvojen je pravilnik o prepoznavanju diskriminacije. Uvedene su jedinice koje se bave prevencijom diskriminacije i nasilja, zaštitom ljudskih i manjinskih prava u obrazovanju.“

Vlada Ane Brnabić (2017 -)⁴⁶

28. jun 2017. godine

„Ova Vlada će staviti akcenat na omogućavanje mladima da rade, stvaraju i sprovode u delo svoje ideje i inicijative kroz omladinsko preduzetništvo. Podstićemo omladinsko preduzetništvo kroz reformu obrazovanja, razvoj preduzetničkog duha i dalji razvoj centara za karijerno vođenje. Želimo da mladi kroz obrazovanje razviju pokretački duh i steknu više smelosti i odvažnosti da se upuste u nove poduhvate. To je ono što u Izraelu zovu „chutzpah“ i što ih je dovelo u sam svetski vrh kada su u pitanju inovacije i preduzetništvo.

Pružanjem finansijske podrške za pokretanje biznisa želimo da ohrabrimo mlade da realizuju svoje poslovne ideje i uspeju u Srbiji. Razvojem mentorskih programa u saradnji sa Razvojnoum agencijom Srbije (RAS) i PKS podržaćemo razmenu znanja i preduzetničkih iskustava i

⁴⁶http://www.media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/ekspeze-mandatarke-ane-brnabic280617_cyr.pdf

tako postepeno stvarati mrežu podrške za razvoj omladinskog preduzetništva.“

„Vlada će takođe podržavati žensko preduzetništvo, preduzetništvo mladih i socijalno preduzetništvo i kroz razvoj usluga organizovanja obuka, mentorstva i drugih oblika stručne podrške preduzetnicima.“

„Posebna pažnja biće posvećena edukaciji mladih, pre svega u školskom uzrastu. Nepravilna ishrana i nedovoljna fizička aktivnost su faktori koji utiču na razvoj oboljenja koja se kasnije leče ceo život. Kako bismo im na vreme skrenuli pažnju na zdrave životne navike i tako sprečili razvoj hroničnih i drugih oboljenja, posebnu pažnju ćemo posvetiti preventivnim merama i redovnom praćenjem zdravstvenog stanja mlade populacije.“

„Nastavićemo da negujemo partnerstvo sa organizacijama civilnog društva u cilju unapređenja položaja mladih i to kroz projekte koji se tiču podsticanja različitih oblika zapošljavanja, samozapošljavanja, omladinskog preduzetništva, osnivanja biznis inkubatora, učeničkih i omladinskih kompanija.“

„Planirano je da se preduzetničko obrazovanje uvede od petog razreda osnovne škole i to kroz međupredmetno povezivanje i ukrštanje sadržaja iz različitih oblasti, a u cilju realizovanja ideja i njihove prezentacije, što bi omogućilo mladima da se bolje profiliraju i odaberu buduće zanimanje uz visok nivo samopouzdanja. Takođe će biti omogućeno dokumentovanje aktivnog učeničkog učešća u radnom procesu u kompanijama i kreiranje nacionalne baze podataka o interesovanjima mladih koji će biti usklađeni sa potrebama privrede. Metodologija nacionalnog modela obezbedila bi smanjivanje stope nezaposlenosti mladih do 25 godina, kao i mogućnost pokretanja sopstvenog biznisa ili nastavka univerzitetskog školovanja.“

Od ukupno devet programa rada Vlade Republike Srbije, u četiri programa mladi uopšte nisu pomenuti. U preostalim pet, može se sumirati da je glavna tema svih programa bila nezaposlenost mladih i cilj da se mladi zapošljavaju. Program Vlade RS iz 2007. godine je predvideo izradu Nacionalne strategije za mlade i akcionog plana za njeno sprovođenje i možemo da zaključimo da taj cilj jeste realizovan. For-

mirano je Ministarstvo za omladinu i sport i 2007. godine je napravljen veliki pomak u omladinskoj politici. U poslednja tri programa Vlade RS insistira se na reformi obrazovanja i podsticanju omladinskog preduzetništva. Uz pominjanje ključnih problema sa kojima se mladi suočavaju, i naglašavanja da se mora raditi na povećanju zapošljivosti mladih kroz reformu srednjeg stručnog obrazovanja, kroz promociju preduzetništva i promena u načinu razmišljanja mladih – nema konkretnih mera kojima bi se ovi ciljevi ostvarili. Sa te strane, svi programi vlada do sada, u pogledu mladih se zasnivaju na nabranjanju ciljeva i neophodnosti promena u obrazovanju i pristupu tržištu, ali ne sadrže nikakve konkretne mere i predloge politika.

6.3. Mladi u programima i politikama političkih partija

U demokratskim procesima veoma je bitno da su mladi i njihove potrebe prepoznati od strane političkih aktera i da se u svojim političkim programima, izbornim programima i platformama, da nude rešenja za probleme mladih. Ovo poglavlje se bavi programima političkih partija u vezi sa mladima, pregledom poruka koje partije upućuju mladima u kampanjama.

6.3.1. Mladi u programima političkih partija

U ovom delu ćemo prikazati da li su i na koji način mladi zastupljeni u programima relevantnih političkih partija. Relevantne partije su one koje imaju parlamentarni status i poslanički klub, kao i one koje su na prethodnim izborima ušle u parlament u koaliciji koja ne broji više od dva aktera iako nemaju poslanički klub.

Demokratska stranka – u svom programu⁴⁷, DS nema posebno poglavlje koje se bavi mladima, ali u nekoliko oblasti se posebno obraćaju mladima.

„Verujemo da samo socijalno odgovorna država, uz podizanje male i srednje domaće privrede, uz ulaganja u znanja i inovacije, uz podsticanje razvoja i kulture može da stvori ravnopravne šanse mladima da razvijaju svoje talente.“

⁴⁷Program DS, <http://www.ds.org.rs/program>

„Obraćamo se mladima koji veruju da u Srbiji mogu da izgrade svoju budućnost, da nam se priključe u borbi za perspektivniji, uljudniji, savremeniji život - život u korak sa naprednim svetom.“

„Formiraćemo finansijsku instituciju za obnovu i razvoj koja će pod povoljnim uslovima podržavati mala i srednja preduzeća, preduzeća iz IT sektora i poljoprivredna gazdinstva. Ona će davati garancije, pružati usluge osiguranja izvoza, a serijom podsticaja prilagođenih strateškim sektorima (inovacije, IT, obnovljivi izvori energije) i poreskih olakšica stimulisaćemo razvoj malih i srednjih preduzeća, zapošljavanje mladih, formiranje industrijskih klastera, konkurentnost i izvoznu orijentisanost privrede. Otvorićemo posebne programe za zapošljavanje mladih sa visokom i višom stručnom spremom, mastera, magistara i doktora nauka kojima država mora omogućiti da godinu dana rade za prosečnu platu u Republici, dok plaćanje poreza i doprinosa preuzima država. Ukoliko poslodavac odluči da nakon isteka godinu dana zadrži na poslu ovog radnika, država na sebe preuzima doprinose i poreze, a poslodavac isplaćuje platu.“

„Uvešćemo stepenasto oporezivanje dohotka za mlađe od 30 godina. Svi mladi sa 18 godina imaće jedinstvenu sniženu stopu poreza, koja se protokom svake životne godine uvećava za po 1 procenat, do punog iznosa u tridesetoj godini.“

Demokratska stranka Srbije – u svom programu⁴⁸ ima deo posvećen mladima sa naslovom „Omladinska politika“. Oni navode da je za adekvatno uključivanje mladih u politiku neophodno je stvoriti preduslove. Mladi ljudi treba da budu vidljivi u javnosti, a njihovi stavovi primećeni i promovisani. Oni moraju dobiti priliku da aktivno kreiraju politički život zemlje. Njihov cilj je da zainteresuju mlade za aktivno učešće u političkim procesima, da ih edukuju kako bi efikasno uticali na demokratske političke procese i da ih podstaknu da rade na razvoju i napredovanju društva. Kako navode u programu, DSS će: „Iniciraćemo, pratiti i usklađivati društvenu brigu o mladima u svim oblastima života – zdravstvene zaštite, preduzetništva i zapošljavanja,

⁴⁸ Program DSS, <http://www.dss.rs/program-stranke/#1454966408208-d020d9fa-694c>

obrazovanja, kulture i stvaralaštva, nauke, socijalnog položaja i bezbednosti.“ Jedna od predloženih mera jeste osnivanje Agencije za darovite mlade ljude.

Pokret Dosta je bilo – ovaj pokret koji je u proceduri da se registruje kao politička partija u ciljevima delovanja partije navodi se da je neophodan: organizovan rekreacioni sport dostupan svoj deci i omladini kroz sistem obrazovanja; kao i unapređenje položaja mladih.⁴⁹ U programu od 20 tačaka za izbore 2016. godine⁵⁰ mladi se ne pominju.

Dveri – U okviru Programa Dveri⁵¹, ne postoji poseban deo koji se bavi mladima. Jedini deo programa koji pominje mlade, bavi se zdravim stilovima života i sportom, gde Dveri navode da: „Angažovaćemo omladinu kroz razne oblike zdravih stilova života poput moba, radnih akcija, redovnog pešačenja i biciklizma.“

Jedinstvena Srbija – ova partija u svom programu⁵² u dve tačke se bavi mladima i navodi da se oni zalažu za razvoj sela i zadržavanje mladih na selu; kao i da se zalažu za državu socijalne pravde sa jednakim mogućnostima za sve građane. Obezbeđivanje maksimalne zaštite starih, bolesnih i hendikepiranih lica sa posebnom zaštitom dece i omladine.

Liberalno-demokratska partija – u svom programu LDP nema poseban deo koji se bavi mladima, ali se na više mesta u okviru programa osvrće na mlade. U delu o obrazovanju, LDP se zalaže za modernizaciju države i obrazovanja kako bi mladi ljudi bili spremni za nove profesionalne izazove i mogli da se uključe u ukupnu modernizaciju društva. Shvatajući da se naše društvo kreće ka društvu koje uči, potrebno je

⁴⁹ Program stranke Dosta je bilo. <http://dostajebilo.rs/program-stranke-dosta-je-bilo/?lang=lat>

⁵⁰ DJB: Plan u 20 tačaka za izbore 2016. godine. <http://dostajebilo.rs/izbori-2016-plan-u-20-tacaka/>

⁵¹ Program Dveri. <https://dveri.rs/program>

⁵² Program JS. <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>

kod mladih razviti i spremnost za stručno usavršavanje i doškolovanje.⁵³

Liga socijaldemokrata Vojvodine – trinaesto poglavlje programa LSV-a⁵⁴ se bavi mladima pod naslovom: Akcioni plan Lige socijaldemokrata Vojvodine za mlade čijom realizacijom žele da izgrade demokratsko društvo solidarnosti, slobode, ravnopravnosti, socijalne pravde, u kojem će obrazovanje biti dostupno svima. „Želimo društvo u kojem će dostojanstvo mladih biti zagarantovano socijalnom, pravnom i ekonomskom sigurnošću. Naš rad i naši ciljevi određeni su stalnom borbom za autonomiju Vojvodine i poštovanjem osnovnih načela socijaldemokratije: Slobode, Ravnopravnosti, Solidarosti, Pravičnosti i Javnosti.“

U LSV-u smatraju: „Da se uspeh i dinamičnost u rešavanju problema na koje nailaze mladi ljudi nije moguć bez organizovanja interesnih organizacija, udruženja ili neformalnih grupa, koje bi skretale društvenu pažnju na probleme mladih i na njihovo brže i efikasnije institucionalno rešavanje. Cilj nam je da izgradimo jaku organizaciju koja će se nametnuti starijima kao ravnopravan partner u donošenju odluka, kako bi se što većem broju mladih omogućilo učestvovanje u javnom životu i procesu donošenja odluka. Borićemo se za: Donošenje Zakona o omladinskim organizacijama na nivou Republike Srbije; Donošenje Akcionog plana politike za mlade na republičkom nivou; Isključivo slobodnu volju učlanjavanja u svaku organizaciju; Sveopštu integraciju mladih u sve društvene tokove; Odbijanje svih oblika ideološko-političke manipulacije mladima. LSV u svom akcionom planu za mlade posebnu pažnju ukazuje na antifašizam među mladima, obrazovanje mladih, zapošljavanje, bezbednost mladih, osnivanje porodica, zdravlje i socijalnu sigurnost mladih.“⁵⁵

⁵³ Program LDP, str. 24

⁵⁴ Program i Statut LSV. <http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/program-i-statut-lsv-110/>

⁵⁵ Isto, str. 27 – 31.

Socijaldemokratska stranka – ova partija u svom programu⁵⁶ nema poseban deo koji se bavi položajem mladih, ali se kroz druge oblasti direktno ili indirektno bavi mladima. Program SDS-a navodi da se mora poštovati princip solidarnosti među generacijama koji podrazumeva poštovanje starijih i davanje šansi mladima. Navode da je: „Najvažniji zadatak ekonomske politike smanjenje nezaposlenosti, a reforma obrazovanja je jedan od preduslova za uspešno obavljanje tog zadatka. Posebno se zalažemo za smanjenje nezaposlenosti mladih, pogotovo s obzirom na činjenicu da je danas u Srbiji blizu 30 posto mladih u riziku od siromaštva.“ Jedan od prioriteta SDS-a u oblasti zdravstva je sistem koji će biti usmeren na zaštitu zdravlja i razvoja dece i omladine i na adekvatnu zaštitu osetljivih i ugroženih manjinskih grupa.

Socijaldemokratska partija Srbije – U svom programu⁵⁷, SDPS nema poseban deo koji se bavi mladima, ali kroz nekoliko oblasti provlači probleme sa kojima se suočavaju mladi. SDPS se zalaže za pomoć mladim ljudima za zasnivanje porodice, a pre svega kroz: osiguranje punog iznosa neto plate tokom trudničkog bolovanja. Trudničko odsustvo treba da bude uređeno tako da se mladi ljudi lakše odlučuju na stvaranje porodice i rađanje dece i obezbeđenje sigurnog sticanja stana porodicama mladih. Država treba da pomogne mladim ljudima koji zasnivaju porodicu da u razumnom roku reše svoje stambeno pitanje kupovinom stanova izgrađenih po programu jeftinih stanova ili subvencijama kredita za kupovinu stana. SDPS se zalaže i za kvalitetnije obrazovanje jer je to polazna osnova za mlade, ali i za širi medijski sadržaji za decu i omladinu i uključivanje medija u obrazovanje.

Socijalistička partija Srbije – u programu⁵⁸ ove partije u trećem poglavlju pod imenom „Socijalna demokratija“, trinaesto potpoglavlje („Omladina“) se bavi mladima.

„Socijalisti su po prirodi svojih programskih opredeljenja okrenuti budućnosti. Budućnost pripada mladima. To ne znači da oni ne treba

⁵⁶Program SDS. http://www.sds.org.rs/fileadmin/user_upload/PROGRAM_SDS_01.10.2014..pdf

⁵⁷Program SDPS. <http://www.sdpsrbije.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

⁵⁸Program SPS, <https://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>

da budu aktivni u društvenom životu već sada. SPS i program za koji se zalaže mogu imati budućnost samo ukoliko mladima otvore perspektivu boljeg, humanijeg i bogatijeg života. Današnji teški uslovi izazvani političkim i ekonomskim prilikama, ubrzane promene u regionu, konfuzija u sistemu vrednosti – čine besperspektivnom budućnost za mnoge mlade ljude. Otuda otuđenost, depresija, narkomanija, besposličarenje, nasilje i kriminal.

Mladi su najviše pogođeni problemima tranzicije. Nema dugoročnih i stabilnih prilika u društvu ukoliko u njihovom projektovanju ne učestvuju oni kojima pripada budućnost. Politika socijalista je da se strategijom države utvrde prioriteti i obezbedi podrška mladima u obrazovanju, zapošljavanju, zasnivanju porodice, stanovanju, kao i u kulturi, sportu i politici.

Vrednosti i politika levice koje mladima nudi SPS jesu opredeljenja za smislaonu egzistenciju u kojoj ima nade, bogatstva, dostojanstva, kulturnih sadržaja, humanih vrednosti, etičke motivacije i ljudske solidarnosti. Samo tako će omladina Srbije prevladati izazove konfuzije koja vlada ne samo u našem društvu, nego i celom svetu, i u kojoj neretko mnogi intelektualci, partije, organizacije spas traže u prevaziđenim idejama. Izazovi mladih nisu manji od onih pred kojima su bili njihovi preci. Društvo im mora otvarati perspektivu, ali put ka boljem životu oni će naći sami.“

Srpska napredna stranka - Četrnaesto poglavlje programa SNS-a⁵⁹ se bavi mladima kroz naslov „Strategija za mlade – snaga za budućnost“. SNS smatra da su mladi u Srbiji potencijal, a ne problem. Svojom politikom se zalaže za tri pravca jačanja mladih kao potencijala: Osamostaljivanje mladih zapošljavanjem, Mladi u politici, jer učešće mladih u procesima odlučivanja predstavlja temelj razvoja modernog i demokratskog društva i Povezivanje obrazovnog sistema i tržišta rada. SNS se u svom programu obavezuje da će odlučno voditi politiku:

- u kojoj će država pružati svesrdnu pomoć i podršku mladima u razvoju posebnosti i kreativnosti;

⁵⁹ Program SNS, str. 114 – 118. <https://www.sns.org.rs/o-nama/program-srpske-napredne-stranke>

- kojom će mladima omogućiti angažovanje u političkoj, privrednoj, naučnoj i svakoj drugoj oblasti, uključiti ih u izgradnju stabilne i sigurne države, stvoriti uslove da žive životom dostojnim čoveka;
- koja će stimulisati profesionalno usavršavanje, aktivno zapošljavanje, pružanje podrške mladim bračnim parovima za formiranje porodice i opstanak mladih ljudi u seoskim sredinama;
- osnivanja namenskih fondova za talentovane mlade ljude, a na bazi jasno postavljenih kriterijuma za vrednovanje i nagrađivanje rezultata u različitim oblastima.

Navode da je imperativ politike SNS-a zaustavljanje odlaska mladih ljudi iz Srbije i povratak mladih iz dijaspore, kao i njihovo uključivanje u sve sfere društvenog života.

Pitanje položaja mladih SNS će rešavati sistemski. Iako postoji Zakon o mladima, on nije poboljšao položaj mladih u Srbiji, jer nema snagu zakona. On ne sadrži pravne norme, ne konkretizuje probleme mladih, ne nudi rešenja i ne propisuje sankcije. SNS smatra da bi Zakon o mladima trebalo da razmatra najbitnije probleme kao što su problemi u oblasti obrazovanja (mogućnosti za školovanje, visina školarina i sl), problemi zapošljavanja mladih, kao i mere za ublažavanje ovih problema, mere za sprečavanje odlaska mladih u inostranstvo. U važećem zakonu nema ni reči o problemima bolesti zavisnosti, kao ni o kriminalu mladih i kriminalu nad mladima.

Neophodne mere za organizovanje mladih i obezbeđenje uslova da mladi učestvuju u donošenju odluka:

- Omogućiti korišćenje prostorija i drugih nepokretnosti u svojini lokalnih zajednica i države za potrebe omladinskog rada i uopšte za potrebe mladih;
- Unapređivati i promovisati rad studentskih i učeničkih parlamenata i drugih organizacija mladih u kojima oni ostvaruju svoje interese;
- Definisati standarde i kriterijume po kojima se formiraju omladinske organizacije i to teritorijalne (lokalne, pokrajinske i republičke), nacionalne i međunarodne omladinske organizacije.

Neophodne mere za aktivnije učešće mladih u društvu

- Inicirati organizovano upoznavanje mladih sa ljudskim pravima i obavezama, pravima deteta, građanskim pravima i slobodama, a posebno koliko je važno da mladi aktivno učestvuju u društvenom životu;
- Obezbediti prostorne kapacitete i uslove za otvaranje omladinskih centara, gde bi se mladi okupljali, družili, otvarali kreativne radionice i kvalitetno provodili slobodno vreme;
- Podsticati aktivnije učešće mladih u političkom životu;
- Podsticati aktivnije učešće mladih u radu sportskih organizacija i klubova kulture;
- Podsticati razvoj volonterizma kroz promovisanje sistema vrednosti i isticanje pozitivne strane ovog društveno-korisnog delovanja mladih insistirajući da država pruži neophodnu pomoć u obezbeđivanju minimuma sredstava za volontere i organizatore volontiranja.

Neophodne mere za ostvarivanje prava na jednake šanse svih mladih:

- Obezbediti ostvarivanje prava svih mladih na adekvatno obrazovanje uz osiguranje jednakih mogućnosti za učenje i razvoj.
- Usmeriti deo odgovarajućih budžetskih sredstava namenjenih obrazovanju za povećanje kapaciteta obrazovanja u nerazvijenim područjima.
- Omogućiti osamostaljivanje mladih ljudi i zasnivanje porodica kroz:
 - a) zakon kojim bi se uredila oblast socijalnog stanovanja;
 - b) program izgradnje opštinskih stanova za izdavanje pod povoljnim uslovima;
 - v) državni program izgradnje stanova za prodaju po nisko-profitnim i neprofitnim cenama;
 - g) fiskalno podsticajne instrumente za kupovinu prvog stana za mlade porodice.
- Povećati dostupnost neformalnog obrazovanja za sve mlade, posebno za one iz osetljivih grupa;
- Organizovati kampanje usmerene na smanjenje predrasuda prema mladima iz osetljivih grupa.

Neophodne mere za poboljšanje informisanosti mladih:

- Obezbediti pravovremeno i detaljno informisanje mladih o mogućnostima i perspektivama mladih od lokalnog do republičkog nivoa kroz izradu portala koji bi bio centralno mesto za informisanje mladih;
- Informisanje mladih bi moralo biti potpuno, sa posebnim akcentom na osnovnim problemima mladih - mogućnostima studiranja, zapošljavanja, putovanjima, razmene studenata, seminarima, takmičenjima i dr.;
- Upoznati mlade sa njihovim pravima u okviru građanskih prava i obaveza.

Neophodne mere za povećanje stope zaposlenosti mladih:

- Usklađivanje obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, odnosno sa potrebama privrede i društva uopšte;
- Stimulisanje svih oblika zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva mladih kroz oslobađanje poslodavaca i mladih preduzetnika/ca doprinosa za nekoliko prvih godina rada;
- Radno angažovanje mladih putem radne prakse, pripravničkog rada, stažiranja i volontiranja, zarad sticanja neophodnog iskustva koje će im pomoći pri zapošljavanju;
- Omogućiti mladima dodatno obrazovanje i obuku radi sticanja potrebnih znanja i kvalifikacija, kako bi se prevazišao nesklad između znanja stečenog formalnim obrazovanjem i potreba tržišta rada.

Srpska radikalna stranka – u svom programu⁶⁰, SRS nema deo posvećen mladima, ali se u okviru nekih tema posebno obraćaju mladima. Oni se zalažu za rešavanje stambenih pitanja mladih, zapošljavanje kroz poreske olakšice, podsticanje vannastavnih aktivnosti dece i mladih, da se posredstvom vaspitno-obrazovnog sistema mladima mora omogućiti upoznavanje sa religijskim sistemima uopšte, a posebno težište staviti na pravoslavlje, pitanja zabave mladih, bezbednost i sigurnost mladih, ali i odvrćanje mladih od opasnih i štetnih sadržaja.

⁶⁰Program SRS, <http://www.nova1.srpskaradikalnastranka.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/SRSprogram.pdf>

6.3.2. Politike za mlade u izbornim kampanjama

Krovna organizacija mladih Srbije pokreće kampanje zagovaranja za izlazak mladih na glasanje, ali i izbornim kampanjama insistira da se kandidati obraćaju mladima i da ponude programe za mlade. Još Koalicija mladih Srbije, pred parlamentarne izbore održane 21. januara 2007. godine, pozvala je građane i građanke da glasaju, a političare da javno, jasno i nedvosmisleno, pre svega mladima, ali i svim građanima Srbije, daju obećanje šta planiraju da urade za mlade nakon izbora. Od predizbornih obećanja sačinjen je film „Obećali su” koji je 3. aprila 2007. godine prezentovan u beogradskom Medija centru. KOMS je u toku svojih aktivnosti pred izbore organizovala debate o mladima sa predstavnicima mladih iz političkih partija. [Predizborne debate](#) su realizovane 2014. i 2016. godine, a 2017. godine je pokrenuta kampanja [Izađi i glasaj!](#)

Izborna kampanja 2012. godine

Na osnovu monitoringa izborne kampanje zaključak je da su se u kampanji sve političke stranke fokusirale na probleme nezaposlenosti mladih i zalagale za više radnih mesta i bolje plate za mlade, zaustavljanje odlaska mladih iz Srbije i dostupno obrazovanje za sve mlade. Sve partije su se saglasile da je neophodno sprečiti odliv mozgova.⁶¹

Izborna kampanja 2014. godine

Na osnovu monitoringa izborne kampanje zaključak je da su mladi zanemareni kao tema, osim u kontekstu obrazovanja o kome je dosta govoreno u kampanji. „O značaju kvalitetnog obrazovanja su pre svega govorili predstavnici opozicionih stranaka DS, NDS, Dveri, Treće Srbije, LDP, Nove stranke i pokreta „Dosta je bilo“, dok su u kampanji partija vladajuće koalicije ove teme bile zanemarene.”⁶²

⁶¹ Jelena Lončar, „Politike identiteta i kvalitet života u izbornoj kampanji političkih stranaka 2012.”, u: *Javne politike u izbornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, (ur. Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana), KAS, Beograd, 2012, str. 82

⁶² Jelena Lončar, „Politike identiteta i ljudska prava”, u: *Izborne ponude i rezultati – Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, (ur. Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana; Spasojević, Dušan), KAS, Beograd, 2014, str. 76

Izborna kampanja 2016. godine

U ovoj kampanji posebna dimenzija u SNS-ovoj kampanji ticala se razvijanja ženskog i omladinskog preduzetništva kao predloga za jačanje položaja mladih. Sve partije su pominjale mlade, ali osim ideja za razvoj omladinskog preduzetništva nije bilo dodatnih ideja.⁶³

Izborna kampanja 2017. godine – predsednički izbori

U toku izborne kampanje KOMS je uradio analizu predsedničkih kandidata⁶⁴ i njihove poglede na mlade i predloge za mlade kroz analizu programa predsedničkih kandidata, analizu društvenih mreža predsedničkih kandidata, analizu *press clipping*-a i analizu odgovora na pitanja koja su im postavili. Zaključak KOMS-ovog tima o svim kandidatima poređani redosledom na izbornom glasaču su sledeći:

- Saša Janković se u okviru svoje kampanje obraćao širokom krugu potencijalnih glasača, te je o mladima najviše govorio u kontekstu problema „odliva mozgova“ i važnosti da se izgradi pravedan i uređen sistem u kojem će mladi želeti da ostanu. Pohvalio je kreativni duh mladih i istakao da u Srbiji ne smeju da se osećaju kao podanici, te da iz svoje države ne smeju na taj način biti isterani.
- U toku predsedničke kampanje Vuka Jeremića primetno je bilo obraćanje mladima u okviru problema „odliva mozgova“, te obrazovanja. Najavio je osnivanje Predsedničkog fonda za mlade talente, radi dodatnog školovanja na prestižnim inostranim univerzitetima, uz obavezu povratka u zemlju, kao i predlaganje mere besplatne prve godine domaćih studija. Pored toga, najveći broj poruka mladima bio je iskomuniciran putem društvenih mreža, kroz događaj namenjen prevashodno mladima – „S Vukom na after“ i uz kasniju podršku njegovoj kampanji udruženja građana „Drugi krug“.
- Predsednički kandidat Miroslav Parović istakao je da, kao jedan od najmlađih kandidata, može da svojom snagom motiviše mlade da

⁶³ Zoran Stojiljković, Gordana Pilipović et al., *Stranke i javne politike: izbori u Srbiji 2016. godine*, KAS, Beograd, 2017.

⁶⁴ Analiza stavova predsedničkih kandidata prema mladima, KOMS, <http://koms.rs/vesti/analiza-stavova-predsednickih-kandidata-prema-mladima/>

se uključe u političke i društvene procese. To je i primarni način na koji se obraćao mladima – poistovećivanjem sa njima. Smatra da njegova generacija nije odgovorna za nagomilane probleme i da je vreme da upravlja društvom, te da je to zaslužila.

- Saša Radulović je o mladima tokom kampanje najviše govorio iz perspektive izlaznosti na izborima, a nije im se često eksplicitno obraćao. Tema potrebe za visokom izlaznošću je dominirala i kampanjom i njegovim diskursom o mladima za koje je smatrao da će ovaj put izaći na izbore u većem broju nego inače, na šta ih je i pozivao. Pored toga, u kasnijoj fazi kampanje, primetni su animirani video spotovi pod nazivom „Apstinenovići“ koji su se na zabavan način bavili problemom odlaska mladih i zemlje, kao i izjava na konvenciji u Nišu da mladi beže iz zemlje, dok oni koji ostaju u njoj žive u strahu, te da ne želi takvu zemlju.
- Činjenica da se predsednički kandidat Luka Maksimović, poznatiji pod imenom Ljubiša Preletačević – Beli u ovoj kampanji nije eksplicitno obraćao mladima u izjavama i obećanjima ne treba da zava. Naime, zbog specifičnosti kampanje čiji je jedan od ciljeva, po oceni njegovog izbornog štaba, skretanje pažnje na banalizaciju postojećeg političkog života, ona je privukla veliki broj mladih ljudi. Celokupna kampanja, imajući u vidu stil komuniciranja, te sadržaj video-snimaka u okviru kampanje, kao i predloge poput ustupanja predsedničke vile najboljim studentima, zabeležila je veliki uspeh upravo među mladima, te ne čudi ni njegova izjava pred kraj same kampanje da posebnu odgovornost oseća prema svojoj generaciji, rođenoj početkom rata u SFRJ, koja „nije ni spoznala normalno vreme“.
- Aleksandar Vučić je u toku kampanje o mladima govorio u najvećoj meri u okviru teme zapošljavanja i zapošljivosti. Isticao je u nekoliko navrata potrebu da se omogući posao za mlade ljude, te navodio primere stranih firmi koje su otvorile radna mesta u Srbiji za mlade. Poseban deo bio je posvećen isticanju značaja IT sektora kao specifično važnog i najavi dodatne državne pomoći za start-up kompanije. Pored toga, obratio se omladini i tokom posete Novom Pazaru, gde je prilikom otvaranja atletskog stadiona poseban značaj pridao važnost bavljenja sportom među mladima.

- „Odliv mozgova“ i zapošljavanje su oblasti u okviru kojih se Boško Obradović najviše obraćao mladima. Primetno je bilo učestalo eksplicitno obraćanje mladima, te isticanje važnosti sprečavanja odlaska mladih obrazovanih ljudi iz Srbije. Pomenuo je značaj državnog ulaganja u visokoobrazovane kadrove u oblasti savremenih informacionih tehnologija kao i važnost ulaganja u sport.
- Iako tokom svoje kampanje Vojislav Šešelj nije, čini se, targetirao mlade kao primarnu grupu, on ipak smatra da je među njegovim glasačima dosta studenata. To je ujedno i jedino njegovo obraćanje njima direktno, mada se njegova parola „Srbija je večna dok su joj deca verna“ može tumačiti i kao obraćanje mlađim generacijama.
- Aleksandar Popović najviše se obraćao mladima kroz prizmu obrazovanja, te smatra da su učitelji i besplatno obrazovanje u vrhu vrednosti koje Srbija treba da ima. Osvrnuo se i na probleme lažnih diploma i nezaposlenosti (pre svega) mladih lekara.
- Milan Stamatović nije kandidat koji je zabeležio veliki broj objava za mlade, međutim kao priliku za njih vidi rad u lokalnim sredinama navodeći primer Zlatibora koji ima malu stopu nezaposlenosti. Smatra da bi porast nataliteta bio povoljan za Srbiju, ali i obezbeđivanje uslova za mlade i buduće generacije kako ne bi morali da odlaze, a to su prilike za zaposlenje i „povećanje izdvajanja iz budžeta za stipendiranje mladih i podsticanje njihovog obrazovnog i kulturnog razvoja.“
- Nenad Čanak je, takođe, prepoznao problem odliva mozgova i to pre svega stručnjaka bez perspektive, a kao jedno od rešenja vidi decentralizaciju Srbije kako bi mladi u ruralnim predelima mogli da ostanu i rade, a ne da se u potrazi za poslom sele u gradove ili druge države.

6.4. Mladi u političkim partijama i organizacije mladih u okviru političkih partija

6.4.1. Organizovanje mladih u partijama

Demokratska stranka

Mladi u okviru DS-a su organizovani u Demokratsku omladinu, koja je dobrovoljna organizacija članova/ica Demokratske stranke mlađih od 30 godina⁶⁵. Organizacija i delovanje Demokratske omladine uređuje se Pravilnikom⁶⁶ koji donosi Glavni odbor Stranke na predlog Kongresa Demokratske omladine. Demokratska stranka je članica Mladih evropskih socijalista.⁶⁷

Demokratska stranka Srbije

U svom Statutu DSS⁶⁸ predviđa organizaciju Omladine Demokratske stranke Srbije kao organizacija članova/ica stranke mlađih od 29 godina. Omladina Demokratske stranke Srbije stalno učestvuje u svim delatnostima koje organizuje stranka, sprovodi odluke svojih organa i Predsedništva, Izvršnog odbora i opštinskih odbora stranke. Predsedništvo Omladine Demokratske stranke Srbije podnosi najmanje jednom u tri meseca Predsedništvu stranke izveštaj o svome radu. Prema Statutu stranke, predstavnici Omladine DSS-a prema funkciji su članovi/ce drugih organa stranke.

Dosta je bilo

U okviru pokreta Dosta je bilo ne postoji podorganizacija ili organizovanje prema godinama starosti. Međutim, prema Statutu partije koja je u procesu registracije, Dosta je bilo je predvidelo osnivanje foruma. Forumi su stranački organi koji se bave zaštitom prava određenih gru-

⁶⁵ Statut DS, čl. 77, <http://www.ds.org.rs/dokumenti/Statut-DS.pdf>

⁶⁶ Pravilnik o radu Demokratske omladine, http://www.ds.org.rs/dokumenti/Pravilnik_o_radu_Demokratske_omladine_2010.pdf

⁶⁷ <http://www.youngsocialists.eu/members-partners-2/members-partners/#Serbia>

⁶⁸ Statut DSS, čl. 72. <http://www.dss.rs/wp-content/uploads/2016/03/Statut-DSS-2014-web.pdf>

pa čija su prava nejednako zastupljena, zapostavljena ili ugrožena u društvu.⁶⁹ Među forumima se nalazi i Forum mladih koji je dobrovoljna organizacija članova/ica između 18 i 30 godina starosti. Ciljevi i vrednosti Foruma mladih su: pomoć mladim članovima/cama da aktivno učestvuju u radu organa Stranke; organizovanje društvenih aktivnosti za mlade članove Stranke i mlade u Srbiji; organizovanje treninga i političkog obrazovanja za mlade članove Stranke; savetovanje organa Stranke o pitanjima od posebnog značaja za mlade u Srbiji; motivisanje mladih za bavljenje politikom i učešće na izborima; motivisanje mladih za članstvo u Stranci; Održavanje odnosa sa omladinskim organizacijama i organizacijama mladih u Srbiji i svetu.⁷⁰

Dveri

u svom Statutu predviđa osnivanje Sabora omladine.⁷¹ Za sada nije zvanično formiran, ali neformalno jeste i radi se na formalizaciji i zvaničnom izboru rukovodstva.⁷²

Jedinstvena Srbija

Statut JS predviđa osnivanje Podmlatka stranke.⁷³ Nema dostupnih podataka o tome da li je osnovan Podmladak JS, niti da li postoji dodatni akti koji uređuju funkcionisanje mladih unutar partije.

Liberalno-demokratska partija

Mladi LDP su dobrovoljna organizacija članova/ica LDP mlađih od 27 godina, čiji je cilj poboljšanje i unapređenje položaja i statusa mladih ljudi u svim oblastima. Prema Statutu partije uvedene su kvote za mlade za sva tela partije.⁷⁴

⁶⁹ Statut DJB, čl. 41 <http://dostajebilo.rs/statut-stranke-dosta-je-bilo/>

⁷⁰ Isto, čl. 43

⁷¹ Statut Dveri, čl. 27.

<https://dveri.rs/wp-content/uploads/preuzmi/Statut-Dveri-2016.pdf>

⁷² Fokus grupa: Mladi u političkim partijama, 27. jun 2017. godine

⁷³ Statut JS, čl. 8.

<http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=statut-stranke>

⁷⁴ Statut LDP, čl. 48

Liga socijaldemokrata Vojvodine

Statutom LSV-a je predviđen rad Omladine Lige socijaldemokrata Vojvodine koji je interesno-politički oblik organizovanja posebnih društvenih grupa koji deluju u okviru LSV. Svaki član/ica LSV koji izrazi želju da pristupi LSVO, a mlađi je od 28 godina, može postati njen član/ica.⁷⁵ Omladina Lige socijaldemokrata Vojvodine je članica Mladih evropskih socijalista.⁷⁶

Socijaldemokratska stranka

Statut SDS-a je predvideo organizovanje foruma radi razmatranja i raspravljanja pitanja i predlaganja rešenja za unapređenje društvenog položaja i dostizanja ravnopravnog statusa u društvu pripadnika/ca pojedinih posebno osetljivih, ugroženih i/ili manjinskih grupa kao i položaja drugih društvenih grupa. Jedan od foruma jeste i Forum za prava mladih i omladinsku politiku.⁷⁷ Međutim, forum ne funkcioniše i najavljeno je brisanje foruma iz Statuta iz razloga što nema potrebe odvajati omladinu (može se smatrati i kao diskriminacija), već su mladi direktno uključeni u sve druge organe stranke.⁷⁸

Socijaldemokratska partija Srbije

Prema Statutu SDPS-a⁷⁹ mladi se organizuju u okviru Forum mladih. Forum mladih je dobrovoljna organizacija članova/ica. Stranke mlađih od 30 godina. Forum mladih bavi se svim pitanjima od interesa za mladu generaciju. Forum mladih bira predsednika/cu, Odbor i Predsedništvo. Forum mladih učestvuje u radu svih organa stranke.

Socijalistička partija Srbije

Mladi u okviru SPS-a su organizovani u Socijalističku omladinu Srbije. Socijalistička omladina Srbije je poseban oblik organizovanja i delo-

⁷⁵Statut LSV, čl. 58. <http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/program-i-statut-lsv-110/>

⁷⁶<http://www.youngsocialists.eu/members-partners-2/members-partners/#Serbia>

⁷⁷Statut SDS, čl. 61. http://www.sds-org.rs/fileadmin/user_upload/STATUT_SDS.pdf

⁷⁸ Fokus grupa: Mladi u političkim partijama, 27. jun 2017. godine

⁷⁹Statut SDPS, čl. 72.

<https://drive.google.com/file/d/0B9KIHXXpfgGdHAzejM5Q3JRZ1daaTZOWVWHeGs2UQ/view>

vanja SPS-a. Podmladak Socijalističke partije Srbije čine članovi/ce do navršene 30. godine. Predsednici Socijalističke omladine su po funkciji članovi/ce izvršnih odbora odgovarajućih odbora SPS-a.⁸⁰ Organizacija i delovanje Socijalističke omladine uređuje se pravilnikom⁸¹ koji donosi Glavni odbor SPS. Dokumenti i odluke Socijalističke omladine Srbije podležu obaveznoj saglasnosti Izvršnog odbora Glavnog odbora SPS.

Srpska napredna stranka

Mladi u okviru SNS-a su organizovani u Uniju mladih Srpske napredne stranke koja je savetodavno i stručno telo stranke.⁸² Unija mladih Srpske napredne stranke je telo stranke čiji je cilj aktivno uključivanje mladih članova/ica Stranke u rešavanje problema mladih u Republici Srbiji i preuzimanje odgovornosti za formiranje ukupne politike zemlje, uz očuvanje tradicionalnih vrednosti i integraciju u savremene međunarodne tokove. Odluku o formiranju Unije mladih Srpske napredne stranke donosi Glavni odbor. Odlukom o formiranju imenuje se predsednik Unije mladih Srpske napredne stranke i određuje njena struktura i način odlučivanja. Unija mladih Srpske napredne stranke donosi, uz saglasnost Glavnog odbora, akt kojim definiše oblik i način delovanja.⁸³

Unija mladih SNS je punopravna članica YEPP (*Youth European People Party*)⁸⁴. Dobijanjem statusa punopravnog člana YEPP-a, Unija mladih SNS je u svojim pravima izjednačena sa omladinskim organizacijama partija koje dolaze iz zemalja članica Evropske unije, čime je Uniji mladih SNS omogućeno ravnopravno učešće u radu svih organa YEPP-a.

⁸⁰Statut SPS, čl. 71, <http://www.sps.org.rs/documents/STATUT%20SPS.pdf>

⁸¹Pravilnik o organizovanju i delovanju Socijalističke omladine, <http://www.sps.org.rs/socijalisticka-omladina-pravilnik/>

⁸²Statut SNS, čl. 75, <https://www.sns.org.rs/lat/o-nama/statut-sns>

⁸³Isto, čl. 83

⁸⁴<http://youthpepp.eu/members>

Srpska radikalna stranka

U Statutu Srpske radikalne stranke ne postoje odrednice o organizovanju mladih u posebne podorganizacije stranke.⁸⁵ Ipak, u SRS-u postoje Saveti za sport i omladinu koji se formiraju pri opštinskim i gradskim odborima. Predsednici Saveta za sport i omladinu su po funkciji članovi/ce opštinskog/gradskog odbora.⁸⁶

6.4.2 Autonomija organizacija mladih u okviru političkih partija

Na temu organizacija mladih u političkim partijama i participaciji mladih u okviru političkih partija organizovana je fokus grupa⁸⁷ u okviru koje je razgovarano sa mladim predstavnicima političkih partija. Cilj je bio da se utvrdi koliko su mladi autonomni u okviru političkih partija, da li se partija bavi mladima, kakva je njihova uloga u radu partije i sa kojim motivima mladi postaju članovi/ce političkih partija. U pogledu organizovanja mladih unutar partija, ustanovljeno je da postoje tri modela organizovanja: 1) Mladi nemaju posebnu unutrašnju organizaciju; 2) Mladi su organizovani samo u okviru lokalnih (opštinskih i gradskih) odbora; 3) Mladi su pored organizacija u okviru lokalnih odbora organizovani i na republičkom nivou kao posebna organizacija. Uspostavljanje organizacije mladih u nekim partijama nije uspešno realizovano iz razloga što predsednik/ca stranke nije želeo da postoji bila kakva organizacija unutar organizacije. Kako je učesnica fokus grupe istakla: „Mi smo želeli na samom početku da formiramo organizaciju, ali je predsednik rekao da ne želi organizaciju unutar organizacije i nema diskusije, tu se priča završila.“ Međutim, navedeno je da kada se videlo da mladi imaju mogućnost da aktivno učestvuju u radu stranke i da nema problema kada se radi po timovima, bez obzira na godine, da tako partija ustvari mnogo bolje funkcioniše. Sa druge strane, učesnici/e su se saglasili da omladina jeste „stranka unutar stranke“, ali da je za normalan rad i funkcionisanje omladine dovoljno

⁸⁵ Statut SRS, <http://www.nova1.srpskaradikalnastranka.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/StatutSRS.pdf>

⁸⁶ Fokus grupa: Mladi u političkim partijama, 27. jun 2017. godine

⁸⁷ Fokus grupa: Mladi u političkim partijama, 27. jun 2017. godine

da se oko svega usaglašavaju sa ostatkom stranke bilo na lokalnom, bilo na republičkom nivou.

U organizacijama mladih u partijama, rukovodstvo se na lokalnom nivou bira direktno, odnosno od članova/ica stranke koji ispunjavaju uslov (godine starosti) da budu deo organizacije mladih. Izbor rukovodstva republičke omladine, u partijama gde postoji je posrednički, odnosno putem delegatskog sistema na konferencijama na kojima učestvuju sve lokalne organizacije mladih. Ustanovljeno je i da postoje različiti modaliteti kako su mladi zastupljeni u drugim organima stranke. Od toga da postoje kvote za učešće mladih, do direktnog (prema funkciji) učešća u drugim organima, do toga da ne postoje interne procedure koje obavezuju da mladi budu deo drugih partijskih organa. Mladi navode da nikada nisu imali problem sa uključivanjem u rad bilo kog resornog odbora unutar partije i da što se toga tiče nikada nisu bili diskriminirani zato što su mladi.

Učesnici/e fokus grupe su se saglasili da partije moraju da vode računa o mladima i da iskoriste mlade kao resurs za budućnost i da partije ne smeju da iskorišćavaju mlade samo kao resurs za posao koji se radi u stranci. Učesnik fokus grupe je istakao da postoji razlika između malih i velikih partija (u odnosu na broj članova/ica partije). On smatra da velike partije iskorišćavaju mlade kao fizičku snagu za lepljenje plakata i deljenje flajera, dok se male stranke trude da zadrže mlade i da ih vide kao osnovu za budući rad. Jedan od učesnika smatra da su mladi najreprezentativniji predstavnici političkih partija i da u tom smislu taktički je bolje da partije u toku svojih aktivnosti koriste mlade, ali ne kao „radnu snagu“, već kao element racionalnog izbora za promociju partije. Istaknuto je da je dobro da postoje organizacije mladih unutar partija, kako bi se mladi ljudi koji se učlanjuju osećali prijatno, kako bi stvarali kontakte i gradili prijateljstva i kako je to element socijalizacije i stvaranje dobre energije. Sa druge strane, jedan od učesnika fokus grupe je istakao da mladi u nekim momentima zaista predstavljaju isključivo radnu snagu i navodi: „Izrabljivanje je u nekim trenucima neophodno. Postoje neki poslovi koje neko mora da uradi i nekako omladina će najlakše da ih odradi“. Učesnici/e smatraju da posle nekih godina, mladi ulaze u ozbiljnije poslove i resore, ali da na početku partijskog života nekako moraju da rade sve poslove. Svi su se saglasili da

partije moraju više da ulažu u omladinu, jer je to ulaganje u budućnost.

Kada se govori o učešću mladih u predlaganju politika ili aktivnosti, mladi/e predstavnici/e partija smatraju da u tom kontekstu ne postoje prepreke za mlade. Navode da je jako bitno „koje uši“ slušaju predloge, ali da ne postoje razlike između mladih i ostalih članova/ica partije. U pitanju autonomije i mogućnosti za učešće mladih, Učesnici/e su saglasni da mladi moraju sami da se izbore za uticaj unutar partije. Sa druge strane, učesnici/e fokus grupe su istakli i da partije (ne samo one iz kojih oni dolaze) nemaju podsticaj da se obraćaju mladima, jer mladi nisu velika ciljna grupa i smatraju da obraćanje mladima u kampanjama može partije koštati rejtinga, jer je politički isplativije da se obraćate drugim ciljnim grupama.

Mladi/e predstavnici/e političkih partija su istakli da su se susretali sa diskriminacijom zbog toga što su članovi/ce političkih partija. Tako su istakli da su u radu na terenu i u svojim aktivnostima bili nipodaštavani. Jedan od učesnika ističe da su mu često sugrađani govorili da je: „lopov, reketaš, prepotentni klinac koji se učlanio u stranku da bi izvukao neku korist.“ Međutim on navodi da je to na neki način i normalno i da su svi diskriminirani bez obzira na stranku iz koje dolaze. Svakako da, ko god da je na bilo koji način deo bilo koje partije će biti okarakterisan na taj način. Smatra da je to posledica tabloidnog izveštavanja medija i životnih uslova građana, ali i da je posledica što jedan veliki deo mladih i ulazi u partije samo da bi izvukao neku korist, a ne iz ubeđenja i iz želje da uradi nešto dobro za društvo u kom živi. Drugi učesnik navodi da je često diskriminisan zbog pripadnosti partiji i da zbog nekih pretpostavki o partiji iz koje dolazi, često se susreće sa optužbama da su „fašisti, lopovi, šovinisti, budale, kreteni“. On navodi da je to problem svih partija da se suočavaju sa negativnim komentarima, a da je posledica stereotipa koji mediji uspostavljaju. Takođe, navode da su se često susretali sa komentarima „šta će ti to u životu, mlad si, batali politiku“. Jedan od učesnika fokus grupe je naveo i da se u školi susreo sa diskriminacijom zbog svog političkog angažovanja i

citira svoju profesorku: „Ja sam X mislila da si ti pametan, a ti si Y.“⁸⁸ Još jedan učesnik je naveo da je njegov brat u školi diskriminisan od strane profesorke zbog njegovog političkog angažovanja, a navodi i da su često prisutne pogrdne reči poput: „bando crvena“ i „komunjare“.

6.5. Politička participacija mladih

Politička participacija se može odrediti kao proces dobrovoljnog učešća pojedinaca i socijalnih grupa u iniciranju, razmatranju i donošenju političkih stavova i odluka, kao i njihovoj realizaciji. Ona za cilj ima oblikovanje političke volje i ostvarivanje uticaja na smer i sadržaje delovanja političkih organizacija i institucija.⁸⁹ Prema jednoj od tipologija političke participacije, ona se može podeliti na četiri nivoa: 1) građani koji se kandiduju za političke funkcije i koji ih obavljaju; 2) građani koji su članovi i/ili aktivisti političkih partija koji prisustvuju skupovima i finansiraju političke subjekte; 3) građani koji stalno ili poveremeno glasaju i učestvuju u raspravama o politici; 4) politički apatično stanovništvo.⁹⁰ Politička participacija je element demokratske/participativne političke kulture. Da bi demokratija, kao oblik političkog režima funkcionisala, neophodno je imati aktivne građane, građane koji participiraju u okviru demokratskog sistema. Zato je neophodno i da mladi učestvuju/participiraju u procesima donošenja odluka. Demokratija je mehanizam prevođenja društvenih preferencija u sistem i kreiranje politika na osnovu tih društvenih preferencija. Zato je bitno da mladi učestvuju u demokratskim procedurama kako bi svoje preferencije i svoje zahteve usmerili na institucije koje o njima odlučuju. Politička participacija ne podrazumeva samo glasanje na izborima (što jeste jedan element političke participacije), već dugoročno razmišljanje o politici, uključivanje u političke procese ne samo kroz političke partije već i kroz upućivanje zahteva donosiocima odluka i zagovaranje za donošenje određenih odluka. Zato je od ključne važnosti da mladi politički participiraju i da na više nivoa iz-

⁸⁸ Zbog tajnosti fokus grupe, prezime učesnika fokus grupe je X, a naziv za člana partije iz koje dolazi sa Y

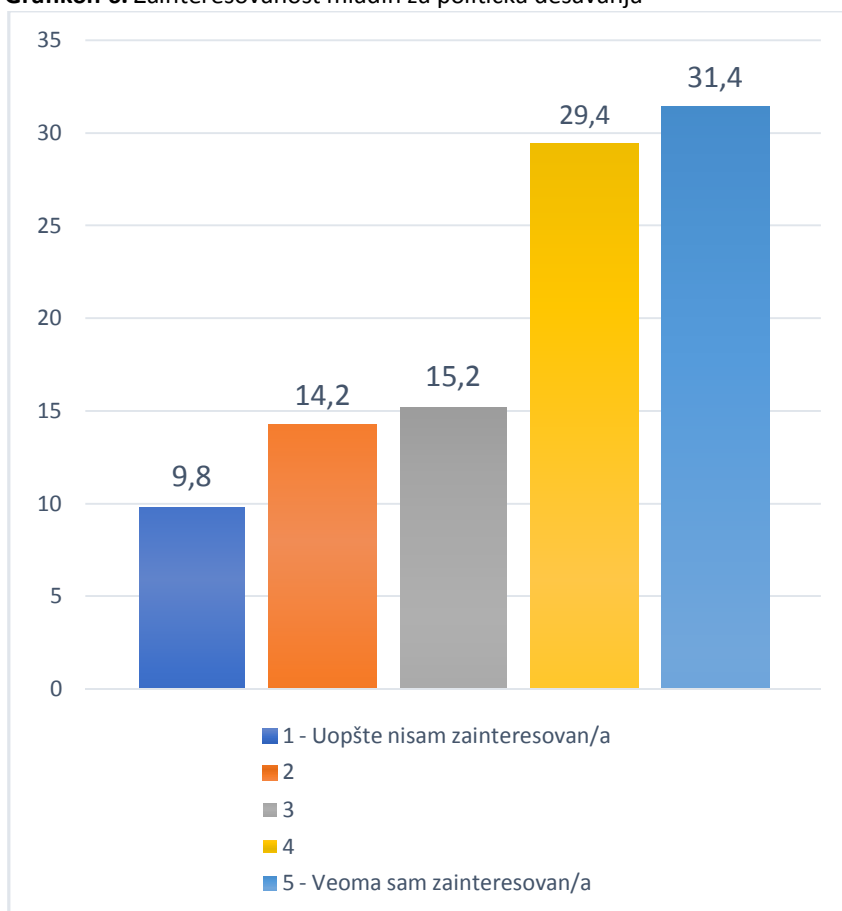
⁸⁹ Zoran Stojiljković, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008, str. 314

⁹⁰ Isto, str. 319

nose svoje stavove i upućuju zahteve donosiocima odluka koji su u vezi sa mladima.

Naše istraživanje je pokazalo da su mladi zainteresovani za politiku i politička dešavanja. Na pitanje „Koliko ste zainteresovani za politička dešavanja?“ na skali od 1 do 5 (1 – uopšte nisam zainteresovan/a, 5 – veoma sam zainteresovan/a), prosečan odgovor mladih koji su učestvovali u istraživanju je 3,5. Odgovore 4 i 5 dalo je kombinovano 60,4% ispitanika, dok uopšte nije zainteresovana za politiku (ocena 1) tek svaka deseta mlada osoba (9,8%).

Grafikon 6. Zainteresovanost mladih za politička dešavanja

Važno je istaći da kada se uzorak stratifikuje da postoje razlike u prosečnim vrednostima odgovora. Mladi muškarci su zainteresovaniji za politička dešavanja u odnosu na mlade žene (prosečna ocena 3,9 naspram 3,4). Mladi iz najstarije strate (25 – 30) godina su najzainteresovaniji sa prosečnom ocenom 3,7 u odnosu na mlade iz prve strate (15 do 19 godina) sa prosečnom ocenom 3,1 što i jeste logično s obzirom da mladi u toj strati velikim delom nemaju aktivno i pasivno biračko pravo. Zanimljivo je istaći i da ne postoje velike razlike u odgovorima u odnosu na region iz kog mladih dolazei tip naselja, dok postoje značajne razlike u pogledu na obrazovanje ispitanika. Mladi koji su završili master ili magistarske studije (prosečna ocena ispitanika – 4) i koji su završili osnovne studije (3,7) značajno su zainteresovaniji za politička dešavanja od mladih sa srednjim obrazovanjem (3,4), srednjim stručnim (2,9) i osnovnim obrazovanjem (2,7).

Mladi smatraju da se razumeju u politiku. Na pitanje „Da li smatrate da razumete šta se dešava u oblasti politike?“ na skali od 1 do 5 (1 – Uopšte ne razumem šta se dešava, 5 – U potpunosti razumem šta se dešava) prosečna ocena ispitanika je 3,6. Procenat odgovora ispitanika koji smatraju da se ne razumeju (ocene 1 i 2) je 14,7%.

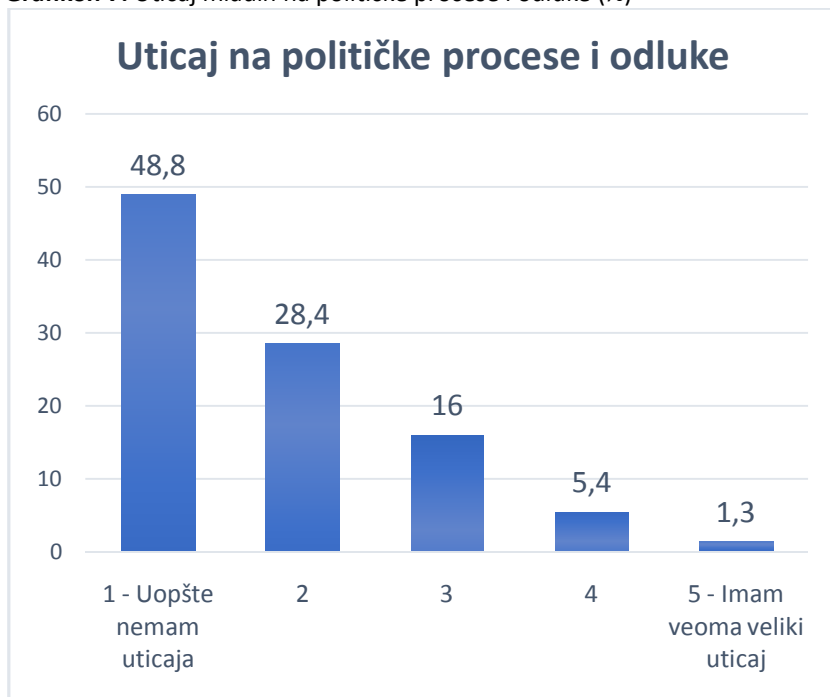
Mladi se o politici i političkim dešavanjima najviše informišu putem Interneta i društvenih mreža, dok je televizija zastupljena tek u polovini slučajeva. Od strane porodice i prijatelja se informiše 43% mladih, dok se tek svaka treća mlada osoba o politici informiše putem dnevnih novina.

Tabela 3. Na koji način se mladi informišu o političkim dešavanjima u procentima (%)

Televizija	50
Dnevne novine	33,8
Društvene mreže	69,6
Internet (web portali)	82
Porodica i prijatelji	43
Politika me ne zanima	9,5

Na pitanje „Kako ocenjujete Vaš uticaj na političke procese i odluke?“ na skali od 1 do 5 (1 – Uopšte nemam uticaja; 5 - Imam veoma veliki uticaj na političke procese i odluke) prosečan odgovor ispitanika je 1,8. Da ima veoma veliki uticaj na političke procese i odluke smatra tek 1,3% mladih ispitanika.

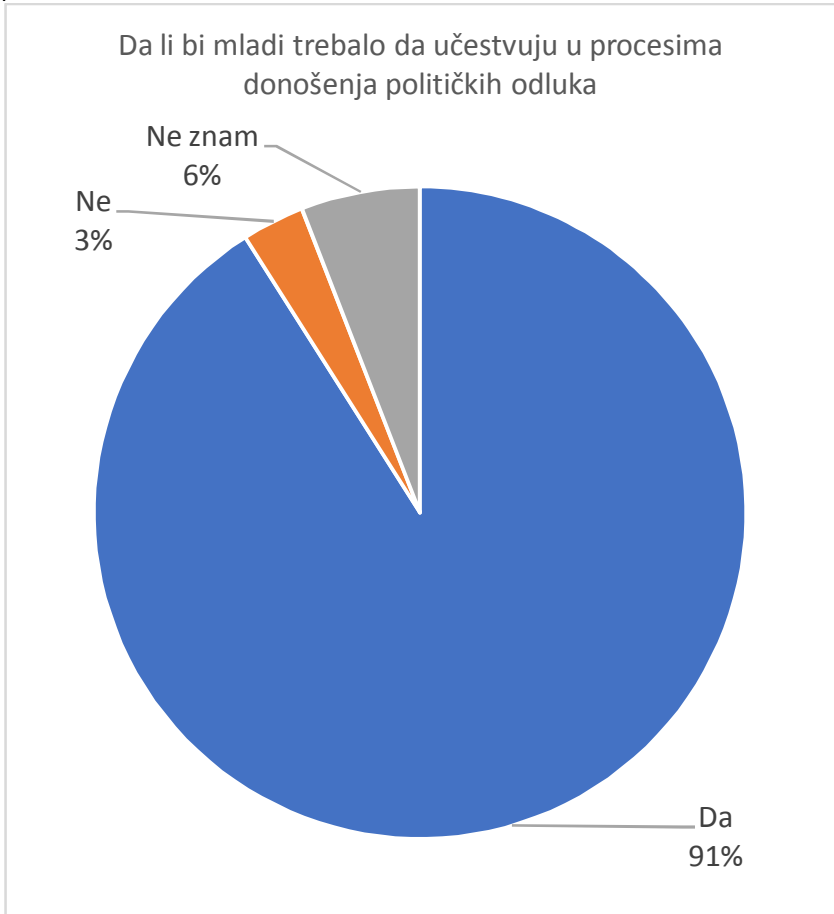
Grafikon 7. Uticaj mladih na političke procese i odluke (%)

Zanimljivo je istaći da nakon uvida u rezultate prema stratifikovanom uzorku, ne postoje značajne razlike u odgovorima u bilo kom pogledu osim kod ispitanika koji su završili osnovnu školu kod koji je prosečan odgovor na ovo pitanje iznosio 1,4.

Na pitanje „Da li bi mladi trebalo da učestvuju u procesima donošenja političkih odluka?“ više od 9/10 ispitanika/ca je odgovorilo da bi trebalo.

Grafikon 8. Da li bi mladi trebalo da učestvuju u procesima donošenja političkih odluka

Na otvoreno pitanje kako mladi mogu da doprinesu prilikom donošenja odluka odgovori su različiti, ali među njima su najdominantniji: aktivizam, da predlažu rešenja, da glasaju, inicijativama, kroz institucije za mlade (Savete, Kancelarije za mlade), participacijom u organizacijama civilnog društva.

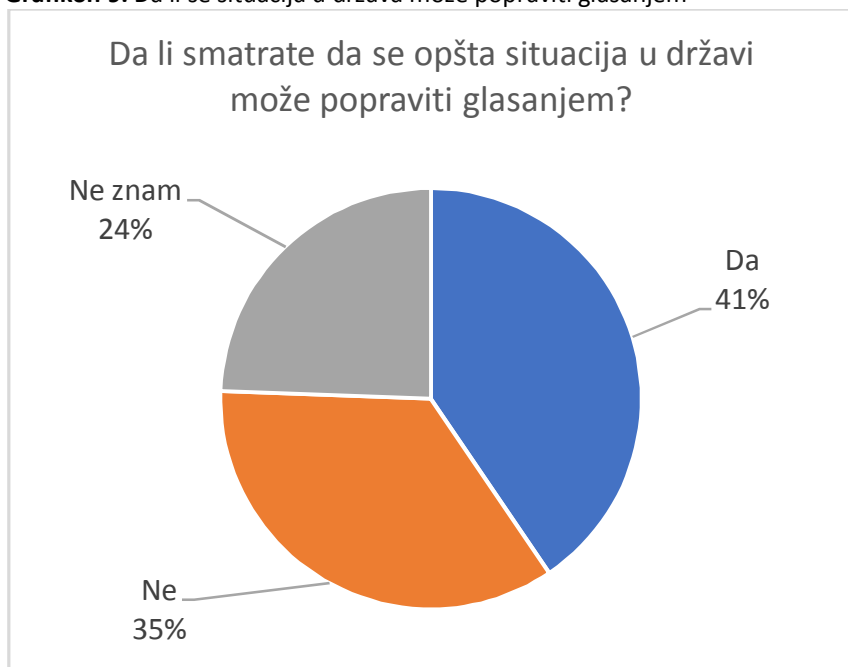
Na pitanje šta su motivi za glasanje na izborima - mladi su rekli: aktivizam, želja za boljim sutra, za boljom budućnosti, doprinos demokratiji, obavljanje građanske dužnosti, uticaj na sopstvenu budućnost, koriste

svoje osnovno demokratsko pravo, iz nade da će se nešto promeniti na bolje.

Kao motive za neizlazak na izbore mladi vide: opštu apatiju, osećaj da jedan glas ništa ne menja, razočarenje u političke aktere, nezainteresovanost i lenjost mladih, osećaj bespomoćnosti, letargija, osećaj da se ništa neće promeniti, nedovoljna svest o značaju izbora, neinformisanost, nepoverenje u stranke, nepoverenje u sistem, pasivnost, depresija mladih, korupcija.

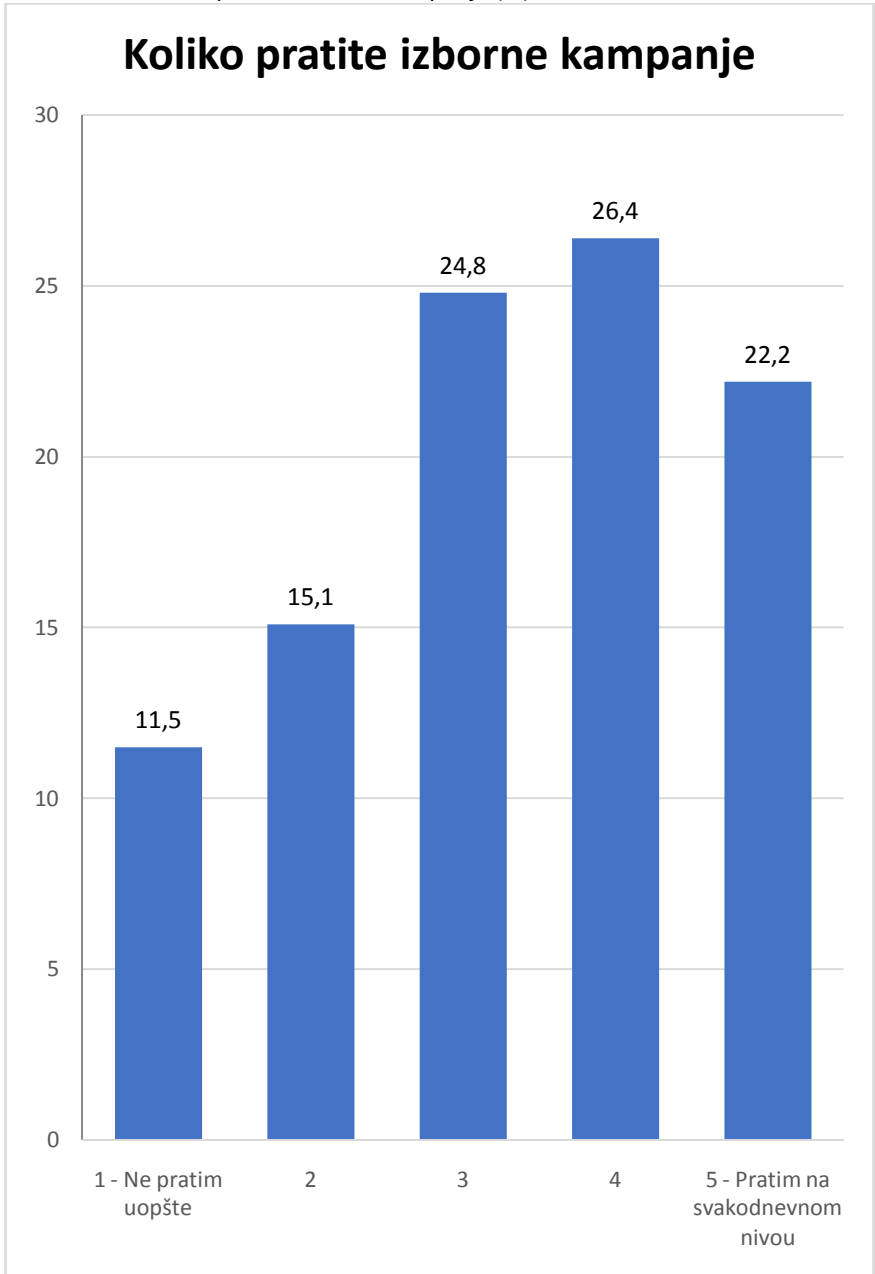
Na pitanje „Da li smatrate da se opšta situacija u državi može popraviti glasanjem?“ 2/5 mladih smatra da se situacija u državi može popraviti glasanjem.

Grafikon 9. Da li se situacija u država može popraviti glasanjem

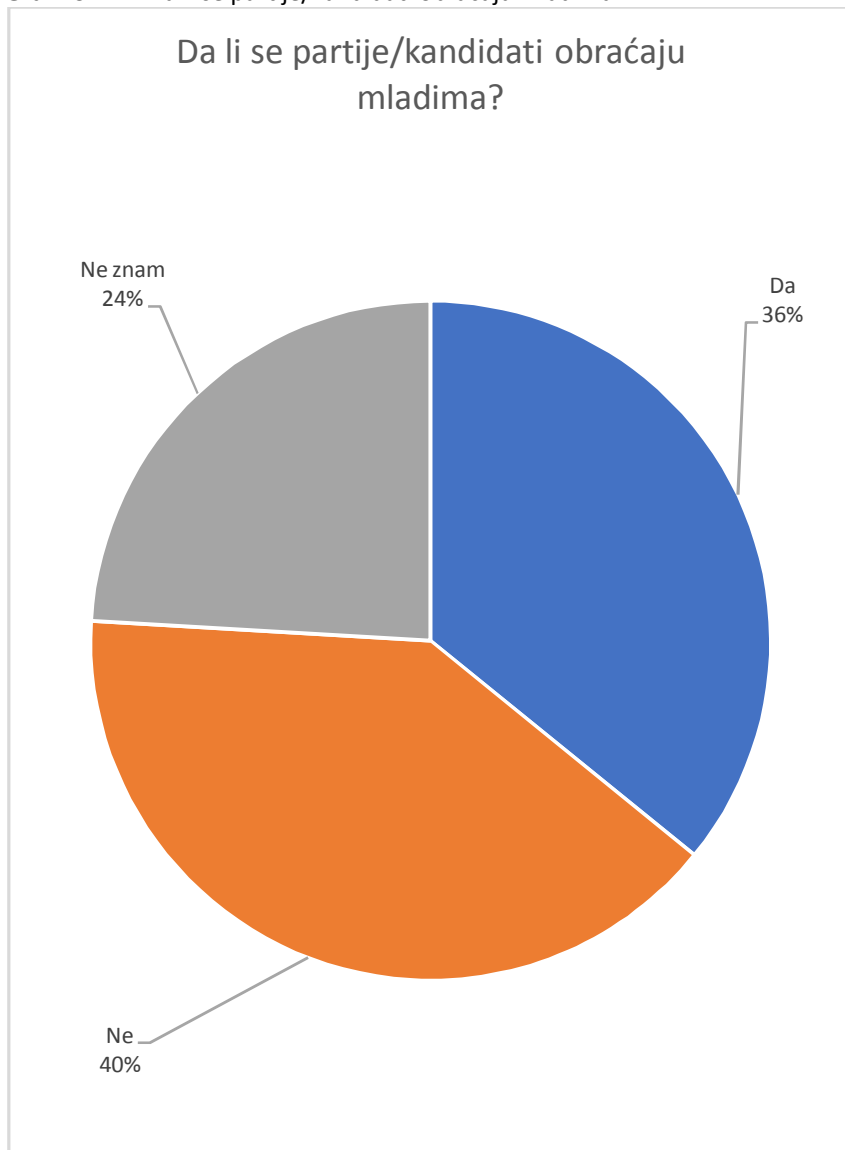
U pogledu praćenja izbornih aktivnosti političkih subjekata, odnosno na pitanje „Koliko pratite izborne kampanje?“ na skali do 1 do 5 (1 – Ne pratim uopšte, 5 – Pratim na svakodnevnom nivou), prosečan odgovor ispitanika je 3,3.

Grafikon 10. Koliko pratite izborne kampanje (%)

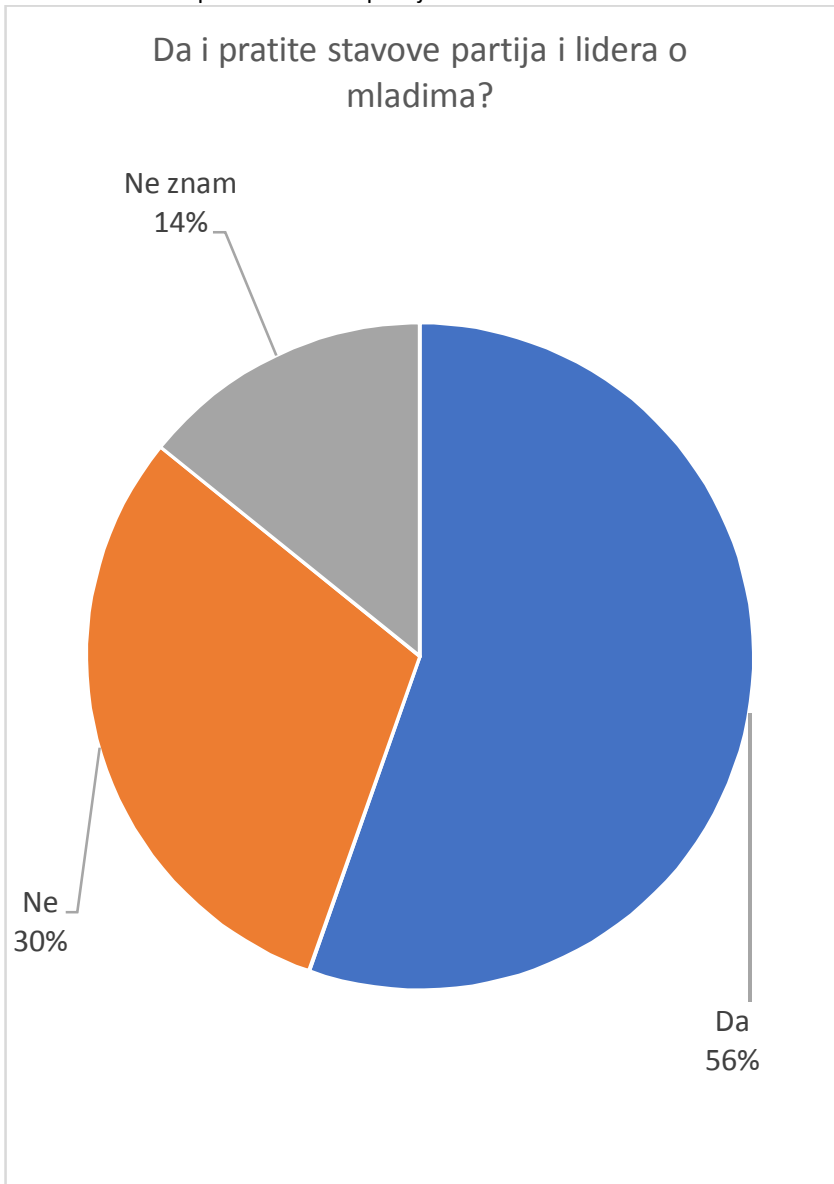
Na pitanje „Da li se prema Vama neka stranka/kandidat obraća mladima: u predizbornoj kampanji i nakon kampanje?“ odgovori ispitanika su:

Grafikon 11. Da li se partije/kandidati obraćaju mladima

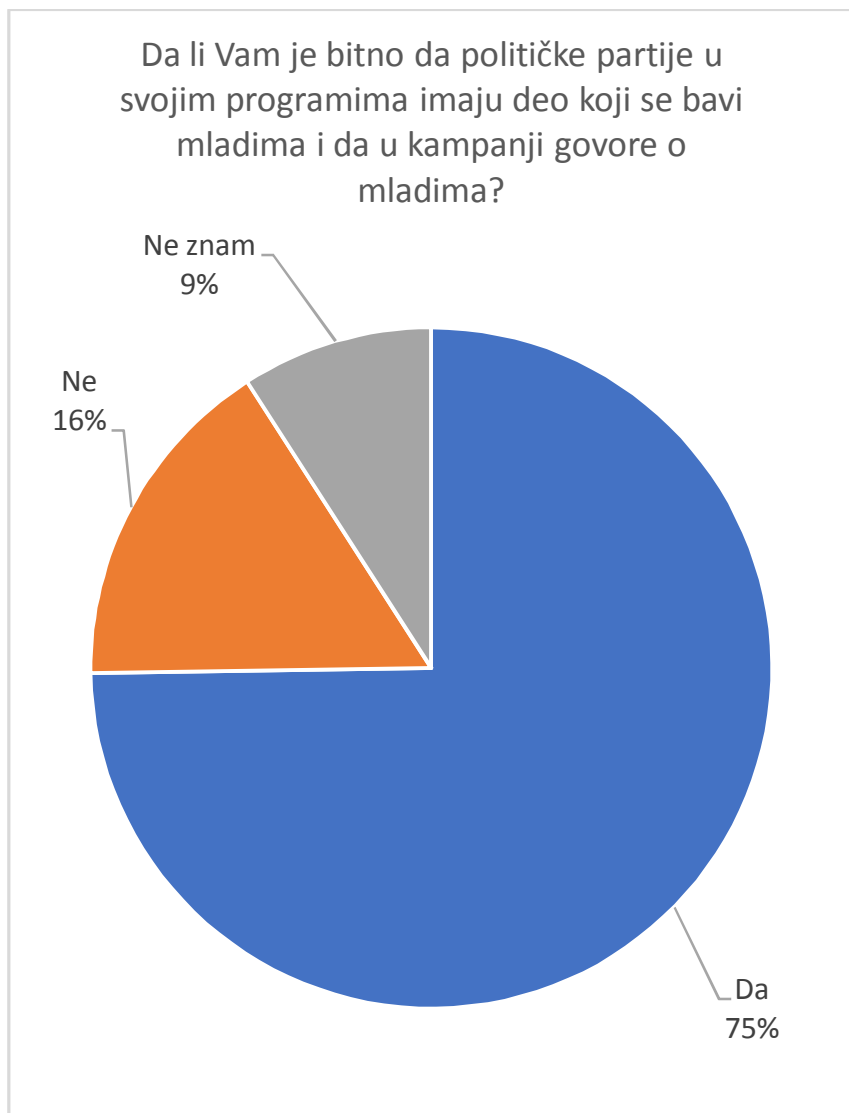

Na pitanje da li mladi prate stavove partija i lidera o mladima, većina mladih je odgovorila da prati.

Grafikon 12. Da li pratite stavove partija i lidera o mladima

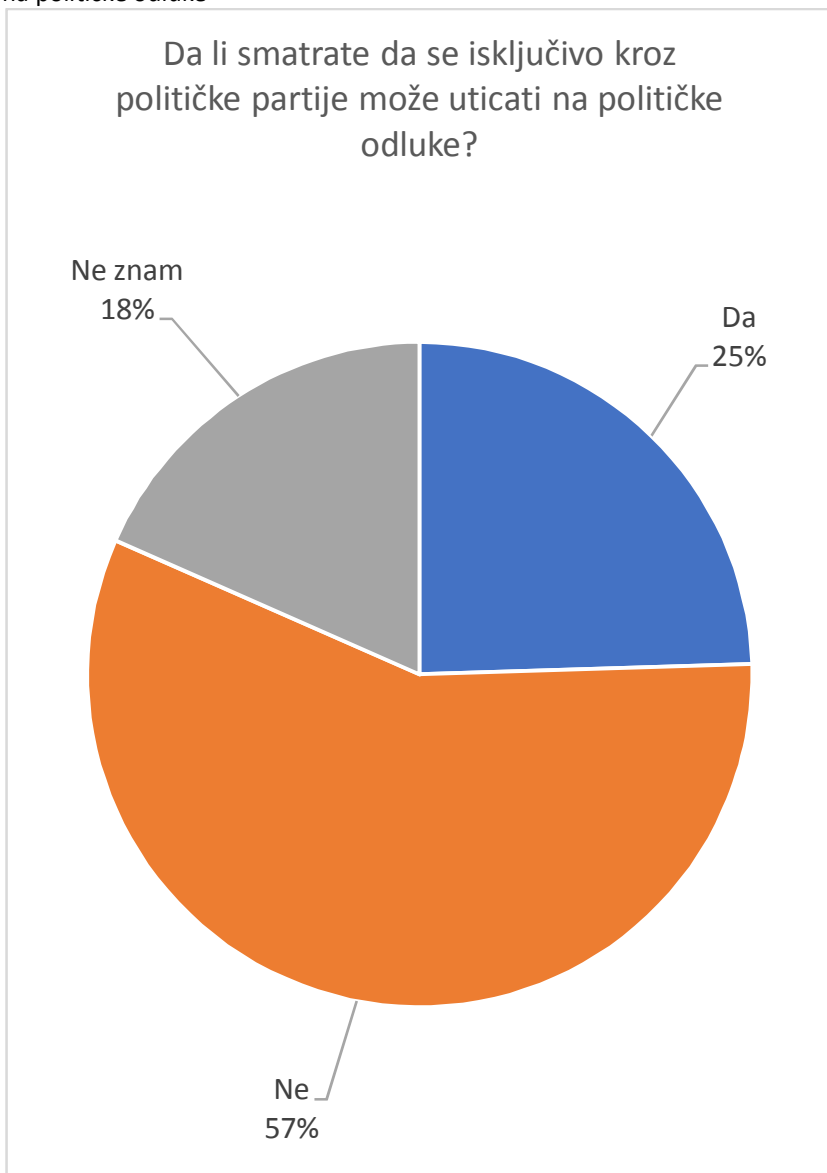

Na pitanje da li je mladima bitno da partije u svojim programima imaju deo koji se bavi mladima i da u kampanjama govore o mladima, ¾ mladih je odgovorilo da im je bitno.

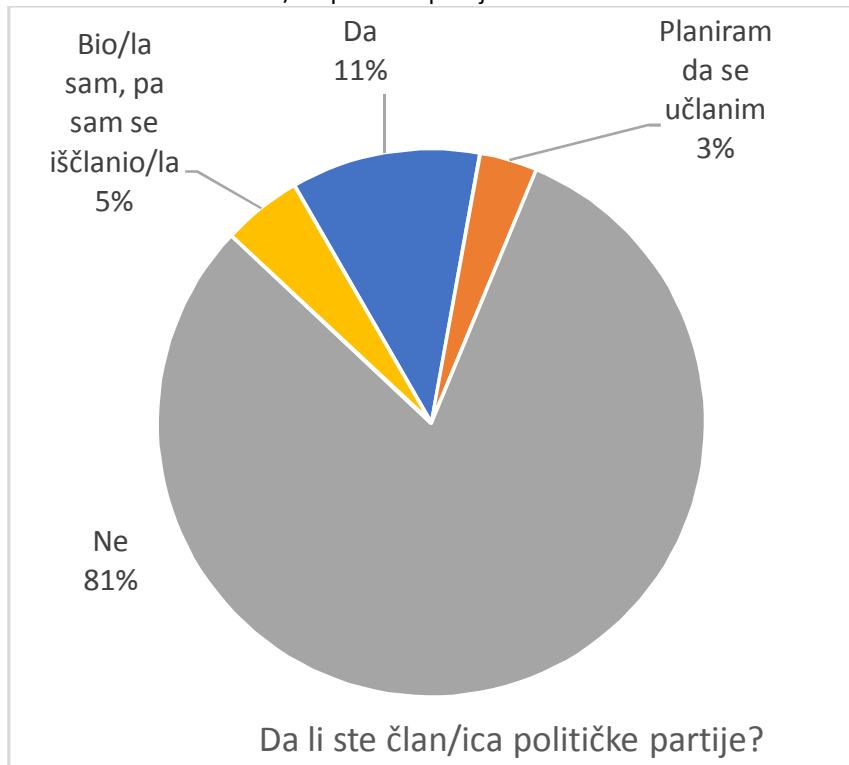
Zanimljivo je istaći i većinski stav mladih da ne misle da se isključivo kroz političke partije može uticati na političke odluke.

Grafikon 13. Da li smatrate da se isključivo kroz političke partije može uticati na političke odluke

Većina ispitanika koji su učestvovali u istraživanju nije član/ica političkih partija.

Grafikon 14. Da li ste član/ica političke partije

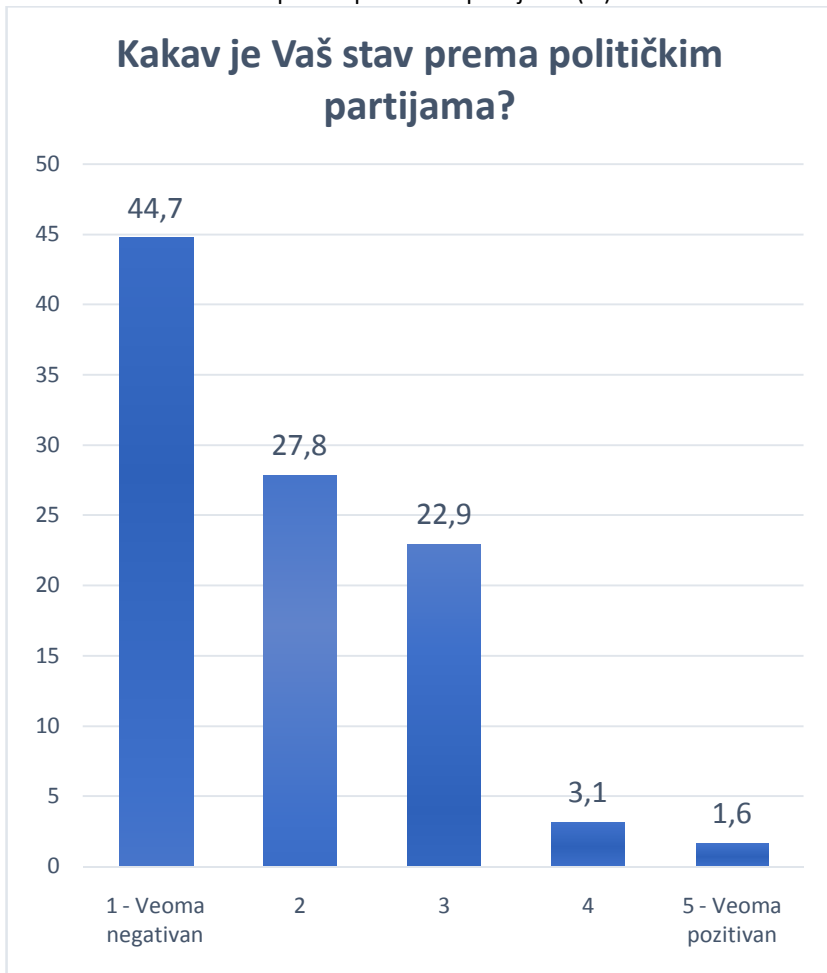

Motivi mladih da se učlane u partiju se mogu podeliti na tri grupe: revolt prema dosadašnjim političkim akterima, aktivizam i želja za promenama i ideološke vrednosti.

Mladi većinski smatraju da organizacije mladih u političkim partijama nisu autonomne i da nemaju samostalnost prilikom donošenja odluka, oni koji smatraju da organizacije mladih imaju autonomiju navode da je ona svakako uslovljena statutima stranaka i odlukama rukovodstva političke partije.

Na pitanje „Kakav je Vaš stav prema političkim partijama?“ na skali od 1 do 5 (1 – Veoma negativan, 5 – Veoma pozitivan), prosečna ocena ispitanika je 1,8. Procenat mladih koji imaju negativan stav (ocene 1 i 2) je 72,5%. Procenat onih koji imaju pozitivno mišljenje (ocene 4 i 5) je 4,7%, dok je 22,9% mladih neutralno prema političkim partijama.

Grafikon 15. Stav mladih prema političkim partijama (%)

U pogledu rezultata prema stratifikovanom uzorku, ne postoje značajnije statističke razlike u prosečnim odgovorima u odnosu na rod ispitanika, starost, tip naselja iz kog dolaze, kao ni u pogledu obrazovanja. Značajnije razlike se javljaju samo u pogledu regiona iz kog mladi dolaze. Mladi iz Beogradskog regiona i regiona Vojvodine imaju izraženije negativan stav u odnosu na političke partije.

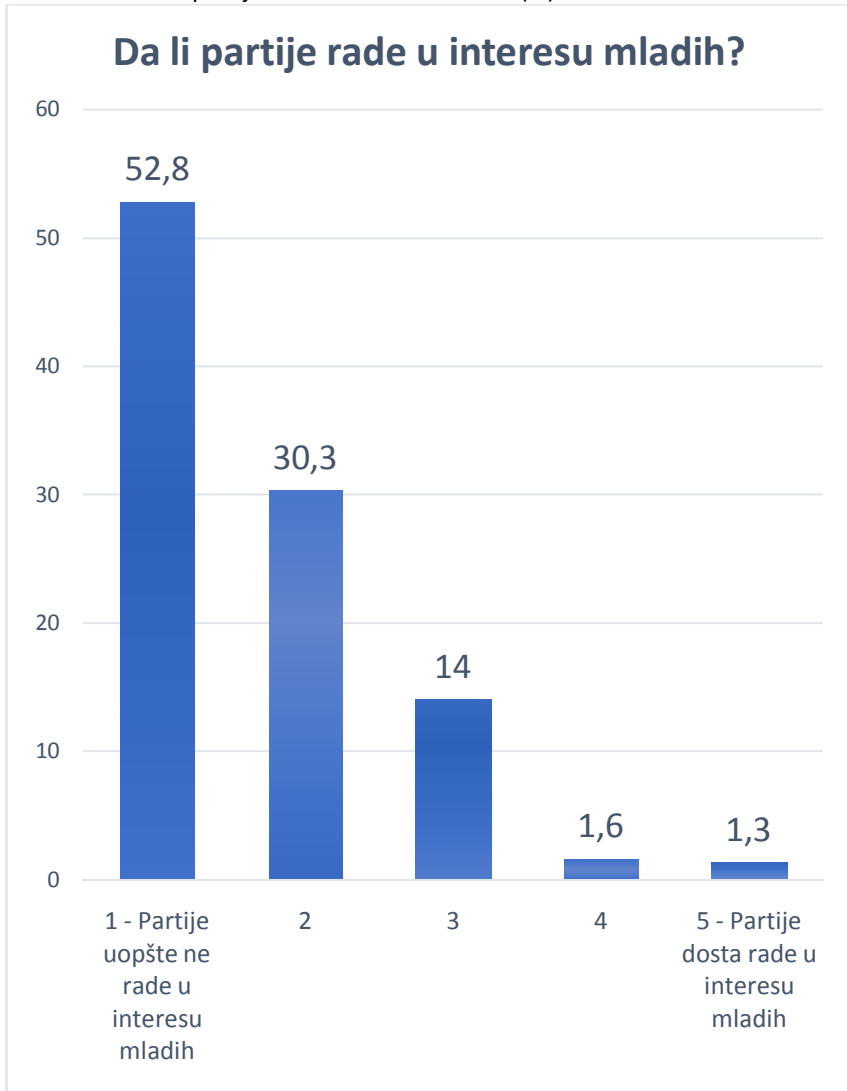
Tabela 4. Prosečna ocena u stavu prema političkim partijama u odnosu na region iz kog ispitanici/ce dolaze

Region	Prosečna ocena
Beogradski region	1,7
Centralna Srbija	1,9
Istočna Srbija	2,3
Južna Srbija	2,0
Zapadna Srbija	2,1
Region Vojvodine	1,8

Za potrebe ovog pitanja je urađena dodatna stratifikacija uzorka na osnovu članstva mladih u političkim partijama. Zanimljivo je da je prosečna ocena mladih koji su članovi/ce političkih partija u pogledu stavova prema političkim partijama tek 3,1. Preciznije rečeno, čak i mladi koji su članovi/ce političkih partija imaju tek za nijansu pozitivan stav prema političkim partijama.

Slične su vrednosti odgovora i prema pitanju da li partije rade u interesu mladih. Na pitanje „Da li smatrate da partije rade u interesu mladih?“ na skali od 1 do 5 (1 – Partije uopšte ne rade u interesu mladih, 5 – Partije dosta rade u interesu mladih), prosečna ocena ispitanika je 1,7. Procenat mladih koji imaju negativan stav (ocene 1 i 2) je 83,1%. Procenat onih koji smatraju da partije dosta rade u interesu mladih (ocene 4 i 5) je tek 2,9%, dok je 22,9% mladih neutralno prema političkim partijama.

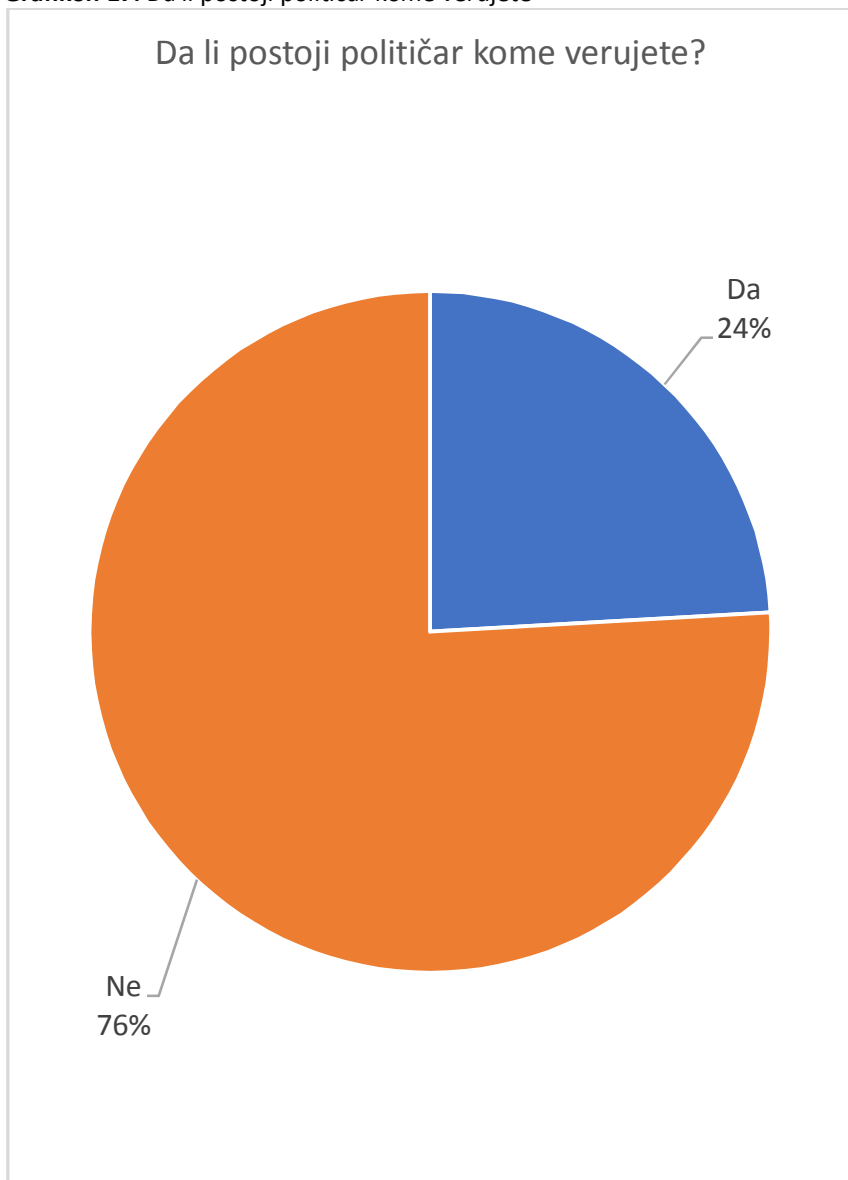
Grafikon 16. Da li partije rade u interesu mladih (%)

Za potrebe ovog pitanja je urađena dodatna stratifikacija uzorka na osnovu članstva mladih u političkim partijama. Zanimljivo je da je prosečna ocena mladih koji su članovi/ce političkih partija na ovo pitanje tek 2,4. Preciznije rečeno, čak i mladi koji su članovi/ce političkih partija smatraju da partije ne rade u interesu mladih.

Mladi u Srbiji izrazito većinski (3/4) ne veruju ni jednom političaru. Na pitanje da li postoji političar kome verujete, odgovori su sledeći:

Grafikon 17. Da li postoji političar kome verujete

U istraživanju smo ispitivali poverenje mladih u određene institucije. Pitali smo mlade koliko je njihovo poverenje u institucije na skali od 1 do 5 (1 - uopšte nemam poverenje 5 - imam veliko poverenje) i prosečni odgovori su sledeći:

Tabela 5. Poverenje mladih u institucije

Institucija	Poverenje mladihu instituciju (prosečna ocena)
Vojska	2,9
Kancelarije za mlade	2,6
Ministarstvo omladine i sporta	2,3
Crkva	2,2
Predsednik opštine/gradonačelnik	1,9
Narodna skupština	1,7
Vlada Republike Srbije	1,7
Predsednik Vlade Republike Srbije	1,7
Predsednik Republike	1,6
Političke partije	1,5

Prvi zaključak je da mladi nemaju poverenja ni u jednu od institucija koje su ispitivane u istraživanju. Nijedna institucija nema prosečnu ocenu iznad 3, što govori da su mladi u potpunosti razočarani i da se osećaju zapostavljeno. Sa najmanjim poverenjem se ističu političke partije i političke institucije (Predsednik Republike, predsednik Vlade, Vlada RS, Narodna skupština, gradonačelnici i predsednici opština iz kojih su ispitanici/ce – svi imaju prosečne ocene ispod 2). Sa druge strane, institucije za mlade (Ministarstvo omladine i sporta i Kancelarije za mlade) imaju nešto višu prosečnu ocenu, ali mladi nemaju poverenja u institucije koje su osnovane zbog njih i koje bi trebalo da rade na unapređenju položaja mladih.

Kada pogledamo rezultate prema stratifikovanom uzorku, zapažamo da gotovo da ne postoje značajnije statističke razlike prema bilo kom elementu stratifikacije. Jedina odstupanja i značajne statističke razlike smo utvrdili u poverenju mladih u institucije iz prve strate prema starosti ispitanika (15 – 19 godina). Mladi iz ove strate imaju veće poverenje od proseka ispitanika u sve institucije. Negde su odstupanja veća, negde manja.

Tabela 6. Poređenje opštih rezultata poverenja mladih u institucije i poverenja mladih od 15 do 19 godina

Institucija	Poverenje mladihu instituciju (prosečna ocena)	Poverenje mladih uzrasta od 15 do 19 godina
Vojska	2,9	3,3* ⁹¹
Kancelarije za mlade	2,6	3,1*
Ministarstvo omladine i sporta	2,3	2,7
Crkva	2,2	2,5
Predsednik opštine/gradonačelnik	1,9	2,3
Narodna skupština	1,7	1,9
Vlada Republike Srbije	1,7	1,9
Predsednik Vlade Republike Srbije	1,7	1,9
Predsednik Republike	1,6	1,7
Političke partije	1,5	1,6

⁹¹ Institucije za koje se može reći da mladi u okviru bilo koje strate uzorka imaju poverenje u njih jesu vojska i kancelarije za mlade u uzrastu mladih od 15 do 19 godina.

Mladi navode da su ključni uzroci niskog poverenja u institucije to što imaju osećaj da institucije ništa ne rade, da su široko rasprostranjeni korupcija i nepotizam, iste ličnosti na glavnim državnim pozicijama, institucije ne funkcionišu i ne rade u interesu naroda već u interesu pojedinaca, jer ne rade ništa za mlade, netransparentnost institucija, nezainteresovanost za rešenja problema običnih građana, partijsko zapošljavanje, neefikasnost institucija, zbog "FT1P"⁹² i sporosti institucija.

⁹² Skraćenica za "Fali ti 1 papir" – sintagma koja se koristi da opiše birokratske procedure kao komplikovane

7. Mladi i tržište rada

Potpoglavlje se bavi položajem mladih na tržištu rada.

Mladi na tržištu rada

Jedan od najvećih problema mladih jeste nezaposlenost. Prema zvaničnim podacima Nacionalne službe za zapošljavanje⁹³, broj mladih koji su nezaposleni u junu 2017. godine jeste 146 843 mlade osobe što predstavlja ukupno 22,75% od ukupnog broja nezaposlenih. Praktično, skoro da 1/5 nezaposlenih čine mladi od 15 do 30 godina. Dostupni podaci iz marta 2017. godine kažu da je u Srbiji nezaposleno 31,2 % mladih, što je 2,5 puta više od opšte nezaposlenosti.⁹⁴

Tabela 7. Broj nezaposlenih mladih od 2014. godine prema starosnoj strukturi

Godina	Nezaposlenost mladih	15 – 19 godina	20 – 24 godine	25 – 29 godina
2014	196 260	20 666	77 484	98 110
2015	183 602	19 242	72 973	91 387
2016	171 245	17 765	66 919	86 561
2017	146 843	14 472	56 569	75 802

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

⁹³ Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten - jun.

http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/8/8222_bilten_nsz_06_2017_-_broj_178.pdf

⁹⁴ Izvor: Direktor Nacionalne službe za zapošljavanje.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/2668953/stopa-nezaposlenosti-mladih-u-srbiji-312-odsto.html>

Tabela 8. Broj nezaposlenih mladih u junu 2017. godine prema rodu i godinama

Ukupan broj nezaposlenih mladih u junu 2017. godine – 146 843	15 – 19 godina		20 – 24 godine		25 – 29 godina	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž
	8 302	6 440	29 225	27 344	33 845	41 960

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Podaci pokazuju da je više mladih muškaraca (uzrast od 15 do 19 godina) nezaposleno od žena, ali da je manje mladih muškaraca (uzrast 25 – 29 godina) nezaposleno od žena u istom uzrastu.

Tabela 9. Broj nezaposlenih mladih prema regionu i procentualni udeo nezaposlenih mladih u ukupnoj nezaposlenosti

Region	Broj nezaposlenih mladih (15 – 30 godina)	Procenat nezaposlenih mladih u ukupnoj nezaposlenosti
Beogradski region	18 382	19,81%
Region Vojvodine	32 549	22,53%
Region Šumadije i Zapadne Srbije	48 399	22,29%
Region Južne i Istočne Srbije	39 945	23,64%
Region Kosovo i Metohija	7 568	34,28%

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Podaci pokazuju da osim na Kosovu i Metohiji ne postoje ozbiljnije razlike u pogledu procentualnog udela nezaposlenih u ukupnoj nezaposlenosti.

Tabela 10. Procentualni udeo nezaposlenih mladih prema regionima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih mladih

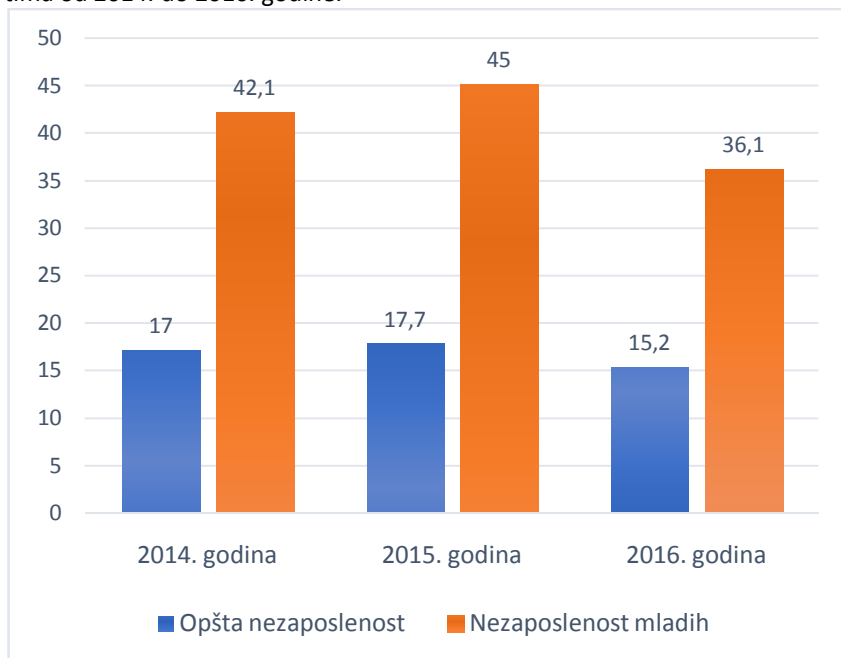
Region	Broj nezaposlenih mladih (15 – 30 godina)	Procenat nezaposlenih mladih u odnosu na ukupan broj nezaposlenih mladih
Beogradski region	18 382	12,52%
Region Vojvodine	32 549	22,17%
Region Šumadije i Zapadne Srbije	48 399	32,96%
Region Južne i Istočne Srbije	39 945	27,20%
Region Kosovo i Metohija	7 568	5,15%
Ukupno	146 843	100%

Izvor: Nacionalna služba za zapošljavanje

Podaci pokazuju da je gotovo 1/3 nezaposlenih mladih iz regiona Šumadija i Zapadne Srbije. U nešto manjem procentu su nezaposleni u regionu Južne i Istočne Srbije. Najmanji procenat u ukupnom delu nezaposlenih mladih jesu iz regiona Kosova i Metohije i Beograda.

Iako u poslednjih nekoliko godina opada broj nezaposlenih mladih, teško da se može govoriti o nekom pozitivnom trendu, već se može pripisati izmeni metodologije o merenju nezaposlenosti i ona potpuno korelira sa smanjenjem opšte nezaposlenosti. U tom pogledu, nezaposlenost mladih i dalje je daleko procentualno izraženija od opšte nezaposlenosti.

Grafikon 18. Odnos opšte nezaposlenosti i nezaposlenost mladih u procentima od 2014. do 2016. godine.

Izvor: Analiza regulatornog okvira preduzetništva tri najperspektivnije delatnosti sa predlogom pojednostavljenja poslovanja za mlade preduzetnike⁹⁵

Različite metodologije merenja nezaposlenosti, kao i definicije zahtevaju da ovde predstavimo šta određene definicije⁹⁶ znače:

1) **Zaposleni** obuhvata sva lica radnog uzrasta koja su tokom referentne nedelje:

⁹⁵ Sanja Filipović, Svetlana Kisić – Zaječenko, Jelena Cvijović i Marija Reljić, „Analiza regulatornog okvira preduzetništva tri najperspektivnije delatnosti sa predlogom pojednostavljenja poslovanja za mlade preduzetnike”, PERFORM i Ekonomski institut, Beograd, 2016.

⁹⁶ Definicije preuzete iz: Dragana Marjanović, „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije”, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016, str. 53 – 54.

- radila za zaradu ili profit (u novcu ili u nature) najmanje tokom jednog sata;
- bila privremeno odsutna sa posla (zbog bolesti, odmora, obrazovanja, pauze u radupreduzeća, na primer), ali suimala formalnu vezu sa svojim poslom;
- obavljala nekakav rad bez plate za dobrobit porodice.

2) **Nezaposleni (prema strogoj definiciji)** obuhvata sva lica starosti od 15 godina ili više koja ispunjavaju sledeća tri uslova tokom referentne nedelje:

- nisu radila (prema gorepomenutoj definiciji);
- aktivno su tražila posao ili preduzela konkretne mere za započinjanje sopstvenogbznisa;
- bila su spremna da počnu da rade u periodu od dve nedelje posle referentne nedelje.

3) Lica koja ne spadaju ni pod kategoriju zaposlenih ni nezaposlenih vode se kao lica vam radne snage (poznata i kao neaktivna lica).

4) **Široka definicija nezaposlenosti** – lice koje nema posao a spremno je da radi (što je šire od kriterijuma traženja posla u pojmu 2.

Prema glavnim ekonomskim aktivnostima, situacija među mladima je sledeća:

Tabela 11. Raspodela mladog stanovništva prema glavnim ekonomskim aktivnostima u procentima (%)

Status	Ukupno	Muškarci	Žene	Ruralno	Urbano
Zaposleni	31,8	38,1	25,1	35,5	29,4
Nezaposle- ni (stroga definicija)	14,2	14,3	14,0	15,6	13,2
Neaktivni	54,1	47,5	61,0	49,0	57,4
_____	_____	_____	_____	_____	_____
Redovno zaposleni	19,8	22,0	17,5	20,4	19,4
Neredovno zaposleni	12,0	16,1	7,6	15,1	9,9
Nezaposle- ni (široka definicija)	21,1	22,6	21,7	24,0	20,9
Neaktivni ne-studenti	6,7	4,1	9,5	8,6	5,5
Neaktivni studenti	39,3	35,2	43,7	31,9	44,1

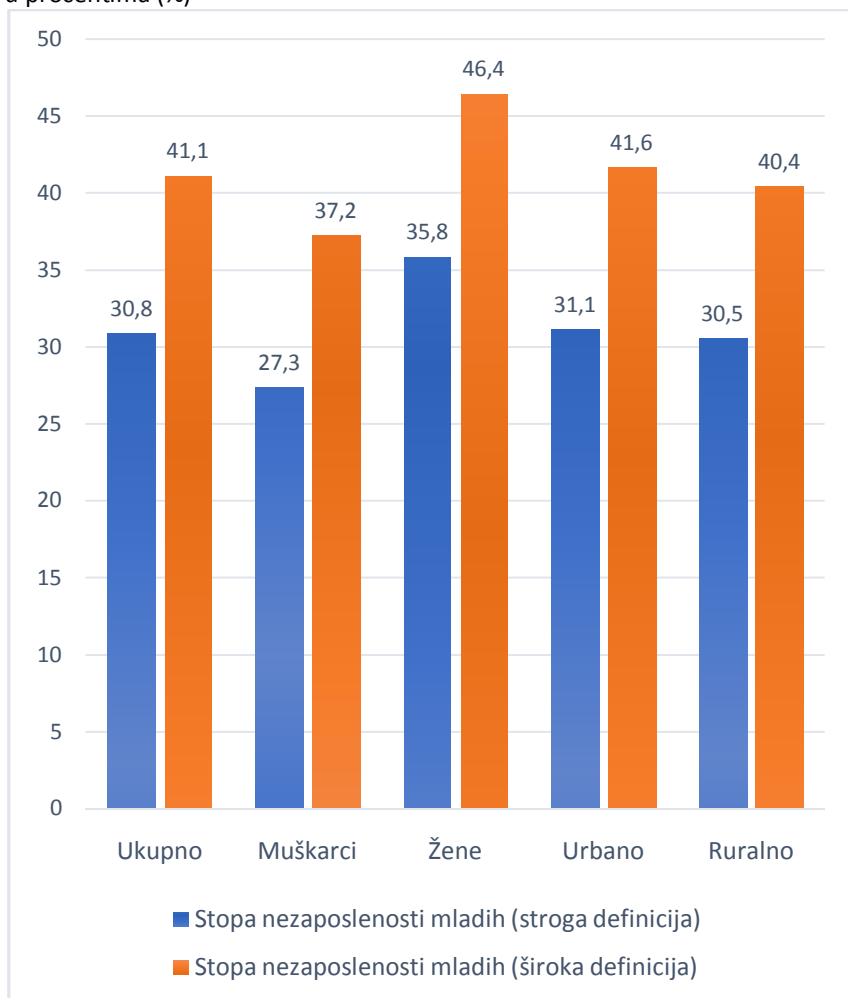
Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije⁹⁷

Prema istraživanju iz 2016. godine⁹⁸, iako je samo 14,2 procenata mladih u Srbiji nezaposleno, stopa nezaposlenosti mladih (merena kao odnos broja nezaposlenih mladih i ukupne mlade radne snage) je visoka i iznosi 30.8 procenata.

⁹⁷ Dragana Marjanović, „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije”, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016.

⁹⁸ Dragana Marjanović, „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije”, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016, str. 29.

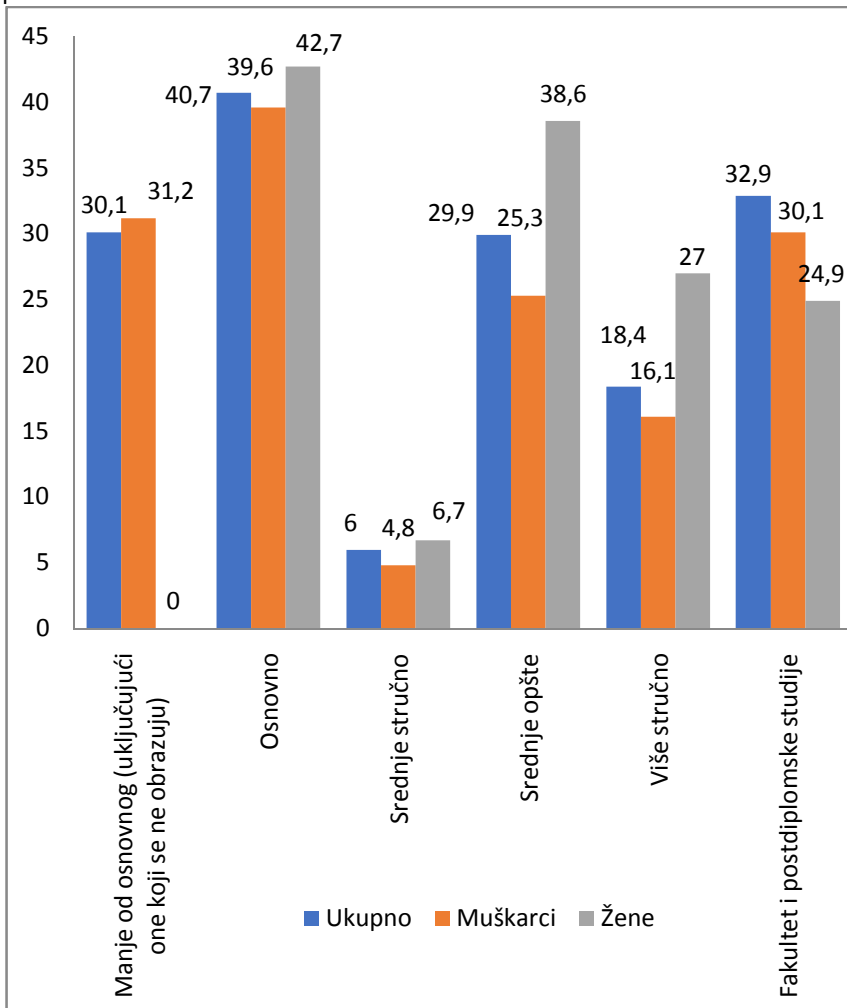
Grafikon 19. Stopa nezaposlenosti mladih prema polu i području stanovanja u procentima (%)

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

Od velike je važnosti videti i strukturu nezaposlenosti mladih u odnosu na stečeno obrazovanje. Prema dostupnim podacima iz 2016. godine, uz izuzimanje iz istraživanja aktivnih, sadašnjih studenata (samo oni koji su završili obrazovanje), situacija je sledeća:

Grafikon 20. Stopa nezaposlenosti mladih prema nivou obrazovanja i polu u procentima

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

Ovi podaci nam pokazuju da je najlakše mladima da se zaposle sa srednjim stručnim obrazovanjem, a da je veoma teško zaposliti se sa srednjim opštim i fakultetskim obrazovanjem. U nešto boljem položaju su mladi koji imaju više stručno obrazovanje.

7. 2. Preduzetništvo i samozapošljavanje kod mladih

Kada se radi o mladima koji su zaposleni, najveći broj zaposlenih jeste u kategoriji zaposlenih za platu.

Tabela 12. Zaposleni mladi prema statusu zaposlenosti u procentima

Status zaposlenosti	Ukupno	Muškarci	Žene
Zaposleni za platu	79,8	75,6	86,4
Poslodavci	1,8	2,1	1,2
Inokosno zaposleni	6,0	7,6	3,4
Pomažući članovi/ce domaćinstva	11,5	13,1	8,9
Drugo	1,0	1,5	0,1

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

„Samozapošljavanje je relativno retka pojava među zaposlenim mladima, jer samo 7,8 procenata mladih ima status poslodavca ili inokosno zaposlenih. Mladi muškarci imaju dvostruko veće šanse da se zaposle kao inokosno zaposleni u odnosu na mlade žene (7,6 naspram 3,4 procenata).“⁹⁹ U Srbiji je registrovano tek 30 900 mladih koji se vode kao samozaposleni.

Samozapošljavanje kao vid ekonomske aktivnosti jeste retka pojava između ostalog i zbog odnosa mladih prema ovakvom vidu zapošljavanja. Rezultati istraživanja o poželjnom radnom mestu za mlade su poražavajući kada se vidi tek ¼ mladih ima želju da bude samozaposleno.

⁹⁹ Dragana Marjanović, „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije“, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016.

Tabela 13. Odgovori mladih studenta prema željenom radnom mestu i polu u procentima (%)

Mesto rada	Ukupno	Muškarci	Žene
Kod svoje kuće (samozaposleni/poljoprivrednici)	27,6	34,2	21,7
Vlada/javni sektor	48,2	40,5	55,3
Privatna kompanija	15,3	16,2	14,4
Međunarodna/ neprofitna organizacija	7,0	6,5	7,4
Porodični posao/firma	1,8	2,5	1,1
Ne žele da rade	0,2	0,2	0,2

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Analiza regulatornog okvira preduzetništva tri najperspektivnije delatnosti sa predlogom pojednostavljenja poslovanja za mlade preduzetnike

Istraživanje¹⁰⁰ koje je realizovala Služba za mala i srednja privredna društva Privredne komore Srbije i Privredni forum mladih nam može dati dobre uvide u položaj mladih preduzetnika/ca. Ciljna grupa ankete sprovedene u okviru projekta jesu mladi preduzetnici uzrasta od 15 do 35 godina. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 739 mladih preduzetnika/ca sa teritorije Republike Srbije. Anketni upitnik istraživanja o potrebama mladih preduzetnika/ca u Republici Srbiji popunilo je 739 mladih preduzetnika/ca, među kojima je najveći broj uzrasta 21–25 godina (40%) i 26–30 godina (28%). Kada je reč o nivou obrazovanja, najveći broj anketiranih (njih 65%) završio je višu školu ili fakultet, 34% ispitanika završilo je srednju školu/gimnaziju, dok je najmanje onih samo sa osnovnom školom. Najveći broj ispitanika dolazi iz grupe visokoobrazovanih – njih 65%. Izveštaj GEM-a (Global Entrepreneurship Monitoring) predviđa da će mladi preduzetnici biti pokretači promena i ekonomskog rasta, te da će šezdeset odsto rad-

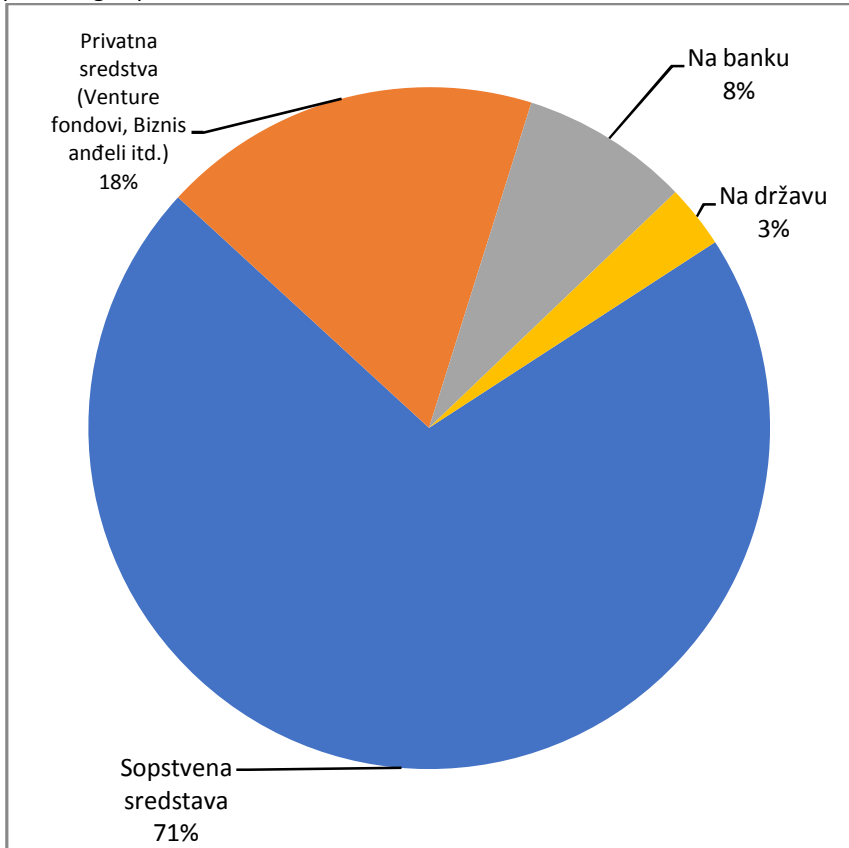
¹⁰⁰ „Analiza rezultata istraživanja o potrebama potencijalnih i postojećih mladih preduzetnika u Republici Srbiji“, Služba za mala i srednja privredna društva Privredne komore Srbije i Privredni forum mladih, Beograd, 2016.

nih mesta do 2020. godine biti usko vezano za inovacije i preduzetništvo. Za 32% anketiranih, uspešan mlad preduzetnik mora da poseduje kreativnost i inovativnost, na drugom i trećem mestu su spremnost na rizik sa 27% odgovora, te veze i dobra povezanost sa drugim ljudima sa 20,5% odgovora. Na pitanje iz kojih razloga bi započeli sopstveni posao, mladi preduzetnici kao najčešće razloge navode želju da nezavisno upravljaju svojom karijerom, i to u 44% slučajeva, ispunjenost jer radiš ono što voliš – 35% odgovora, pružanje pozitivnog doprinosa široj zajednici – 18%, dok za 3% ispitanika razlog leži u želji da budu inspiracija drugima. Na pitanje koliko su mladi preduzetnici u Srbiji informisani o preduzetništvu, većina (njih 55%) se izjasnila da je dovoljno informisana, za razliku od 45% njih koji smatraju da nisu dovoljno informisani. Na pitanje kako se mladi preduzetnici edukuju po pitanju osnivanja i vođenja sopstvenog biznisa, rezultati ankete su pokazali da je svega 6% mladih preduzetnika/ca imalo prilike da se u sistemu formalnog obrazovanja edukuje o osnivanju i vođenju poslovanja, 31% njih svoje znanje stiče prateći globalne trendove, 30% preko prijatelja/poznanika koji su već uplovili u privatni biznis, 14% njih čitanjem literature o biznisu i 19% ispitanika pohađanjem odgovarajućih seminara. Na kom nivou realizacije se nalaze poslovne ideje mladih preduzetnika/ca i koliki broj njih je učinio konkretne korake u sprovođenju svojih poslovnih ideja? Na ovo pitanje 44% mladih preduzetnika/ca je odgovorilo da ima poslovnu ideju, ali da nije učinilo konkretne korake, 22% njih edukuje se i posećuje seminare posvećene preduzetništvu i priprema poslovni plan, 16% anketiranih je pokrenulo posao pre manje od 12 meseci, dok je 13% ispitanika/ca već pokrenulo poslovanje. Interesantan je podatak da 15% mladih preduzetnika/ca svoj posao ne vezuje za lokaciju, već za onlajn poslovanje. Ispitanici/ce su upitani i kojoj oblasti pripada njihova poslovna ideja - najveći broj poslovnih ideja pripada sektoru usluga – 35%, IT se nalazi na drugom mestu sa 26% odgovora, a trgovina na trećem sa 9%. Mali je broj poslovnih ideja u poljoprivredi (6%) i u turizmu (5%). Na pitanje da li smatrate da je procedura za osnivanje firme u Srbiji brza i efikasna, 30% mladih preduzetnika/ca/ca je odgovorilo negativno, dok 21% njih smatra da je procedura brza i efikasna. Sa procedurom osnivanja firme u Srbiji nije upoznato 49% ispitanika/ca.

Na pitanje koji je deo procesa osnivanja firme bio najkomplicovaniji, među najčešćim odgovorima navode se nesigurnost prilikom prikupljanja potrebne dokumentacije, ali i nesigurnost u vezi sa donošenjem odluke o izboru pravnog modela firme. Pribavljanje dokumentacije je označeno kao proces koji je prilikom osnivanja firme najduže trajao. O tome koje su najpogodnije metode za informisanje mladih preduzetnika/ca, koje bi trebalo da se uvedu u državnim institucijama, 72% mladih preduzetnika/ca navodi potrebu postojanja više onlajn servisa na sajtovima nadležnih državnih institucija, 16% njih rešenje vidi u formiranju posebnih šaltera za mlade preduzetnike u ograncima nadležnih službi, dok je za 9% mladih preduzetnika/ca rešenje u boljoj informisanosti zaposlenih u nadležnim državnim institucijama o trenutno aktuelnim zakonskim propisima. Na pitanje kojoj instituciji bi se prvo obratili kada bi imali problem u svom poslovanju, 45% mladih preduzetnika/ca odgovorilo je da se ne bi obratilo za pomoć nijednoj instituciji, jer ne veruje da one mogu pomoći; 33% ispitanika/ca bi se obratilo Privrednoj komori Srbije; 7% Agenciji za privredne registre, a 6% Ministarstvu privrede.

U pogledu obezbeđivanja početnog kapitala, mladi preduzetnici/ce se oslanjaju u najvećoj meri na sopstvena sredstva.

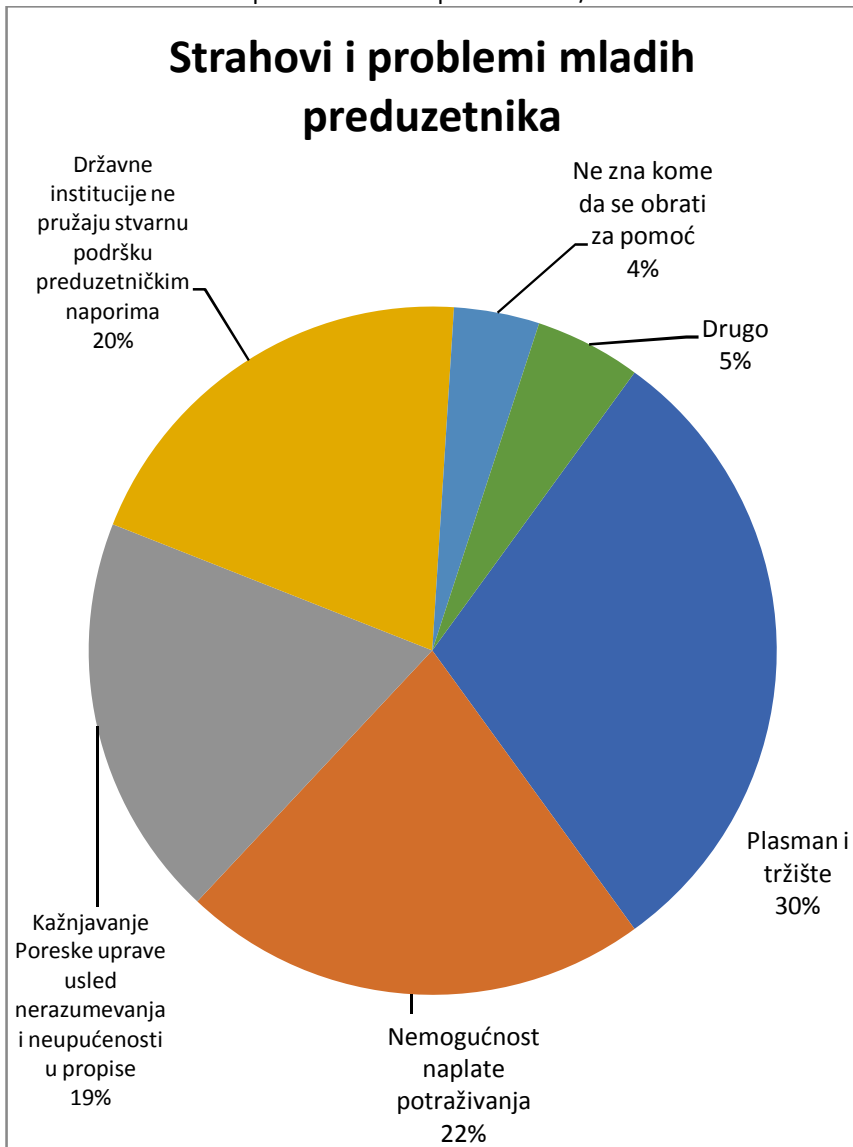
Grafikon 21. Na koga se mladi preduzetnici/ce oslanjaju pri obezbeđivanju početnog kapitala

Izvor: Analiza rezultata istraživanja o potrebama potencijalnih i postojećih mladih preduzetnika/ca u Republici Srbiji

Jedno od ključnih nalaza ovog istraživanja jeste pitanje koji su najveći strahovi i problemi mladih preduzetnika/ca u Srbiji. Podaci dobijeni iz istraživanja jasno pokazuju da smatraju da je najveći problem u tome što država ne ostvaruje svoju funkciju, odnosno pitanje naplate potraživanja pretpostavlja da ne postoji vladavina prava, ali smatraju da država sa jedne strane ne daje podršku mladim preduzetnicima/cama, a sa druge strane da su postojeća pravila i propisi komplikovani i da stvaraju velike birokratske probleme.

Grafikon 22. Strahovi i problemi mladih preduzetnika/ca

Izvor: Analiza rezultata istraživanja o potrebama potencijalnih i postojećih mladih preduzetnika/ca u Republici Srbiji

U Privrednoj komori Srbije, u februaru 2017. godine je osnovan Savet za omladinsko preduzetništvo sa ciljem da podrži mlade u biznisu da realizuju svoje ideje i uspešno savladaju početničke izazove u poslovanju. Članovi/ce Saveta za omladinsko preduzetništvo su: Erste Bank, Ernst & Young, CreITive OnoBikes, 30Hills, Slatko srce, GIZ, CityExpert, Privredni forum mladih, Udruženje mladih privrednika Srbije, Dostignuća mladih, SKONUS, AIESEC, Centar za razvoj karijere i save-tovanje studenata Univerziteta u Beogradu, Poslovno tehnološki inkubator tehničkih fakulteta, SEVEN, BOŠ, ICT Hub.¹⁰¹

7.3 Socijalno preduzetništvo

Na temu socijalnog preduzetništva organizovana je fokus grupa¹⁰² u okviru koje je razgovarano sa pojedincima i pojedinkama koji su na neki način uključeni u socijalno preduzetništvo. Socijalno preduzetništvo predstavlja organizacije sa privrednom delatnosti, ali koje žele da reše neke društvene probleme. S obzirom da ne postoji zakon o socijalnom preduzetništvu koji uređuje datu oblast, postoje mnogi problemi u samom definisanju. Tako, kako se navodi, socijalnim preduzetništvom se bave udruženja građana, fondacije, društva sa ograničenom odgovornošću, preduzetničke radnje itd. Učesnici/e navode da se socijalno preduzetništvo u Srbiji i u nekim drugim zemlja-ma ne percipira isto. Kod nas postoji ubeđenje da se socijalno preduzetništvo isključivo bavi „socijalom“ ili ugroženim grupama, ali to nije tako. Učesnici/e navode da postoje različiti biznis modeli kako funkcionišu socijalna preduzeća. Jedno od njih jeste da upošljavaju osobe sa invaliditetom, drugo je da pružaju usluge i proizvode različitim ugroženim grupama ili proizvode koji rešavaju neke prob-leme, ili mogu da u svom radu imaju tzv. 3P – ljudi, planeta, profit (zaštita ljudi, održivi razvoj, zaštita planete; People, Planet, Profit). Socijalna preduzeća ne stavljaju profit na prvo mesto, već vode računa i o ostalim aspektima života (životni uslovi). Učesnici/e fokus grupe navode da socijalno preduzetništvo još nije prepoznato u Srbiji i da velika većina ljudi uopšte ne zna šta je socijalno preduzetništvo. Prob-

¹⁰¹ Izvor: Privredna komora Srbije. <http://pks.rs/Vesti.aspx?IDVestiDogadjaji=22067>

¹⁰² Fokus grupa: „Socijalno preduzetništvo“, 22. jun 2017. godine

lem socijalnog preduzetništva kako navode učesnici/e je sam termin jer ljudi misle da se bavi isključivo nekom „socijalom“, sa druge strane društveno preduzetništvo se percipira kao nešto socijalističko i kao ostavština starog režima. Socijalno preduzetništvo se može baviti bilo kojom temom koje ima društvene implikacije i koje može popraviti položaj bilo koje društvene grupe ili na bilo koji način proizvesti društvenu korist. Sa druge strane, neophodno je razlikovati socijalno preduzetništvo od društveno odgovornog poslovanja. Ono što je suštinska razlika, socijalna preduzeća ne moraju da daju deo profita za društvenu korist, već se ono u svojoj osnovi bavi rešavanjem društvenih problema. Socijalna preduzeća kroz svoj biznis model i misiju prave društvenu korist. Socijalna preduzeća kreiraju poslove koji rešavaju društvene probleme.

Učesnica fokus grupe kaže da je „tužna situacija u pogledu mladih socijalnih preduzetnika/ca“. Ona navodi da generalno ne postoji svest, ali i znanje mladih generalno o preduzetništvu, a tek posebno ne o socijalnom preduzetništvu. Smatra da su mladi potpuno nepripremljeni za preduzetništvo u pogledu znanja o biznis planu, finansijama, budžetu i sl. Kaže da ideje postoje, ali da su mladi potpuno bez biznis veština. Učesnici/e navode da postoji velika finansijska i poslovna nepismenost među mladima i da ne postoji prilika da se u formalnom obrazovanju uči o tome. Navodi se da postoji jako mali broj mladih socijalnih preduzetnika/ca.

Učesnici/e navode da socijalno preduzetništvo nije prepoznato od strane države i da socijalni preduzetnici nemaju nikakve povlastice od strane države i da se u potpunosti ne prepoznaje ni značaj ni održivost samog socijalnog preduzetništva. Takođe, navode da su projekti koje pokreću socijalna preduzeća, da su uglavnom usmereni na lokalne probleme i da se uopšte nisu potrebni veliki fondovi da bi se započeo ovakav vid biznisa. Međutim, problem je u jako malim fondovima, koji obezbeđuju neki donatori i programi za razvoj.

Četiri faktora koja otežavaju razvoj socijalnog preduzetništva su: 1) nevidljivost socijalnog preduzetništva – manjak sredstava za marketing čime se i sam koncept ne promovise dovoljno; 2) Pravni okvir – ne postoji razlikovanje u odnosu na druge kategorije; 3) Poreski okvir –

generalno loš i ne ostavlja mogućnost za postavljanje preduzeća na noge (isti okvir kao i za ostale preduzetnike, ne postoji razlikovanje u pogledu delatnosti i svrhe); 4) Obrazovanje mladih za socijalno preduzetništvo.

Mere za unapređenje socijalnog preduzetništva se zasnivaju na faktorima koji otežavaju njihov razvoj i učesnici/e smatraju da je neophodno pre svega stvoriti zakonski okvir i doneti Zakon o socijalnom preduzetništvu, unaprediti poreski sistem tako da bude prilagodljiv i afirmativan za socijalna preduzeća, ali je potrebno i unaprediti birokratski sistem i procedure pre svega vezane za plaćanje proizvoda i usluga.

Kao dodatne okolnosti koje utiču na ulazak mladih u preduzetničke vode učesnici/e navode da je svakako problem manjak kapitala, ali i nespremnost mladih da se upuste u preduzetnički rizik, kao i manjak iskustva u poslovanju i birokratskim procedurama.

U pogledu finansijskih pogodnosti i kreditiranja, učesnici/e navode da postoje samo dve banke koje imaju sluha za socijalno preduzetništvo. Jedna od njih je pokrenula kreditni program namenjen upravo socijalnim preduzećima, ali navode da je najveći problem što ne postoji zakonski okvir za registraciju socijalnih preduzeća, jer društva sa ograničenom odgovornošću mogu lako da dobiju kredit, ali npr. udruženja ne mogu. Druga banka ima svoju fondaciju koja je usmerna upravo na socijalno preduzetništvo.

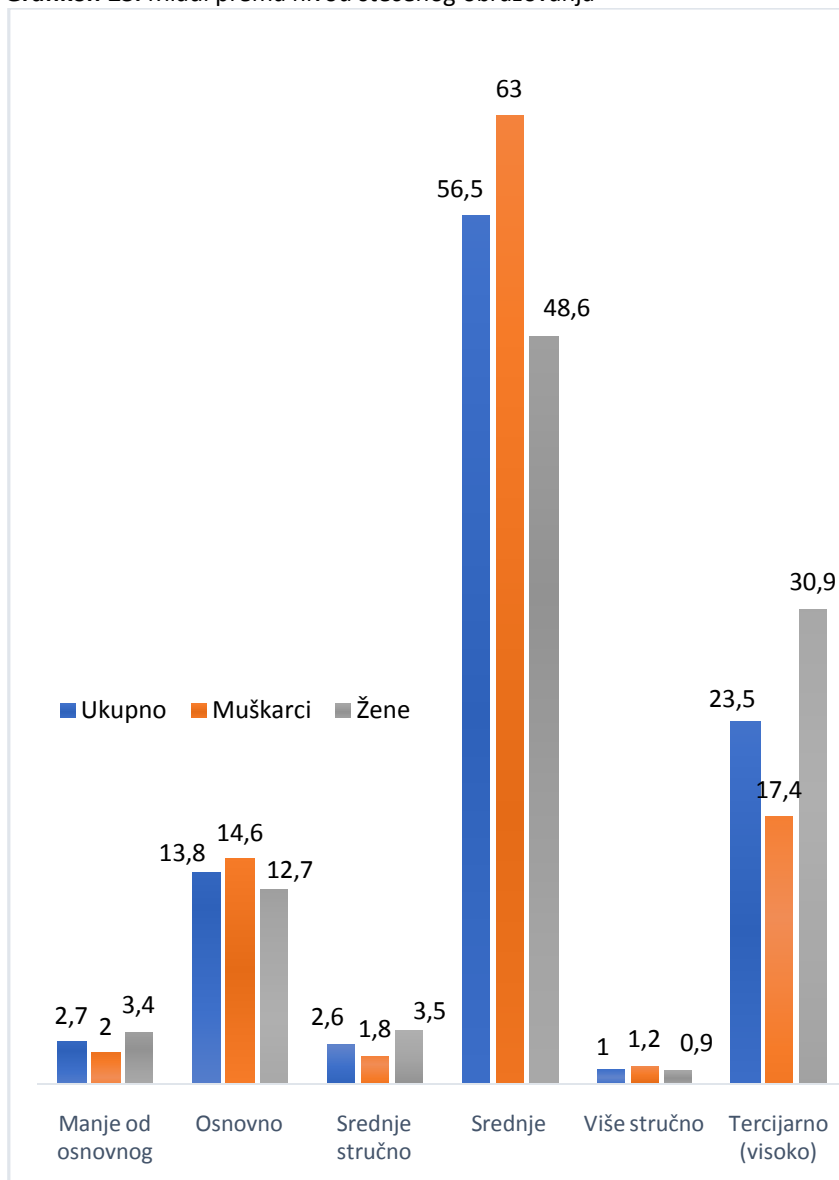
8. Mladi i obrazovanje

Poglavlje se bavi obrazovanjem mladih i stavovima mladih prema obrazovanju.

Prema podacima iz 2015. godine ukupno 634,733 (50,8 procenata) mladih starosti od 15 do 29 godina završilo je sa obrazovanjem (napustilo obrazovni sistem), pri čemu je taj procenat veći među mladim muškarcima nego među mladim ženama (54.1 naspram 46.8 procenata), struktura obrazovanja kod mladih u Srbiji je sledeća:¹⁰³

¹⁰³ Dragana Marjanović, „Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije”, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016, str. 11

Grafikon 23. Mladi prema nivou stečenog obrazovanja

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

Istraživanje je pokazalo i da postoje značajne razlike između obrazovanja mladih u zavisnosti od oblasti boravka.

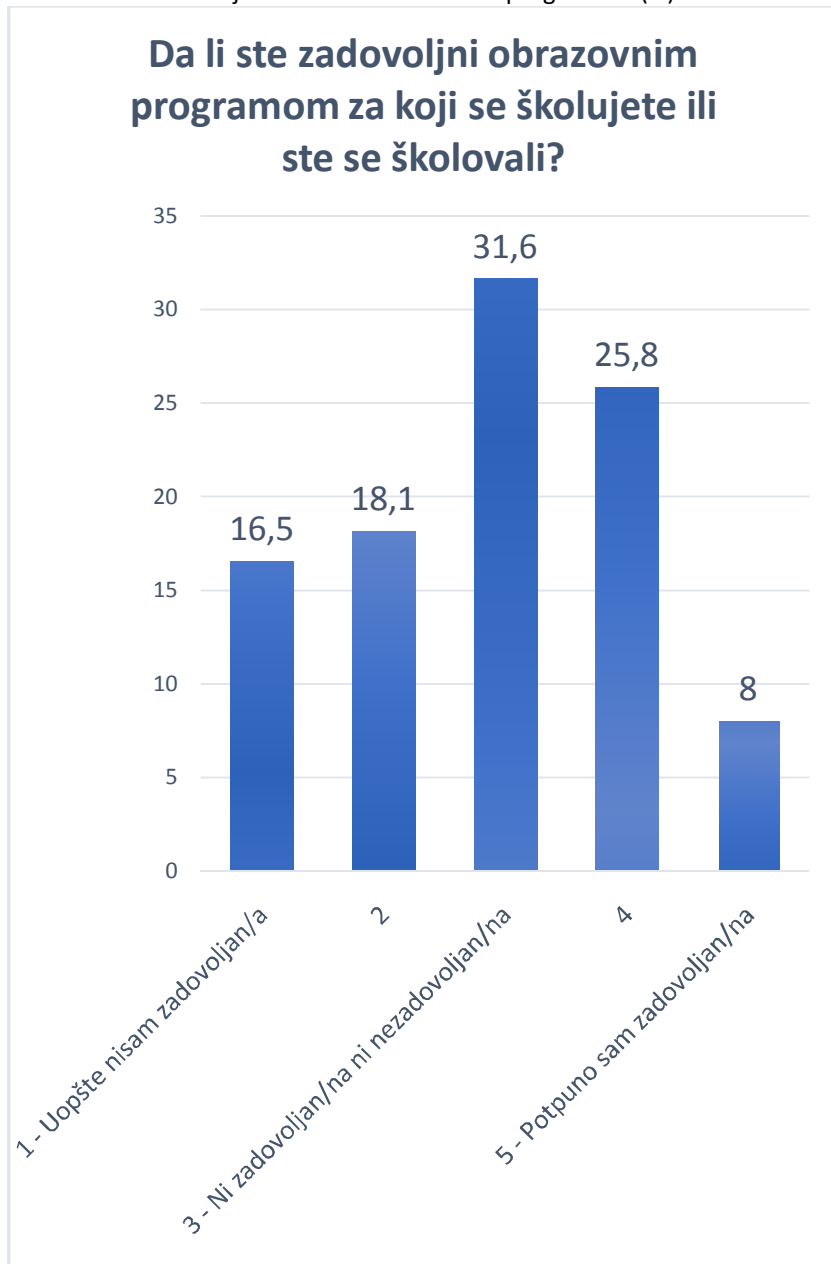
Tabela 13. Mladi prema nivoima stečenog obrazovanja i oblastima boravka u procentima (%)

Nivo stečenog obrazovanja	Ruralna	Urbana
Manje od osnovnog	4,2	1,4
Osnovno	19,6	8,7
Srednje stručno	3,2	2,0
Srednje	59,2	54,1
Više stručno	0,4	1,6
Tercijarno (visoko)	13,5	32,2

Izvor: Republički zavod za statistiku prema Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije

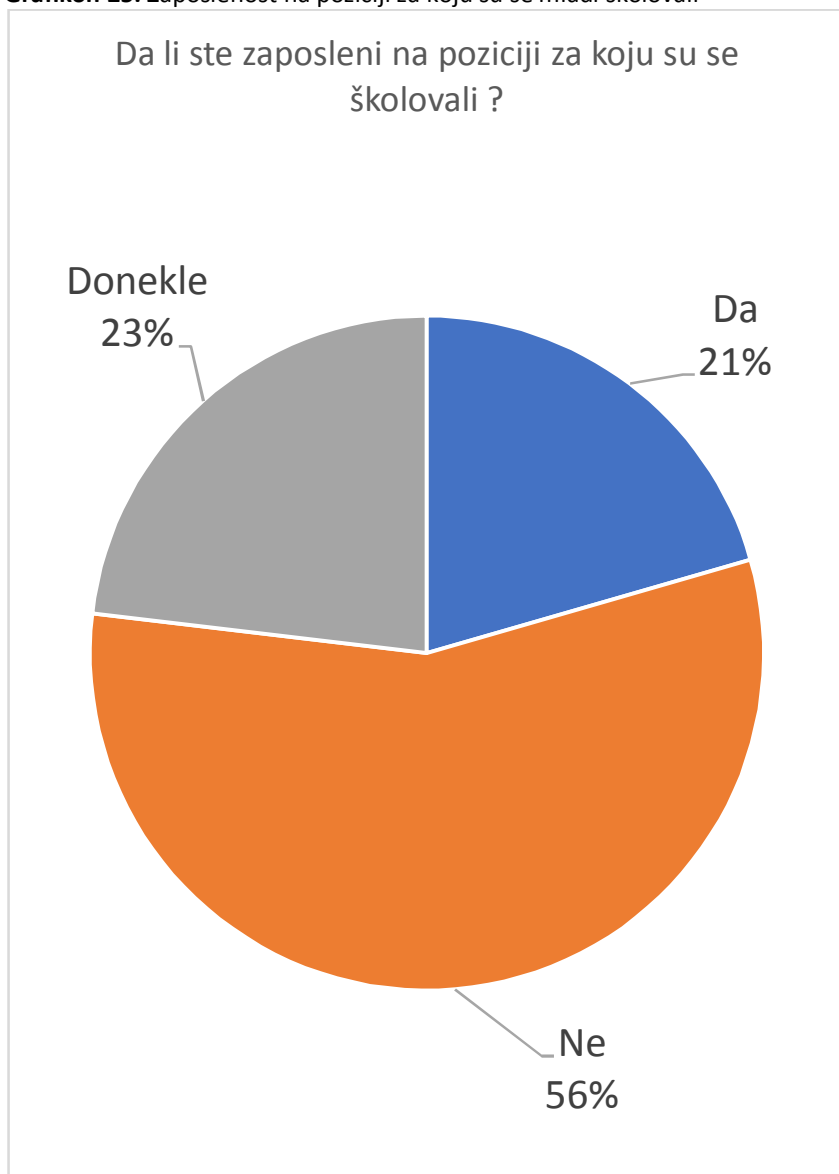
Na pitanje da li su mladi zadovoljni obrazovnim programom za koji se školuju ili su se školovali, na skali od 1 do 5 (1 - Uopšte nisam zadovoljan/na programom; 5 – U potpunosti sam zadovoljan programom), prosečna ocena odgovora je 2,9. Procenat onih koji nisu zadovoljni (ocene 1 i 2) je 34,6%, a onih koji su zadovoljni (ocene 4 i 5) je 33,8%.

Grafikon 24. Zadovoljstvo mladih obrazovnim programom (%)

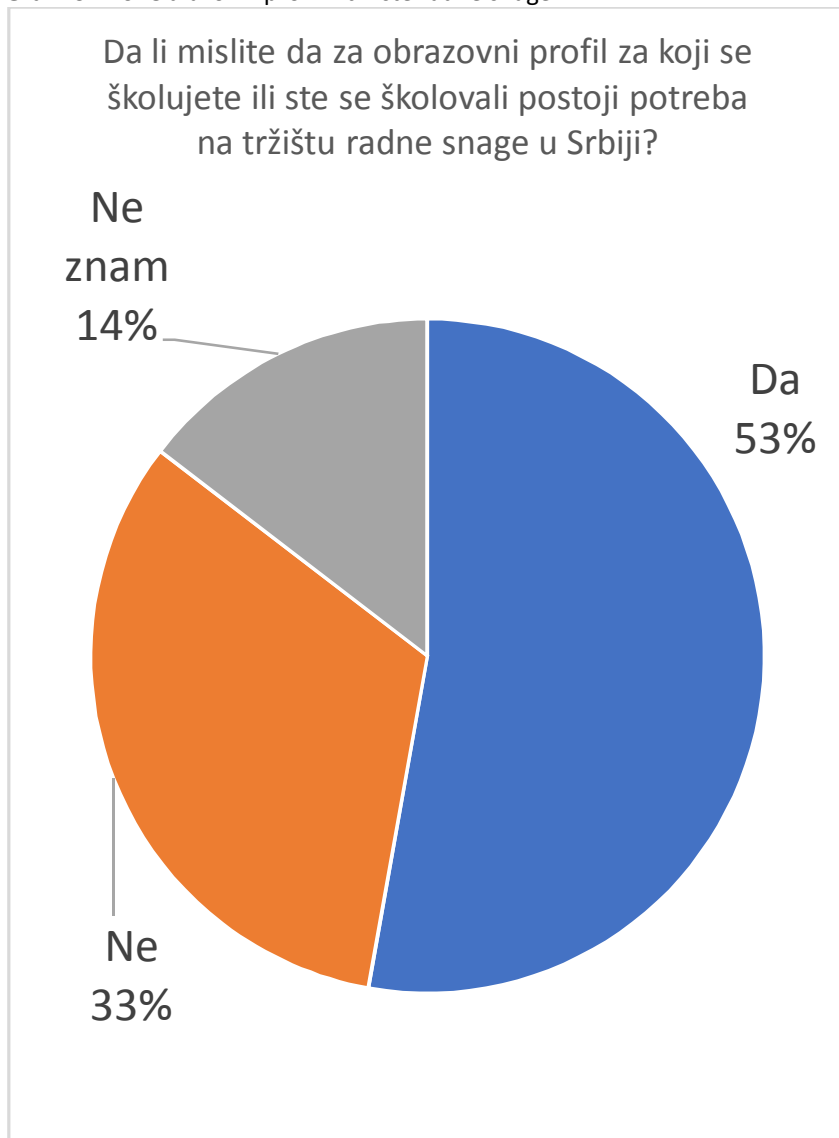
Na pitanje da li su ispitanici/ce zaposleni na poziciji za koju su se školovali odgovori su sledeći:

Grafikon 25. Zaposlenost na poziciji za koju su se mladi školovali

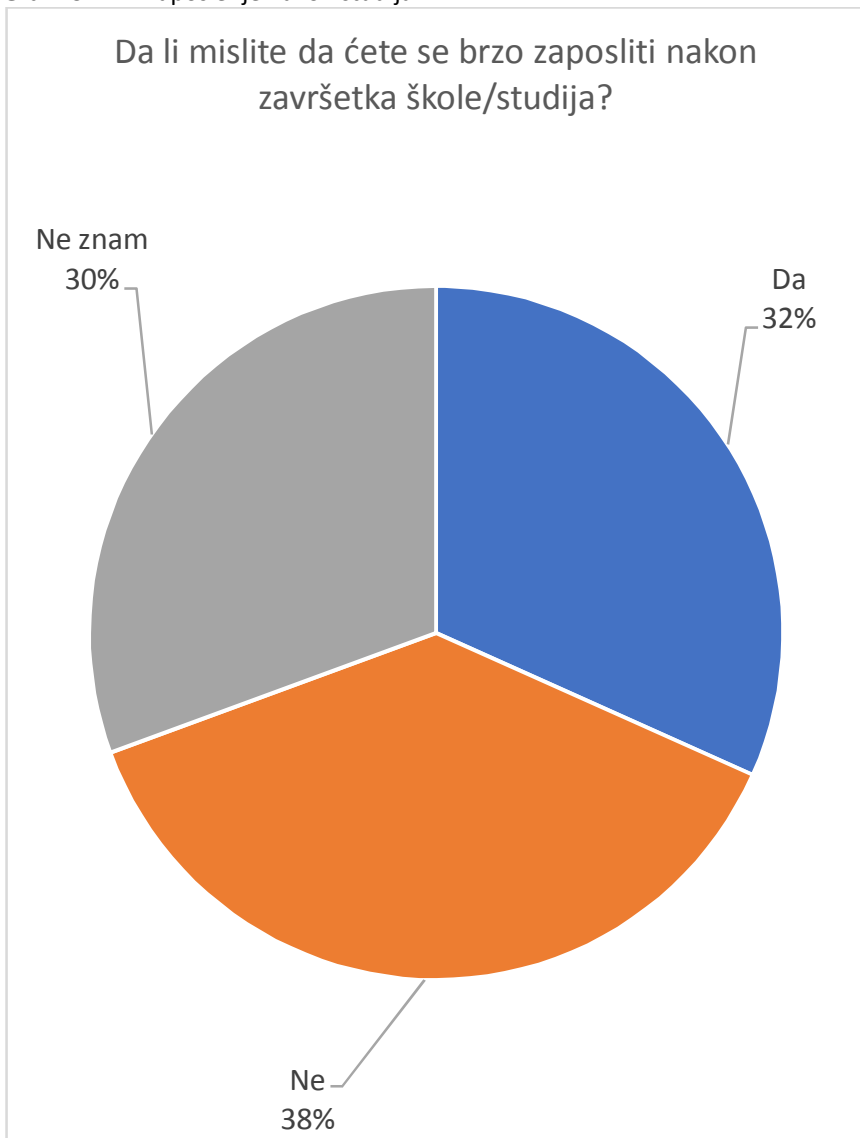
Pitali smo mlade i da li misle da za obrazovni profil za koji se školuju ili su se školovali postoji potreba na tržištu radne snage. Gotovo trećina mladih smatra da ne postoji potreba na tržištu za njihovo zanimanje.

Grafikon 26. Obrazovni profili i tržište radne snage

U istraživanju, onima koji su u procesu školovanja će postavljeno pitanje da li misle da će se brzo zaposliti na tržištu nakon završetka škole/studija.

Grafikon 27. Zaposlenje nakon studija

Pitali smo mlade kakav je njihov utisak koliko su bitne sledeće stvari za dobijanje posla na skali od 1 do 5 (1 - Uopšte nije bitno, 5 - Veoma je bitno).

Tabela 14. Koliko je bitno za dobijanje posla

Koliko je bitno?	Prosečna ocena
Formalno obrazovanje – diploma obrazovne institucije	3,7
Upotrebljivo znanje	4,4
Lična i porodična poznanstva i kontakti	3,9
Članstvo i aktivizam u političkoj partiji	3,4

Važno je istaći da postoje značajne razlike u prosečnim ocenama kada se uporede ispitanici/ce koji imaju visoko obrazovanje sa onima koji imaju srednje obrazovanje.

Tabela 15. Uporedni prikaz prosečnih ocena prema nivou obrazovanja

Koliko je bitno?	Prosečna ocena svih ispitanika/ca	Prosečna ocena ispitanika/ca sa visokim obrazovanjem	Prosečna ocena ispitanika/ca sa srednjim obrazovanjem
Formalno obrazovanje – diploma obrazovne institucije	3,7	3,6	3,8
Upotrebljivo znanje	4,4	4,2	4,5
Lična i porodična poznanstva i kontakti	3,9	4,1	3,7
Članstvo i aktivizam u političkoj partiji	3,4	3,6	3,1

Pitali smo mlade i kako vide značaj i položaj visoko obrazovanih ljudi u Srbiji. Pitali smo ih u kojoj meri se slažu sa narednim tvrdnjama na skali od 1 do 5 (1 – U potpunosti se ne slažem, 5 - U potpunosti se slažem).

Tabela 16. Stavovi mladih u odnosu na obrazovanje

Tvrdnja	Prosečna ocena
Imati visoko obrazovanje je cilj kome bi trebalo težiti u našem društvu	4,2
Imati visoko obrazovanje znači biti izuzetno cenjen u našem društvu	2,8
Posmatrano u celini, visoko obrazovanje danas nema nikakvu društvenu vrednost	3,2
Visoko obrazovanje je potpuno diskreditovano lažnim diplomama i fantomskim privatnim fakultetima	4,1
Biti visoko obrazovan danas nije bitno jer se pitam zašto učiti kada od toga nema koristi	2,7
Ljudi sa visokim obrazovanjem su najelitniji deo našeg društva	2,5
Ljudi sa visokim obrazovanjem su idoli deci	2,0
Mladi ljudi nemaju podsticaj da uče jer je sistem vrednosti takav da se sve dobija novcem i poznanstvima, a ne znanjem	4,1
Obrazovani ljudi nisu u mogućnosti da na osnovu obrazovanja ostvare odgovarajući ugled u društvu	3,9
Mladi i obrazovani kadrovi odlaze u inostranstvo jer se tamo njihovo znanje mnogo više ceni	4,6

Zabrinjavajući su odgovori koje su mladi izneli da su većinski saglasni sa tvrdnjama da mladi i obrazovani kadrovi odlaze u inostranstvo jer se tamo njihovo znanje mnogo više ceni, da je visoko obrazovanje potpuno diskreditovano lažnim diplomama i fantomskim privatnim fakultetima, kao i da mladi nemaju podsticaj da uče jer je sistem vrednosti takav da se sve dobija novcem i poznanstvima, a ne znanjem.

Posebno je zabrinjavajuće što su mladi iz najmlađe strate (od 15 do 19 godina) više od proseka saglasni sa ovim tvrdnjama.

Tabela 17. Prosečne ocene ispitanika od 15 do 19 godina

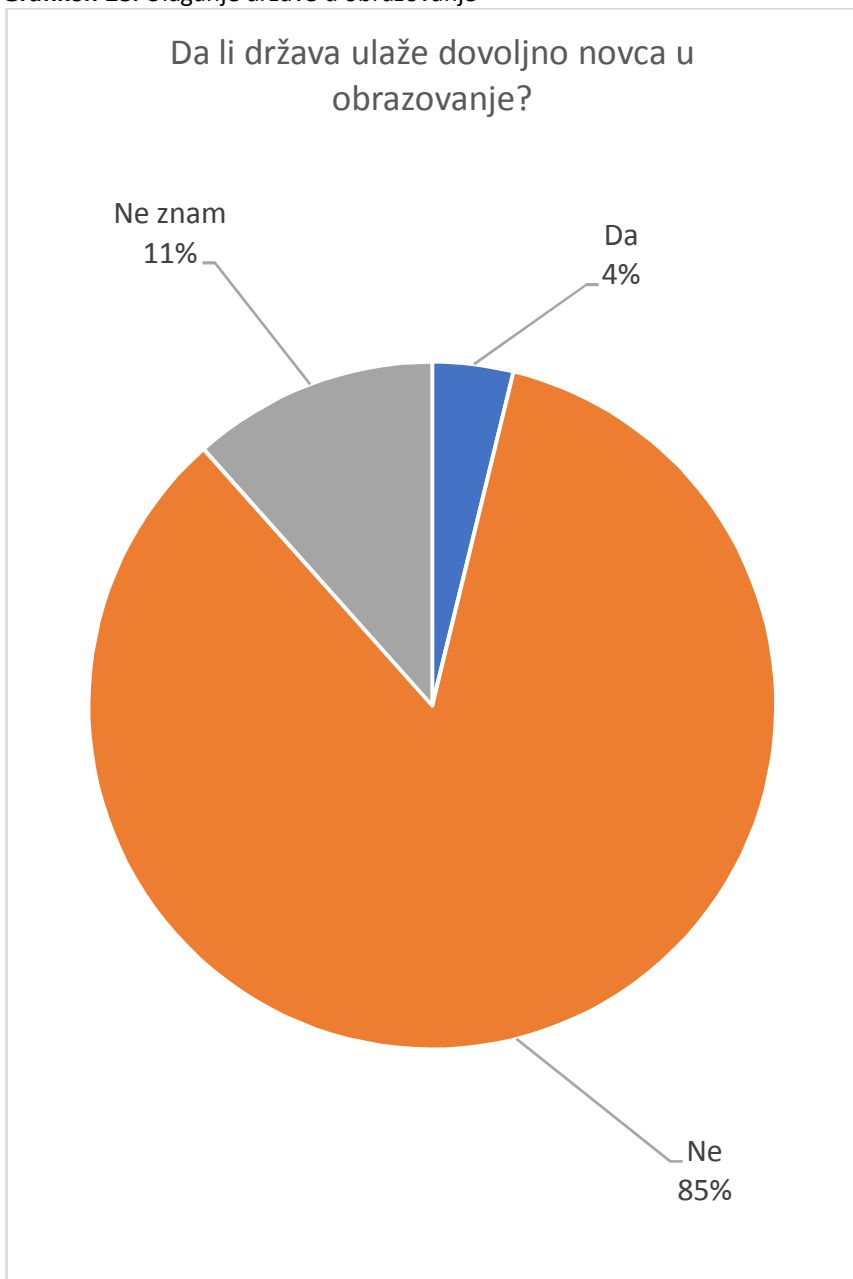
Visoko obrazovanje je potpuno diskreditovano lažnim diplomama i fantomskim privatnim fakultetima	4,3
Mladi ljudi nemaju podsticaj da uče jer je sistem vrednosti takav da se sve dobija novcem i poznanstvima, a ne znanjem	4,3
Mladi i obrazovani kadrovi odlaze u inostranstvo jer se tamo njihovo znanje mnogo više ceni	4,8

Mladi smatraju da je neophodna reforma obrazovnog sistema. Na pitanje da li nam je neophodna reforma obrazovnog sistema, 95,6% ispitanika je odgovorilo potvrdno.

Mladi smatraju da je potrebno menjati sledeće stvari da bismo dobili kvalitetniji obrazovni sistem: način izbora asistenata i profesora, izmenu gradiva, više prakse, reforma bolonjskog sistema (ili ga dosledno sprovoditi ili ukinuti), smanjiti teorijsku nastavu, uvesti interaktivnost u nastavi, prilagoditi obrazovni sistem tržištu rada i izmeniti upisne kvote na fakultete, neophodno je smanjiti troškove školovanja, uvesti dualno obrazovanje, omogućiti prekvalifikacije, ukinuti određene zanimanja za koja nema potrebe na tržištu rada, evaluacija predavača na svim nivoima, novija literatura, iskoreniti korupciju, povećati autonomiju škola i nastavnika/ca, uvesti medijsko i informatičko opismenjavanje, povećati plate prosvetnih radnika kako bi bili motivisaniji, rešiti se kadrova sa kupljenim diplomama.

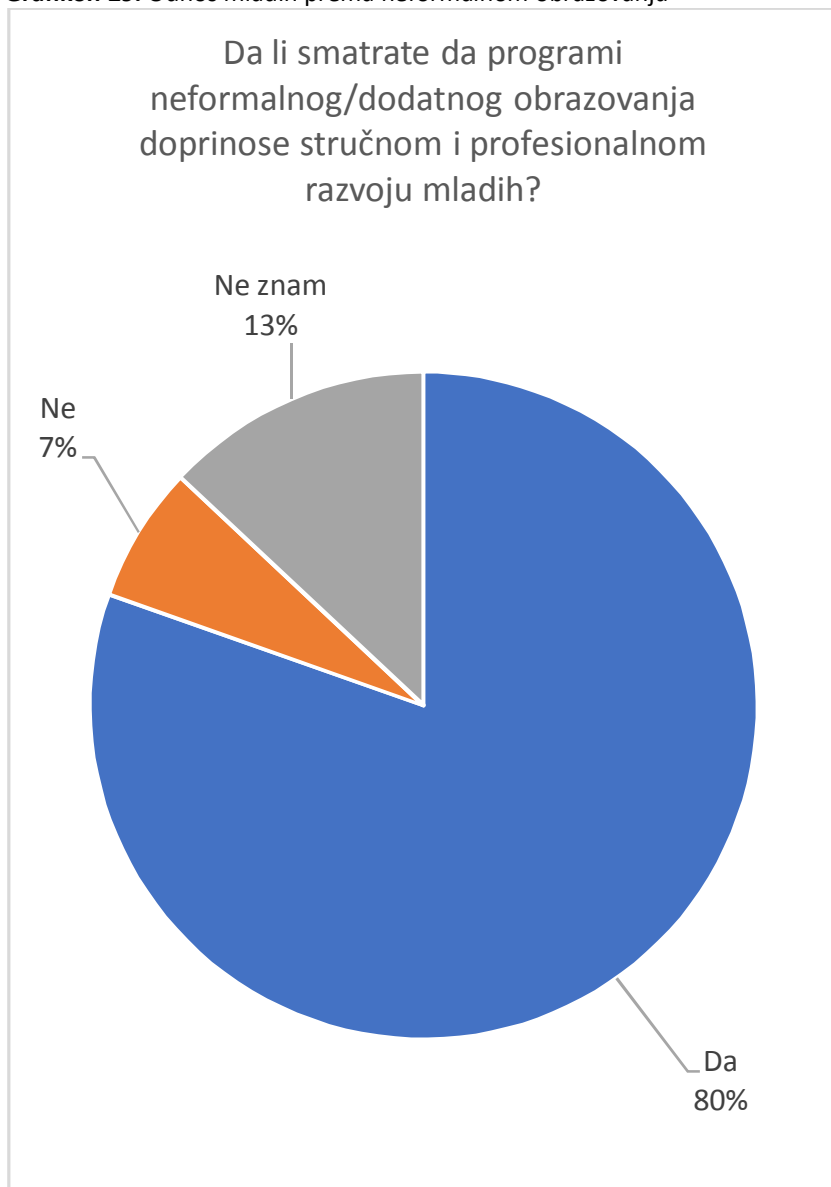
Mladi smatraju da država ne ulaže dovoljno novca u obrazovanje.

Grafikon 28. Ulaganje države u obrazovanje

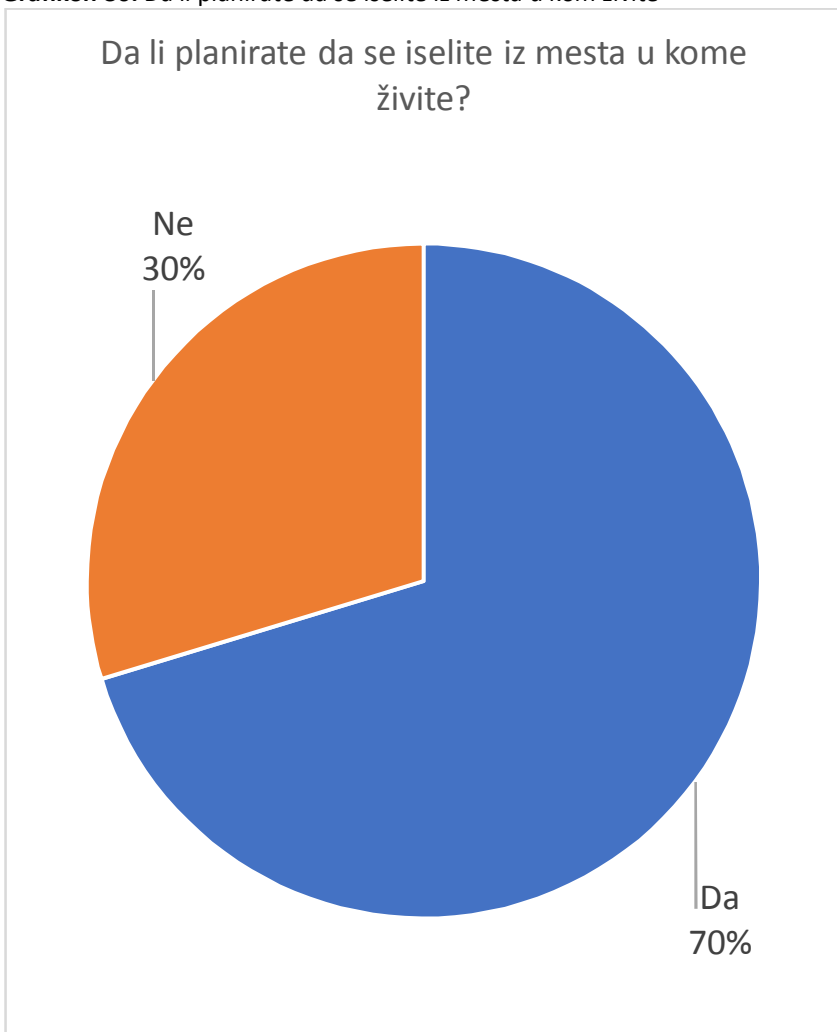
Sa druge strane, mladi većinski smatraju da programi neformalnog obrazovanja doprinose stručnom i profesionalnom razvoju mladih.

Grafikon 29. Odnos mladih prema neformalnom obrazovanju

Potpuno su zabrinjavajući podaci dobijeni na pitanje da li mladi ispitanici/ce planiraju da se isele iz mesta u kome žive.

Grafikon 30. Da li planirate da se iselite iz mesta u kom živite

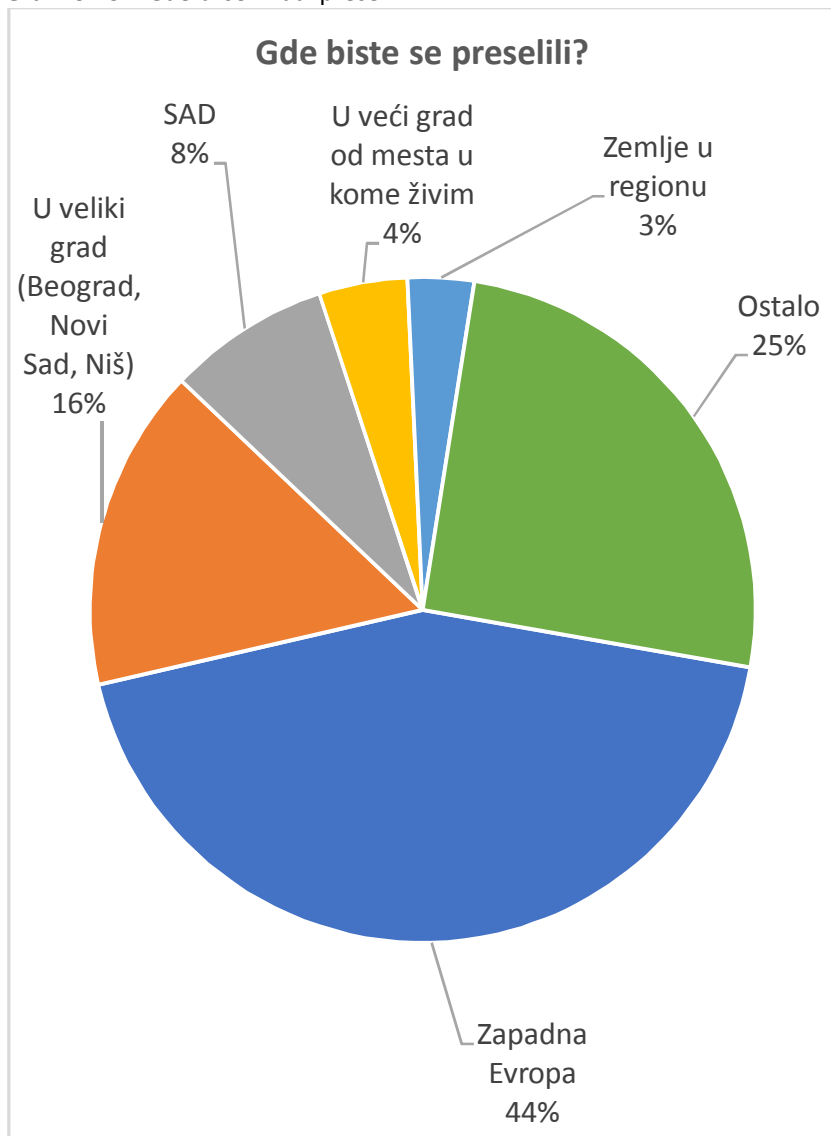

Najčešći motiv za odlazak mladih iz mesta u kome žive jeste ekonomska situacija, odnosno potraga za boljim poslom, za većim šansama za zaposlenje, za bolje uslove rada i života. Uglavnom navode da je pro-

blem loš životni standard, da nema budućnosti, a često je i motiv odlazak u univerzitetski centar.

Na pitanje gde bi se preselili odgovori su sledeći:

Grafikon 31. Gde bi se mladi preselili

9. Mladi i aktivizam

Aktivizam je planirano ponašanje kako bi se postigli određeni ciljevi kroz aktivnosti kao što su podizanje svesti, stvaranje koalicija, vođenje kampanja, izazivanje publiciteta i drugih akcija kako bi se uticalo na društvene promene. Aktivizam može biti vođen određenom ideologijom, vrednostima, politikom ili imati altruistički i humanitarni karakter. Aktivno učešće ili participacija označava mnogo više od pukog učestvovanja u nekoj aktivnosti. Ono podrazumeva učešće u procesu identifikacije potreba i problema, istraživanju potencijalnih rešenja, donošenju odluka i planiranju i sprovođenju akcija u zajednici. Aktivno učešće mladih u radu institucija i društvenim procesima omogućava mladima da preuzmu odgovornost za sopstvenu budućnost i budućnost društva, što im istovremeno pomaže da steknu autonomiju i pruža priliku da zadobiju brojne veštine i znanja. Aktivno učešće mladih predstavlja okosnicu svake omladinske politike. Potrebno je da mladi aktivno učestvuju kako u kreiranju tako i u sprovođenju omladinske politike na svim nivoima. Aktivno učešće mladih shvatamo pre svega kao njihovo učešće u procesima donošenja svih odluka koje nastoje da odgovore na pitanja koja se tiču mladih. Učešće mladih u procesima donošenja odluka odvija se kroz programe i aktivnosti udruženja mladih i za mlade, kao i neformalnih grupa. Učešće u radu institucija i tela, putem različitih mehanizama – saveta, učeničkih i studenstkih parlamenata, radnih grupa, redovnih konsultacija, strukturiranog dijaloga, zagovaranja i ko-menadžmenta bez sumnje je važan oblik učešća mladih. Kada je reč o nivoima učešća mladih, sledeća skala sa 8 nivoa učešća, koju je Rodžer Hart predstavio u knjizi „Učešće mladih od pokušaja do participacije“, u čestoj je upotrebi.

Nivo 8: mladi i odrasli zajedno donose odluke

Nivo 7: mladi predvode i iniciraju akciju

Nivo 6: odrasli iniciraju, odluke se donose zajedno sa mladima

Nivo 5: informisanje i konsultovanje mladih

Nivo 4: mladi se obaveštavaju o dodeljenim ulogama

Nivo 3: tokenizam - označava praksu ili politiku gdje se čine samo minimalni naponi kako bi se manjinama ponudile mogućnosti jednake onima koje ima većina

Nivo 2: mladi su ukras

Nivo 1: mladima se manipuliše

Hart smatra da na prva tri nivoa zapravo ne može biti reči o učešću.¹⁰⁴

Na pitanje koji su najveći problemi sa kojima se mladi suočavaju, ispitanici/ce su odgovorili:

Tabela 18. Najveći problemi mladih u procentima odgovora (%)

Nezaposlenost	89,1
Obrazovni sistem	77,9
Sistem vrednosti	76,4
Korupcija	50,4
Mali uticaj na donošenje odluka	47,5
Beznađe	41,8
Nedostatak kulturnih događaja	35,1
Bezbednost	18,4

¹⁰⁴Izvor: Ivana Andrašević et al., *Rečnik omladinske politike*, KOMS, Beograd, 2017, str. 10 (dostupno na: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2016/08/Recnik-omladinske-politike-2.pdf>)

Mladi u Srbiji se o društvenim dešavanjima dominantno informišu putem društvenih mreža i *web* portala:

Tabela 19. Informisanje mladih o društvenim dešavanjima u procentima (%)

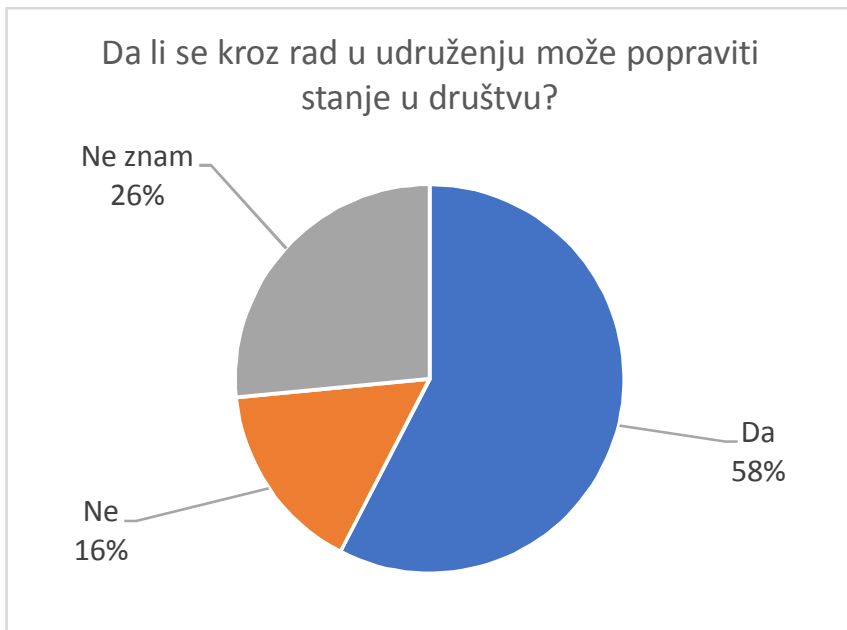
Društvene mreže	90,4
<i>Web</i> portali	72,9
Televizija	43,8
Novine	30,5

Velika većina mladih (93,8%) smatra da organizacije mladih i organizacije za mlade nisu dovoljno zastupljene u medijima.

9.1. Aktivizam mladih i uticaj na donošenje odluka

U istraživanju smo pitali mlade da li smatraju da se kroz aktivizam i učešće u radu udruženja može popraviti stanje u društvu i većina mladih smatra da se stanje može popraviti.

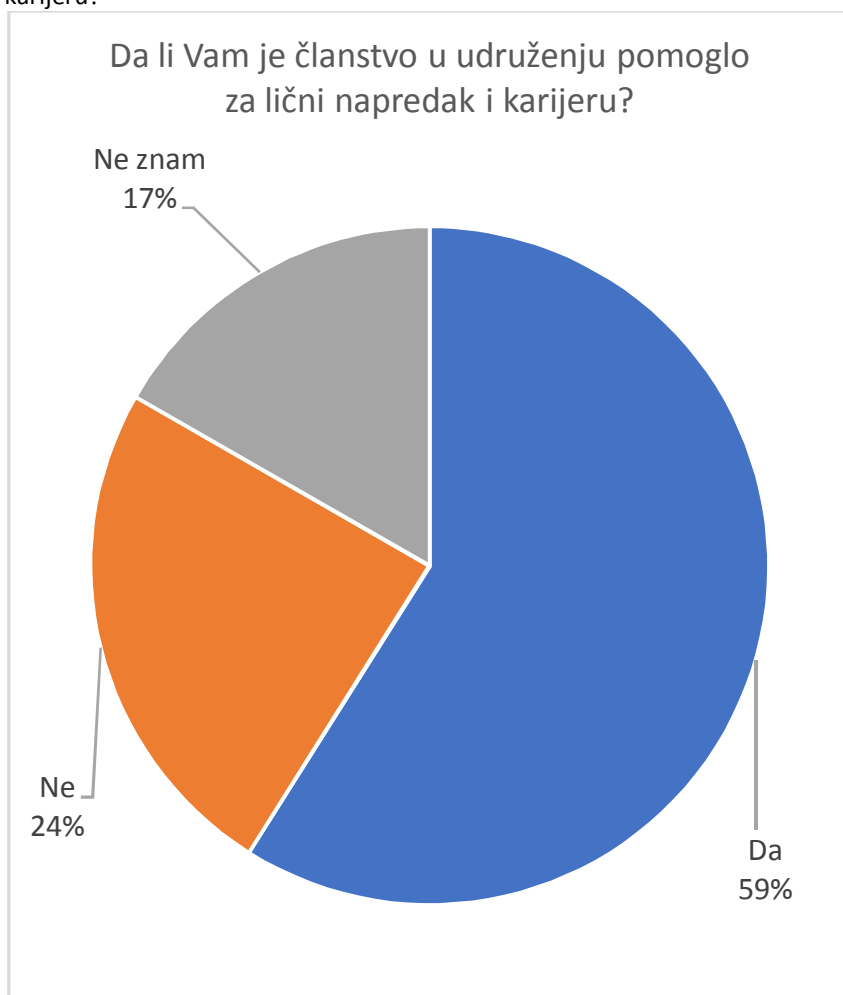
Grafikon 32. Rad u udruženju i stanje u državi

Na pitanje koji su motivi da mladi postanu članovi/ce udruženja, najčešći odgovori su: aktivizam, doprinos društvu, borba za bolje sutra, druženje, dodatno obrazovanje, sticanje iskustva i lični napredak, empatija, pomoć drugima, upoznavanje novih ljudi i volonterizam.

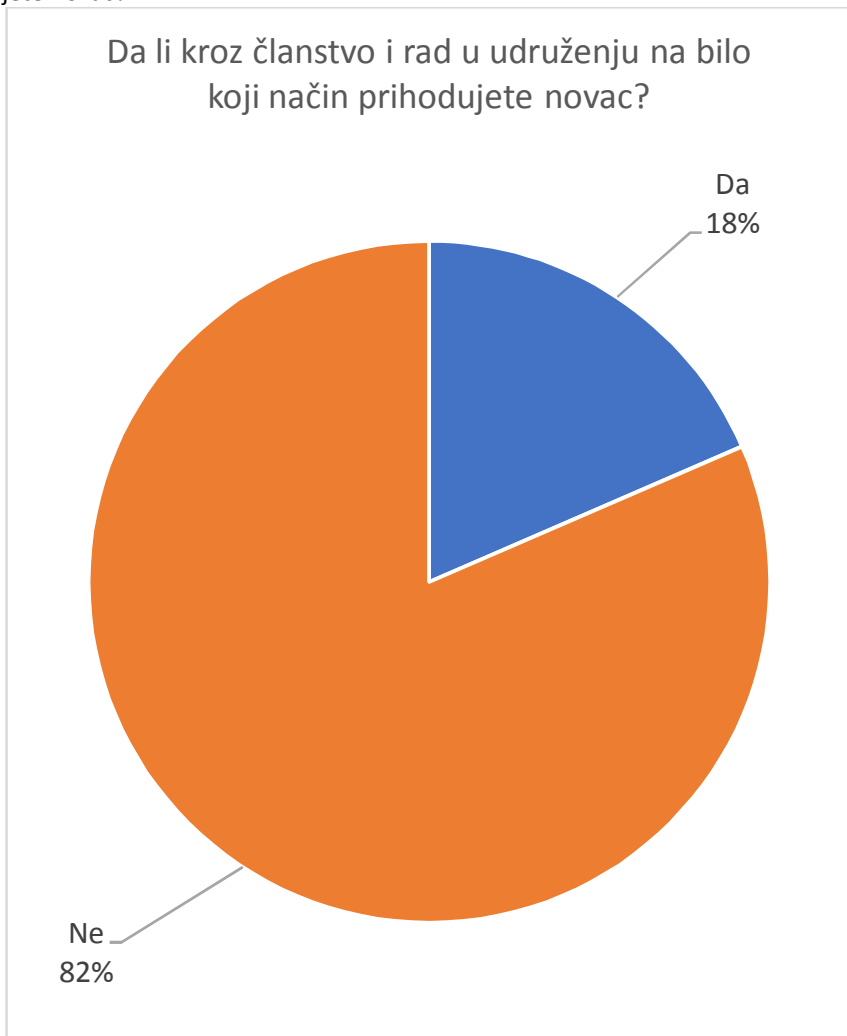
Mladi većinski smatraju da im je članstvo u bilo kakvom vidu udruženja pomoglo za lični napredak i karijeru.

Grafikon 33. Da li Vam je članstvo u udruženju pomoglo za lični napredak i karijeru?

Tek svaka peta mlada osoba u Srbiji prihoduje novac kroz rad u udruženju.

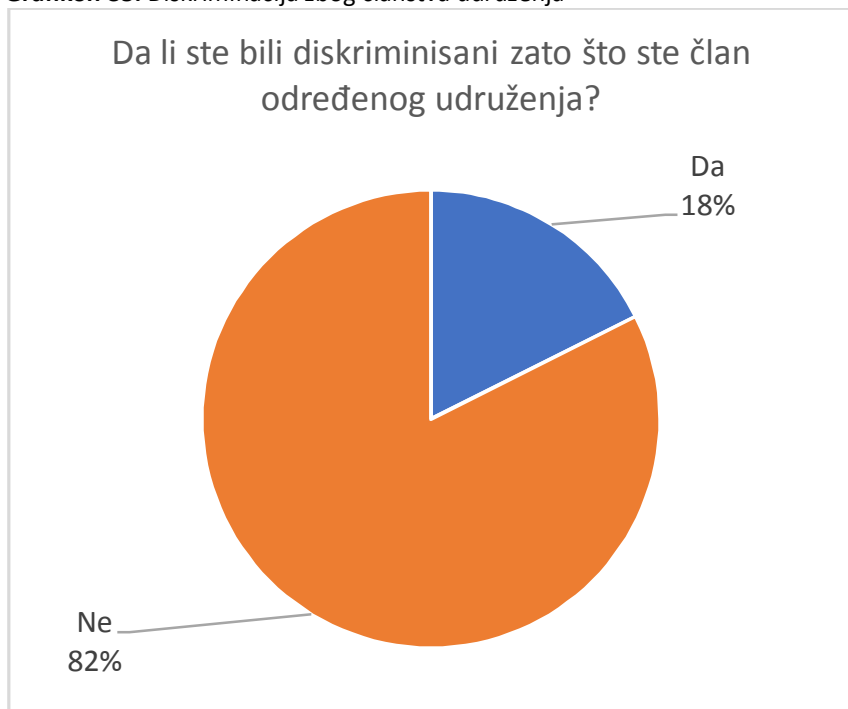
Grafikon 34. Da li kroz članstvo i rad u udruženju na bilo koji način prihodujete novac?

Mladi koji prihoduju novac kroz rad u udruženju je uglavnom kroz honorarna angažovanja i projekte, dok je zanemarljiv broj mladih zaposlen.

Skoro svaka peta mlada osoba je bila diskriminirana zato što je član/ica određenog udruženja.

Grafikon 35. Diskriminacija zbog članstva udruženja

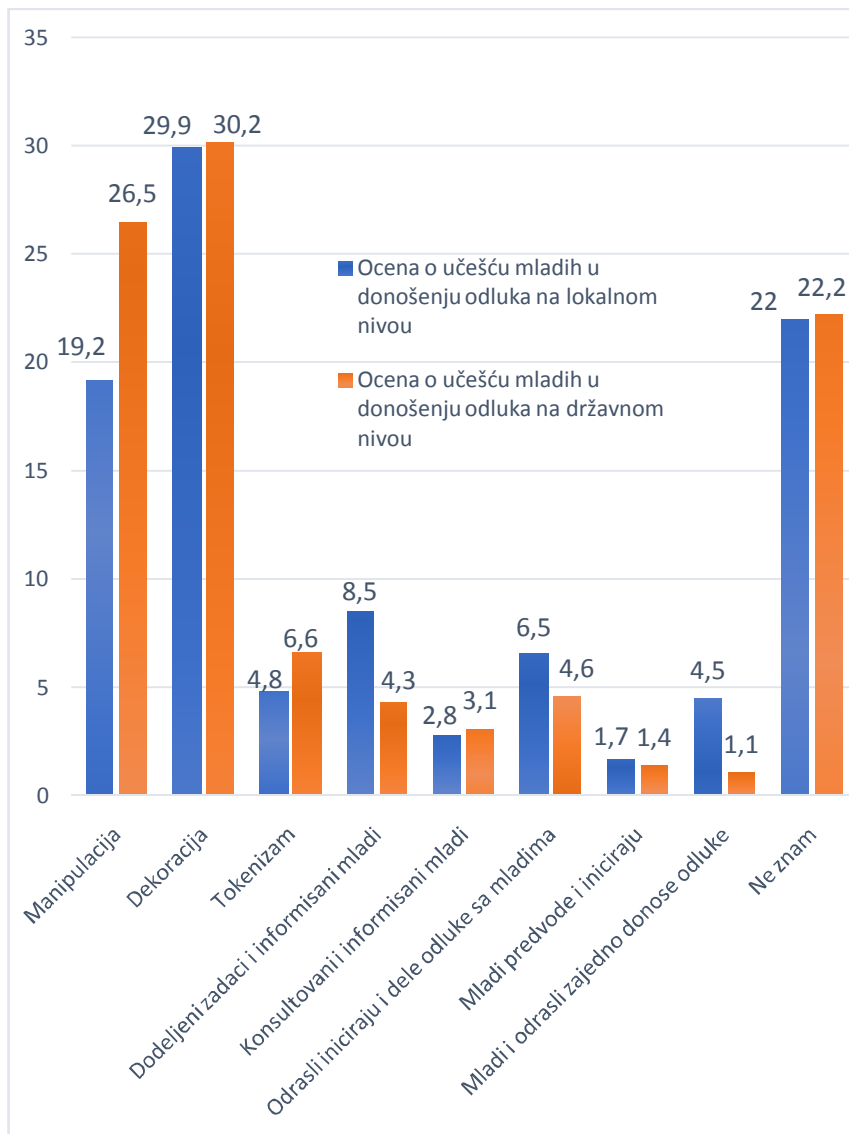

Mladi iz udruženja navode da su se susretali sa osudama da su „sekta“, „strani plaćenici“, napadani su da „rade za Soroša“, „kada pomenem da sam član nekog udruženja koje se zalaže za dobrobit naroda/ zajednice automatski se pomisli da to ima veze sa politikom i da ja tu nemam čista posla“, „prijatelji i članovi/ce porodice misle da sam špijunka sada“, zbog angažovanja u udruženju su mi govorili da sam „budala“, za članove KUD-a da su „seljaci“.

Više od polovine mladih (57,9%) u okviru udruženja pokušava da utiče na donosiocice odluka i to kroz akcije zagovaranja i lobiranja, davanjem ideja i saveta, predlaganjem javnih politika, sugestijama, razgovorom sa donosiocima odluka, kritikama odluka.

Pitali smo mlade da ocene učešće mladih u donošenju odluka na lokalnom i državnom nivou. Odgovori su sledeći.

Grafikon 36. Učešće mladih u donošenju odluka na lokalnom i državnom nivou

Kao što vidimo iz grafikona, mladi smatraju da postoji veće učešće mladih na lokalnom nivou od državnog, ali i dalje poprilično nizak nivo učešća mladih u donošenju odluka.

Na temu participacije mladih i učešća u procesima donošenja odluka organizovana je fokus grupa¹⁰⁵ u okviru koje je razgovarano sa mladim aktivistima i aktivistkinjama organizacija mladih i organizacija za mlade. Fokus je bio na lokalnim organizacijama van Beograda. Jedan od učesnika fokus grupe je istakao da je aktivan u omladinskom sektoru od 2004. godine i da je sada participacija mladih na nivou iz te 2004. godine, a da je u međuvremenu participacija bila intenzivnija, odnosno, da primećuje da u poslednjih nekoliko godina, nivo aktivizma i participacije mladih značajno opada. Učesnici/e su se složili da je jedan od ključnih uzroka smanjenja participacije neinformisanost mladih i da se njihovo učešće u procesima donošenja odluka završava činom glasanja na izboru. Jedan učesnik je naveo da je ozbiljan problem za aktivizam mladih i taj što mladi uopšte ne shvataju koncept udruženja, odnosno organizacija civilnog društva. Naveo je da čak i mladi koji su deo nekih organizacija, ne razumeju suštinu organizacija civilnog društva i ne razumeju da su OCD instrument udruživanja građana i forma uticaja građana (mladih) na donošenje odluka i kreiranje javnih politika. Kao dodatne uzroke niskog intenziteta participacije mladih učesnici/e fokus grupa navode i odsustvo promocije aktivizma, ali i obrazovanje građana za aktivno učešće. Učesnici/e smatraju da bi kroz građansko vaspitanje u školama mladima trebalo da se ukaže na značaj participacije, na prava i slobode mladih, ali da izvođenje ovog predmeta ne ispunjava svoj cilj i da je neophodno menjati kurikulum i obučiti profesore za rad sa mladima po pitanju aktivizma, uloge građana i mogućnostima koji im stoje na raspolaganju. Učesnici/e fokus grupa su istakli i problem organizacija civilnog društva, u smislu zatvorenosti i male inkluzije mladih u njihove programe. Smatraju da su kroz program OCD uključeni samo već aktivni mladi i da je jako mala obuhvaćenost mladih programima i akcijama koje organizuju OCD. Učesnica fokus grupe navodi da je najveći problem aktivizma u manjim sredinama taj što su mladi dominantno ne-

¹⁰⁵ Fokus grupa: Mladi u procesima donošenja odluka, 22. jun 2017. godine

zainteresovani za bilo kakav vid aktivizma, udruživanja i pokušaja da se utiče na donosiocje odluka. Takođe navodi da je opseg programa jako mali, da se zasniva na uključivanju članova/ica i volontera organizacija, ali da ne dopire do šireg kruga korisnika/ca. Uz to, navodi se da je problem aktivizma u manjim sredinama velike migracije mladih koji zbog studiranja odlaze u univerzitetske centre. Na taj način, mesta ostaju bez aktivnih mladih i iz godine u godinu je sve manje aktivnih mladih.

U pogledu učešća u donošenju odluka, mladi učesnici/e fokus grupa su iskazali da učešće zavisi od procesa, odnosno od slučaja do slučaja. Nekada se zaključci i preporuke organizacija mladih i za mlade zaista usvajaju i uspevaju da utiču na donosiocje odluka, ali navodi da su, sa druge strane, česte netransparentne okolnosti i pozivi za javne rasprave služe samo da zadovolje formu. Jedan od učesnika fokus grupe navodi da pitanje uključivanja zavisi od valjanosti dokumenta o kome se raspravlja i za koji se pozivaju učesnici/e da daju svoj doprinos. Kako ističe, postoje slučajevi kada se mladi pozivaju samo da zadovolje potrebe održavanja konsultacija i rasprava, ali postoje i primeri dobre prakse. Kao primer ističe „Politiku zapošljavanja mladih“ u gradu iz koga dolazi, kada su iz grada pozvali organizacije civilnog društva, škole, institucije, strukovna udruženja na otvoreni proces konsultacija u kojima se uvažavalo sve ono što je došlo kao predlog od svih aktera koji su učestvovali u izradi tog dokumenta. Smatra da su u ovom primeru zaista svi relevantni partneri dali svoj doprinos za izradu dokumenta i da sada svi učestvuju u praćenju realizacije. Sa druge strane navodi primer kada je poziv za javnu raspravu za izradu Lokalnog akcionog plana za mlade stigao veće pre rasprave, a ceo proces je služio da bi se evidentiralo da je bilo javne rasprave. Uzrok svega toga je što je u stvari samo prepisan prethodni LAP za mlade.

Učesnici/e fokus grupe ističu da je veliki problem nedostatak svesti kod mladih da mogu i da bi trebalo da učestvuju u procesima kreiranja politika. Jedan od učesnika zaključuje: „Mladi ljudi nisu informisani, nisu edukovani, oni ne znaju da je država njihova, da je država tu zbog njih, da je država njihov instrument, da oni plaćaju državne institucije, da je država jedno izvršno telo koje realno treba samo da sprovodi i

radi najbolje u interesu građana, odnosno sada kada pričamo o mladima, u interesu mladih.“

Jedna od učesnica fokus grupe navodi da čak ni Kancelarije za mlade ne znaju šta je njihova uloga i da uopšte ne rade zajedno sa organizacijama mladih i za mlade i da čak ni preko njih mladi ne mogu da utiču na donošenje odluka koje se tiču mladih.

U pogledu saradnje mladih, organizacija za mlade i organizacija mladih sa donosiocima odluka, jedan od učesnika fokus grupe navodi da saradnja zavisi isključivo od pitanja i teme i da saradnja zavisi od političke volje, odnosno kako donosioci odluka percipiraju svoj interes u odnosu na temu. Kako navodi, za „osetljiva“ pitanja su donosioci odluka gotovo uvek zatvoreni. Učesnici/e navode da je proces saradnje sa donosiocima odluka uvek dobar „dok se ne dođe do budžeta“. Kažu da tada nastaju problemi, kada je potrebno izdvojiti bilo kakav novac za mlade.

U pogledu komunikacije sa donosiocima odluka, učesnici/e fokus grupe su se saglasili da ne postoji kontinuirana komunikacija u vezi sa temama koje su od važnosti mladima, ali da u zavisnosti od slučaja do slučaja postoje pozitivni primeri.

9.2. Omladinski rad

Organizovana je fokus grupa¹⁰⁶ u vezi sa omladinskim radom u Srbiji i omladinskim radnicima i radnicama. Jedna od učesnica fokus grupe navodi da su omladinski radnici/ce veliki entuzijasti čim su spremni da rade u datim okolnostima i da je pre svega veliki izazov danas raditi kao omladinski radnik/ca. Izazov je sa jedne strane u nesređenim i neizvesnim finansijama i finansiranju programa, a sa druge strane u samom kontekstu rada sa mladima jer mnogi ni ne znaju šta je omladinski rad, a da ni okolini nije jasno šta se tačno radi i zašto se neko bavi bilo kakvim aktivnostima i aktivizmom. Omladinski rad odlikuje nizak stepen prepoznatljivosti i nizak stepen priznavanja zajednice. Smatraju da omladinski radnici/ce istrajavaju u svojoj želji i volji da rade sa mladima. Jedan učesnik navodi da je veliki problem omladins-

¹⁰⁶ Fokus grupa: „Omladinski rad“, 04. jul 2017. godine

kog rada u teškim uslovima u kojima se realizuje i ističe da su poslednja istraživanja pokazala da je tek 11% omladinskih radnika/ca plaćeno, odnosno zaposleno, dok su svi ostali omladinski radnici/ce volonterski angažovani i da to pravi velike probleme jer omladinski rad mora da bude kontinuiran i da se radnici/ce moraju posvetiti korisnicima/ama. Zaključak je da omladinski rad mora da bude održiviji i izvesniji. Učesnici/ce su saglasni da je neophodno nastaviti zagovaračku kampanju za unapređenje položaja omladinskih radnika i radnica, ali da je neophodno i upoznati mlade sa principima i ciljevima omladinskog rada. Jedan od učesnika ističe da je problem što se omladinski rad ne priznaje kao profesija, ali da unutar sektora praktičara/ki omladinskog rada postoji velika ekspertiza i kapaciteti za rad sa mladima.

Jedan od zaključaka fokus grupe jeste da je neophodno raditi na mehanizmima omladinskog rada koji će povećati domet omladinskog rada u smislu da će uključiti grupe mladih do kojih omladinski rad ne dopire, a tu pre svega misle na mlade na ulici i navode da je neophodno raditi na tome da se omladinski rad izmesti na ulicu. Takođe, navode da je neophodno da se omladinski rad usmeri na rad sa marginalizovanim mladima i da se mora kontinuirano raditi. I to pre svega raditi na njihovoj inkluziji u sve sfere života. Navode da je potrebno vreme za rad sa marginalizovanim grupama i da je zato neophodno programe kreirati da budu dugoročni i kontinuirani. Na pitanje koliko se programi koji se realizuju uklapaju sa potrebama mladih, učesnici/e navode da su često ograničeni potrebama donatora i njihovim zahtevima. Jedan od učesnika navodi da je neophodno da se u okviru svih ministarstava mora misliti o radu sa mladima i da je neophodna zajednička saradnja svih, a da saradnje danas nema. Rad sa mladima se mora preusmeriti sa projektnog na programsko finansiranje i učesnici/e smatraju da bi to obezbedilo kontinuiran rad sa mladima. Asocijacije organizacija za mlade koji se bave radom sa mladima, jedan od učesnika vidi kao partnere državi, kao organizacije koje obavljaju posao koji država prepoznaje, odnosno koje im država praktično delegira da rade umesto nje. Jedan od učesnika fokus grupe navodi da su organizacije mladih i organizacije za mlade prinuđene da prave kompromise, odnosno da svoje programe prave tako da sa jedne strane rade na aktivnostima koje vide kao prioritetne, a sa druge

strane da moraju da vode računa o temama i smernicama donatora. Jedna od učesnica fokus grupe smatra da je balansiranje između prioriteta organizacija i prioriteta donatora ono na šta su organizacije primorane. Sa druge strane, jedna od učesnica ističe da je razumljivo da strani donatori ispostavljaju svoje zahteve u kontekstu programa i projekata, ali da državni projekti moraju da budu otvoreni i da se prilagođavaju potrebama mladih, a ne obrnuto.

Učesnici/e fokus grupe su zaključili da ne kreiraju programe koji su različiti u odnosu na pitanje odakle dolaze mladih – da li iz urbanih ili iz ruralnih područja.

Jedna od učesnica smatra da bi omladinski radnici/ce trebalo da kreiraju programe usmerene na još uže ciljne grupe, ne samo da pitanje urbano – ruralno bude tema, već je poenta da se programi i rad usmere na mnogo uže teritorijalne zajednice.

Učesnici/e su zaključili da omladinski rad mora da proširi obuhvat mladih. Smatraju da je domet koji se ostvaruje nedovoljan i da se moraju pronaći načini kako uključiti više mladih, a ne samo kako su istraživanja pokazala od 5 do 7% mladih.

Jedan od učesnika navodi da je problem omladinskog rada i nedostatak političke volje za rad sa mladima, a da se programi moraju kreirati tako da odgovaraju na razvojne potrebe mladih koje će se dobiti od njih, a ne da im se nameću programi.

9.3. Volonterski rad

Volontiranje za mlade predstavlja aktivizam, altruizam, dobrovoljan rad, borbu za bolje sutra, borba za posao, izrabljivanje i iskorišćavanje mladih, društveni doprinos, doprinos zajednici, humanost, lični razvoj i napredak, način da se pomogne, pomoć i pomaganje drugima, sticanje iskustva, učenje, praksa, zadovoljstvo.

Ispitanicima/ama je postavljeno pitanje šta su motivi mladih za volontiranje.

Tabela 20. Motivi za volontiranje u procentima (%)

Aktivizam	64,9
Altruizam	35,1
Porodična tradicija	5,5
Želja da se pomogne i reši problem	74,8
Želja da se steknu novi kontakti i prijateljstva	75,3
Želja da se primeni znanje koje imate	62,5
Verska i politička uverenja	11
Lakše dobijanje posla	35,9
Sticanje iskustva	78,9

Kroz istraživanje smo želeli da vidimo koliko su mladi posvećeni volontiranju, pa smo ih pitali da li su u prethodnih godinu dana učestvovali u nekoj volonterskih aktivnosti, a odgovori su sledeći:

Tabela 21. Volontiranje mladih u prethodnih godinu dana prema mestu volontiranja

Aktivnost	Ukupan procenat onih koji su volontirali	Muškarci (%)	Žene (%)
Volontiranje u okviru lokalne zajednice	43,4	47,4	41,4
Volontiranje u okviru škole/fakulteta	46,4	47,7	45,2
Volontiranje u okviru verske zajednice	6,1	9,1	4,4
Volontiranje u okviru udruženja	52,9	59,5	49,4

Pitali smo mlade koliko su saglasni sa tvrdnjama koje su u vezi sa volontiranjem. Ponuđeni odgovori su na skali od 1 do 5 (1 - u potpunosti se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem). Prosečne ocene dobijenih odgovora su sledeći:

Tabela 22. Koliko ste saglasni sa sledećim tvrdnjama (prosečna ocena ispitanika)

Volonteri su zadovoljniji sobom od ljudi koji ne volontiraju	3,6
Volonteri mogu pomoći u rešavanju problema lokalne zajednice	3,7
Volontiranje može pomoći u rešavanju nekih ličnih problema	3,8
Volontiranje je dobar način za provođenje slobodnog vremena	4,1
Uključivanjem u volonterski rad se mogu upoznati zanimljivi ljudi	4,5
Volontiranju je potrebno dati više medijske pažnje	4,3
Volontiranjem se mogu baviti većinski ljudi koji imaju mnogo slobodnog vremena	3,6
Volontirati mogu samo oni mladi čiji su roditelji finansijski obezbeđeni	2,4
Volontiranje može pomoći u pronalaženju i dobijanju zaposlenja	3,6
Volonterima se može poveriti ozbiljan posao	3,9

Zanimljivo je istaći da nema statistički značajnih razlika u odgovorima prema bilo kojoj strati u uzorku. Iako je moglo da se očekuje da mladi iz prve strate prema godinama (15-19 godina) pozitivnije gledaju na volontiranje u odnosu na starije (iz druge dve strate), nema statistički

značajnijih razlika u odgovorima. Takođe, nema razlika prema rodu ispitanika/ca, stečenom obrazovanju ili naselju i regionu iz koga dolaze.

Istraživanje je pokazalo da čak 2/3 mladih (tačno 66,7%) ne vodi evidenciju o svom volontiranju i da 57% mladih ne čuva ugovore/knjižice ili bilo kakve potvrde o volontiranju.

9.4. Uključivanje društveno osetljivih grupa mladih

Istraživanje „Procena kapaciteta udruženja i kancelarija za mlade i njihovih saveza KOMS i NAPOR i Asocijacije KZM za Društveno uključivanje marginalizovanih mladih“¹⁰⁷ će nam pokazati uvid u sposobnost aktera omladinske politike za uključivanje društveno osetljivih grupa mladih. Ovo istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se identifikuju opšti stavovi o diskriminaciji u Srbiji lokalnih aktera omladinske politike – predstavnika/ca lokalnih kancelarija za mlade (KZM) i organizacija civilnog društva (OCD) koje čine mladi i/ili se bave omladinskom politikom i omladinskim radom; da se identifikuju opšti stavovi o diskriminaciji u Srbiji nacionalnih aktera omladinske politike – Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS), Asocijacija KZM i Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada (NAPOR); da se proceni u kojoj meri su principi socijalne uključenosti i nediskriminacije integrisani u delovanje aktera omladinske politike.¹⁰⁸ Najveći broj organizacija civilnog društva koje su učestvovala u istraživanju su odgovorile da je diskriminacija prisutna u Srbiji u velikoj meri (53,3%), zatim da je uglavnom prisutna (40%), dok da je prisutna malo ili da nije prisutna uopšte (po 3,3%). OCD koje su učestvovala u istraživanju kao najviše diskriminirane vide Rome (3,6)¹⁰⁹, zatim pripadnice/ke seksualnih manjina (3,6), potom osobe u institucijama (domovi, psihijatrijske ustanove, bolnice...) ili pritvoru (3,5). Na četvrtom mestu su osobe sa mentalnim invaliditetom i migranti (3,5), a na šestom osobe sa fizičkim invaliditetom (3,3) i siromašni (3,3). Organizacije koje su učestvovala u

¹⁰⁷ Procena kapaciteta udruženja i kancelarija za mlade i njihovih saveza KOMS i NAPOR i Asocijacije KZM za Društveno uključivanje marginalizovanih mladih, 2017.

¹⁰⁸ Isto, str. 3

¹⁰⁹ Na skali od 1 do 5

istraživanju kao najmanje diskriminisane vide Srbe (2,00), Mađare (2,4) i Jevreje (2,4). Svaka druga organizacija koja je učestvovala u istraživanju (56,67%) navodi da najviše diskriminišu građani i građanke, dok svaka treća organizacija navodi da su to mediji (36,67%) i zdravstvo (33,33%). Na četvrtom mestu institucija koje najviše diskriminišu je škola (30%), a slede i religijske ustanove (26,6%).¹¹⁰ Kao odgovorne za diskriminaciju, OCD navode: medije (43,33%), građanke i građane (36,6%), pravosuđe (33,33%), škole i Poverenik za ravnopravnost (30%).¹¹¹ Od ukupnog broja direktnih korisnika programa OCD koje su učestvovala u istraživanju, mladi iz marginalizovanih grupa čine od 10-25% korisnika za nešto više od trećine organizacija (37,5%), za svaku četvrtu organizaciju (25%) čine više od polovine korisnika (od 50% do 75%).¹¹²

Više od polovine Kancelarija za mlade koji su obuhvaćeni istraživanjem, navodi da je diskriminacija uglavnom prisutna (54,5%), dok još skoro trećina anketiranih navodi da je veoma prisutna (29,5%). Skoro svaka deseta KZM koja je učestvovala u istraživanju (9,1%) navodi da uglavnom nije prisutna, dok oko 7% ispitanih navodi da ne može da proceni u kojoj meri postoji diskriminacija u Srbiji. Prema odgovorima koje su navele KZM kao najviše diskriminisane grupe na prvom mestu se vide Romi (3,2), zatim slede siromašne osobe (3,2), osobe s mentalnim invaliditetom (3,1), seksualne manjine (3,1), pa osobe sa fizičkim invaliditetom i osobe u institucijama (3,1).¹¹³ Kancelarije za mlade koje su učestvovala u istraživanje složile su se da na prvom mestu u jednakoj meri najviše diskriminišu sami građani/ke i mediji (57,14%). Slede političke stranke (38,10%) i same ugrožene grupe (26,19%). Ostale institucije se dosta slabo prepoznaju kao oni koji vrše ili obnavljaju diskriminaciju. Među ključnim akterima koji bi trebalo da se bave sprečavanjem diskriminacije na prvom mestu po-

¹¹⁰Procena kapaciteta udruženja i kancelarija za mlade i njihovih saveza KOMS i NAPOR i Asocijacije KZM za Društveno uključivanje marginalizovanih mladih, 2017., str. 8-9.

¹¹¹Isto, str. 10

¹¹²Isto, str. 12

¹¹³Isto, str. 25

novo se nalaze mediji (57,14%), sledi porodica (35,71%), a potom škola (28,57%), građani/ke (26,19%) i Zaštitnik građana i Vlada (23,81%).¹¹⁴ U istraživanju, za 65% KZM mladi iz marginalizovanih grupa čine manje od 10% njihovih korisnika/ca, dok gotovo četvrtina KZM (24,5%) među svojim korisnicama/cima ima od 10-20% mladih iz marginalizovanih grupa.¹¹⁵

Povodom uključivanja društveno osetljivih grupa mladih, organizovana je i fokus grupa¹¹⁶ na temu uključivanja mladih sa hendikepom. Zaključak fokus grupe jeste da mladi sa hendikepom nisu ni minimalno prepoznati kao subjekat omladinskog rada u lokalnim zajednicama kojima je potrebna podrška. Takođe, jedan od problema mladih osoba sa hendikepom jeste i što su lokalne organizacije osoba sa hendikepom poprilično tradicionalistički nastrojene i funkcionišu prema principu ekskluzivnosti i nisu ni na jedan način usmerene ka mladima. Pošto lokalne organizacije vode stariji, oni na neki način sputavaju mlade jer programi nisu usmereni na uključivanje mladih sa hendikepom i na taj način primenjuju pseudoinkluzivni pristup. Programi koji se finansiraju ne prepoznaju mlade i na taj način se u praksi događa segregacija na drugom nivou. Učesnici/e su se saglasili da ne postoji nikakva prepoznatljivost potreba i prioriteta mladih osoba sa hendikepom i da se na taj način gubi smisao tradicionalističkih lokalnih organizacija. Problem sa kojima se suočavaju jeste i etiketiranje u odnosu na hendikep koji imaju i da na taj način dodatno demotivaju mlade sa hendikepom na bilo kakav aktivizam i učešće. Sa druge strane, navode i da se često aktivnosti i programi za mlade sa hendikepom interpretiraju kao humanitarne aktivnosti, a da se ne radi na prilagođavanju i stvarnom uključivanju mladih sa hendikepom.

Učesnici/ei učesnice su istakli i da postoje dodatni problemi kada je mlada osoba sa hendikepom pripadnik/ce neke druge manjine, da dolazi do duplog etiketiranja čime se problem dodatno pogoršava.

¹¹⁴Isto, str. 26

¹¹⁵Isto, str. 29

¹¹⁶ Fokus grupa „Uključivanje mladih sa hendikepom”, 21. jun 2017. godine

Učesnici i učesnice smatraju da akteri omladinske politike ne rade dovoljno na uključivanju mladih sa hendikepom. Jedan od učesnika navodi primer i kaže da se retko kada prilikom organizovanja aktivnosti za mlade vodi računa o pristupačnosti prostora, već se više vodi računa o mnogim drugim stvarima, a da se potpuno zanemaruje da je neophodno obezbediti pristup svim osobama svakoj aktivnosti koja se organizuje za mlade.

Učesnici i učesnice fokus grupe kažu da je omladinski rad često usmeren isključivo na mlade koji nemaju barijere za participaciju (mladi iz velikih gradova koji imaju niz mogućnosti), a da se omladinska participacija smanjuje kako rastu barijere za uključivanje i navode da su upravo mladi sa hendikepom oni koji imaju niz barijera za učestvovanje u društvenim aktivnostima. Tako navode da često ne postoje ravnopravni uslovi za sve, jer se često zaboravlja obezbeđivanje nekih bazičnih uslova koji bi mogli da znače participaciju za sve i navodi primere „arhitektonskog pristupa“, a onda i neke servise pomoći poput asistentske pomoći i sl. koji bi u mnogome olakšali participaciju mladih sa hendikepom. Učesnici/e smatraju da je jedan od ključnih zadataka svih programa da obezbede stvaranje jednakih uslova za sve, odnosno da organizacije mladih i organizacije za mlade moraju da se prilagode i da rade na tome da uključe apsolutno sve mlade, odnosno da svoje aktivnosti kreiraju tako da one budu maksimalno inkluzivne.

Jedna od učesnica navodi da je za uključivanje mladih sa hendikepom da se akteri omladinskog rada i kancelarije za mlade senzibilišu za rad sa marginalizovanim grupama i da se osnaže organizacije za rad sa svim društvenim grupama. Takođe, navode da je neophodno programe kreirati tako da oni budu inkluzivni. Jedan od zaključaka fokus grupe jeste i da mladi moraju da budu nosioci promena u pogledu inkluzivnih aktivnosti, da moraju da kreiraju mehanizme vršnjačke podrške kako bi se podstaklo uključivanje svih mladih. Zaključak fokus grupe jeste i da država jako malo pomaže i podstiče uključivanje mladih sa hendikepom. Smatraju da su konkursi za programe resornog ministarstva često usmereni isključivo na tradicionalističke organizacije, da ne postoji svest o stvarnim potrebama mladih osoba sa hendikepom. Navode da postoje veliki problemi sa obrazovanjem osoba sa hendike-

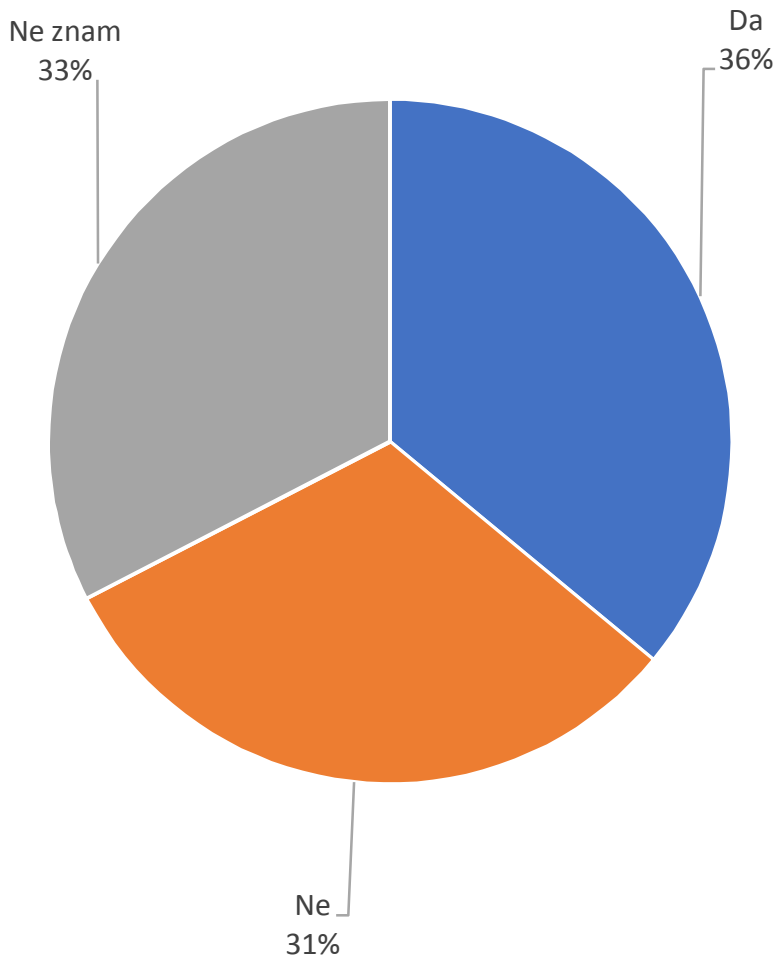
pom i navode da manje od 1% osoba sa hendikepom studira. Navode da je pitanje nezaposlenosti veliki problem. Iako država ima program zapošljavanja osoba sa hendikepom – daje subvencije za uređenje prostora za zapošljavanje osoba sa hendikepom, kao i da postoji program obaveznog zapošljavanja osoba sa hendikepom, a ističu da je upravo država, odnosno javni sektor upravo akter koji plaća najviše penala jer se ne pridržava tog pravila. Zaključak je da se mora raditi na jačanju podrške za uključivanje mladih sa hendikepom. Kako navode, programi i aktivnosti moraju biti inkluzivni ka svima i da je to prvi korak u potpunom uključivanju i mladih sa hendikepom.

Rezultati iz upitnika su pokazali da mladi smatraju da su najugroženije grupe u Srbiji: Romi, pripadnici LGBT zajednice, deca sa invaliditetom, osobe sa invaliditetom, siromašni i gubitnici tranzicije, mladi, žene, deca koja čekaju na lečenje, goranci, azilanti, izbegla lica.

Na pitanje da li mladi smatraju da bi ugrožene grupe trebalo da budu pozitivno diskriminirani od strane države kako bi se njihov položaj poboljšao odgovori su sledeći:

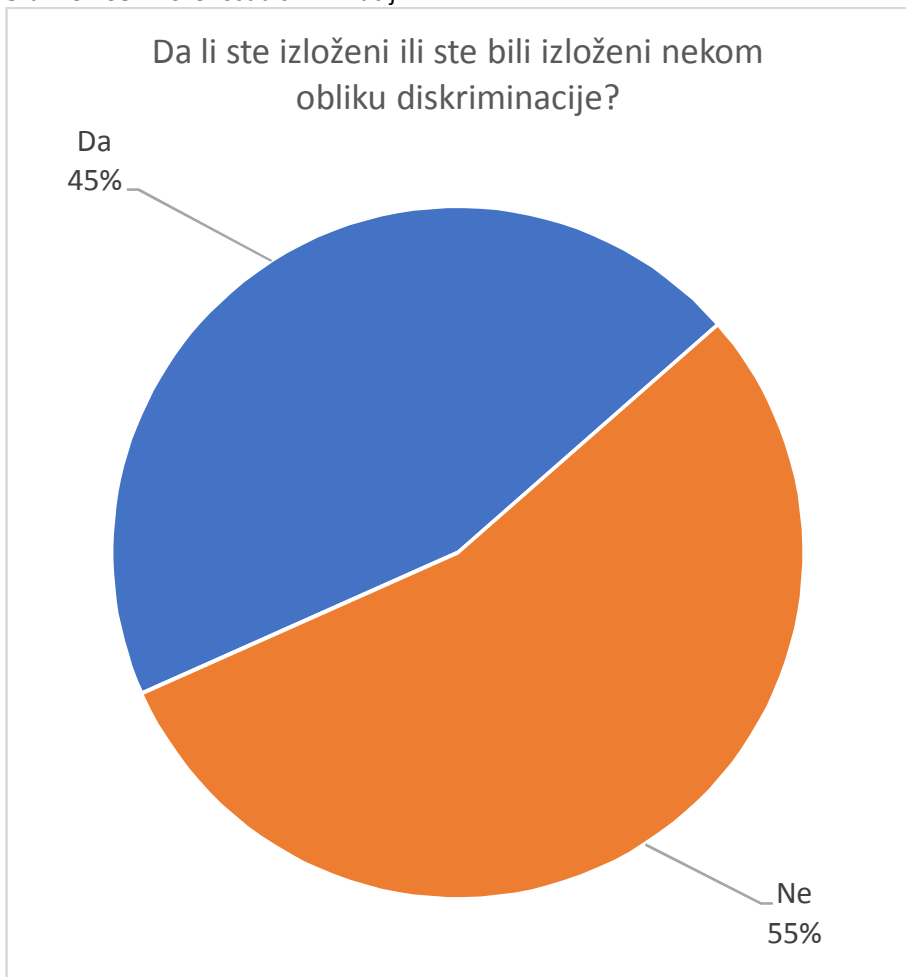
Grafikon 37. Ugrožene grupe i pozitivna diskriminacija

Da li smatrate da bi ugrožene grupe trebalo da budu pozitivno diskriminirane od strane države kako bi se njihov položaj poboljšao?

Pitali smo ispitanike/ce da li su bili izloženi diskriminaciji

Grafikon 38. Izloženost diskriminaciji

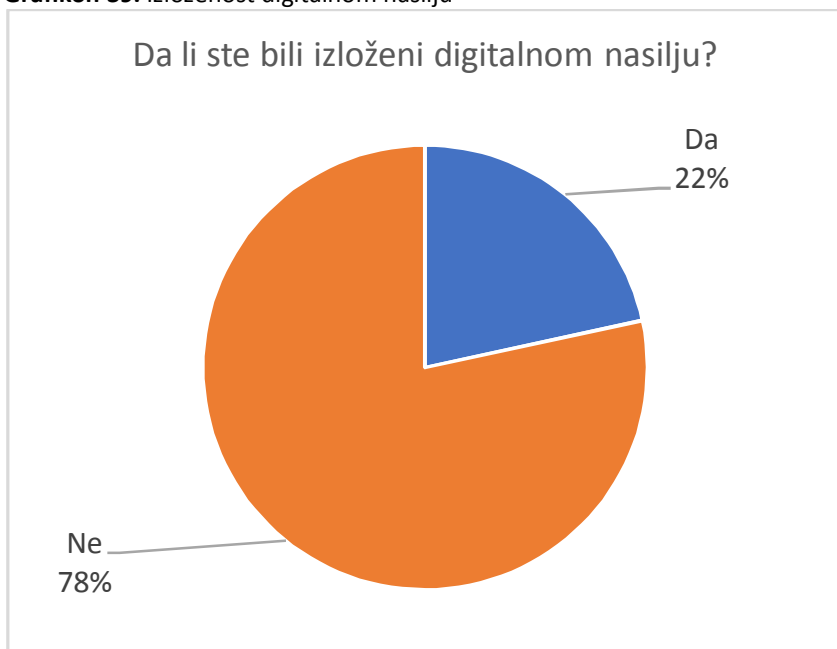
Mladi su izloženi diskriminaciji na osnovu: roda (rodna diskriminacija kao najzastupljenija), socijalnog stanja njih samih i/ili roditelja, nacionalnosti, radnih uslova, imena ili prezimena, bolesti, načina odevanja, seksualne orijentacije, fizičkog izgleda, pripadnosti manjinskoj grupi Romi, osobe sa invaliditetom), na osnovu ishrane, religijskih uverenja, političkih stavova i političke pripadnosti.

10. Bezbednost mladih

U ovom poglavlju se predstavljaju nalazi online upitnika u vezi sa bezbednošću mladih. Koliko su mladi izloženi nasilju, šta su njihovi stavovi prema pitanjima uzroka nasilja među mladima, da li prijavljuju nasilje i da li o njemu razgovaraju. Takođe, predstavljamo nalaze dobijene kroz fokus grupu.

U upitniku smo postavili pitanje mladima da li su izloženi ili su bili izloženi nekom obliku nasilja:

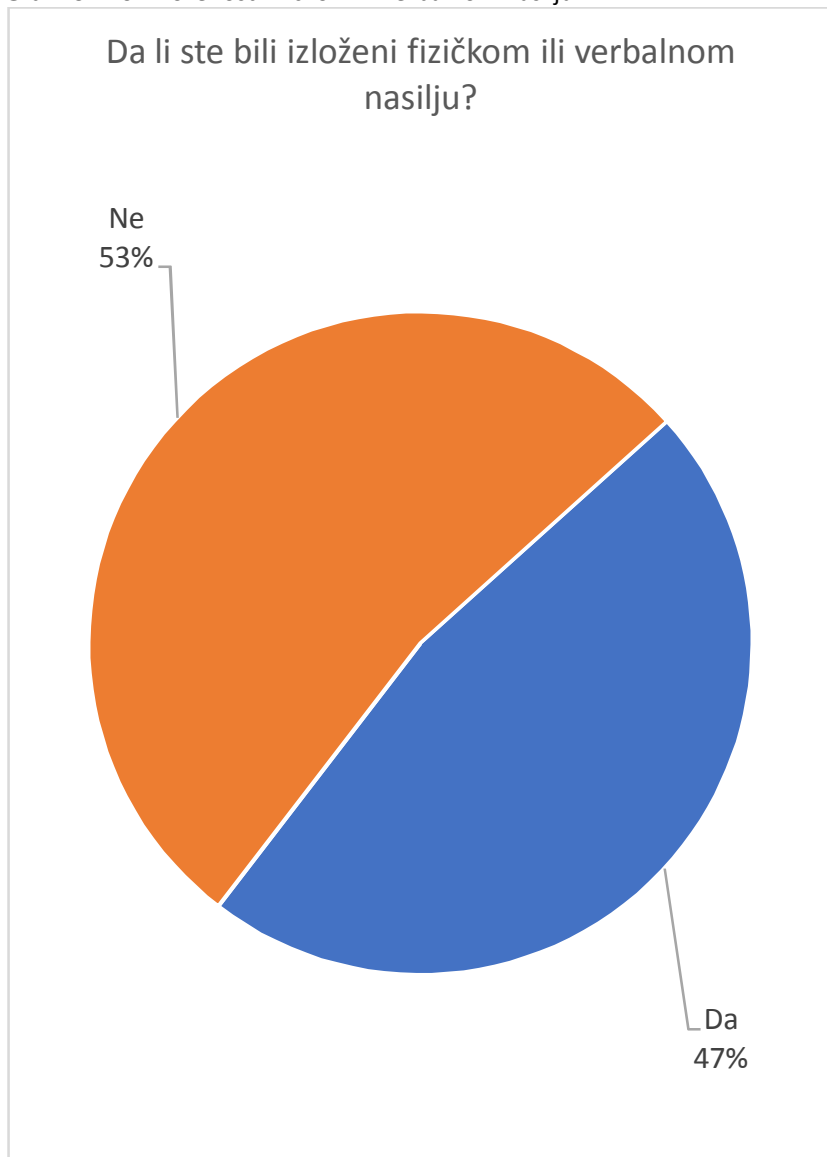
Grafikon 39. Izloženost digitalnom nasilju

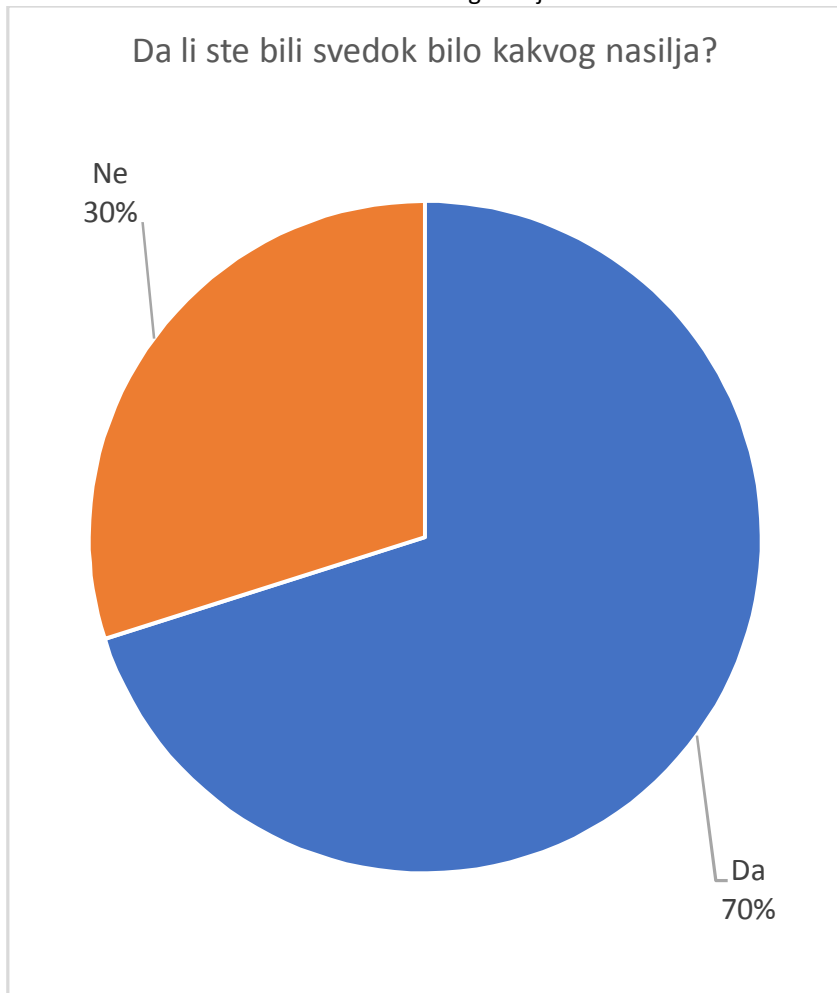
Mladi su bili izloženi digitalnom nasilju: hakovanjem profila, vređanjem preko društvenih mreža, seksualnim uznemiravanjem, svađe na društvenim mrežama, izmena (*edit*) video snimka i urušavanje ličnog dostojanstva, komentari na društvenim mrežama, objavljivanje fotografija sa pogrđnim sadržajem na grupama na društvenim mrežama, objavljivanje privatnih fotografija, direktne po-

ruke neprikladnog sadržaja, poruke sa nepristojnim ponudama, ugrožavanje bezbednosti od strane prestupnika, upad vršnjaka na društvene mreže i pisanje nepristojnih komentara.

Grafikon 40. Izloženost fizičkom ili verbalnom nasilju

Grafikon 41. Da li ste bili svedok bilo kakvog nasilja

Jako je važno navesti da je 53,8% mladih navelo da ne prijavljuje nasilje koje je doživelo, kao i da 45,2% mladih ne prijavljuje nasilje kojem je bilo svedok.

Mladi koji prijavljuju nasilje, većinski prijavljuju nadležnim organima (policiji), ali prijavljuju delom i roditeljima i nadležnima u školi ukoliko se nasilje desilo u školi.

Pitali smo mlade da li o nasilju koje je učinjeno nad njima ili nad nekim drugim razgovaraju sa nekim:

Grafikon 42. Razgovor o nasilju

Mladi koji o nasilju razgovaraju, najčešće razgovaraju sa prijateljima (60%), a zatim sa porodicom (55%).

Pitali smo mlade kako procenjuju uzroke nasilja i šta prema njima od navedenog utiče na rast nasilja među mladima na skali od 1 do 5 (1 – Nimalo ne utiče, 5 - Veoma utiče).

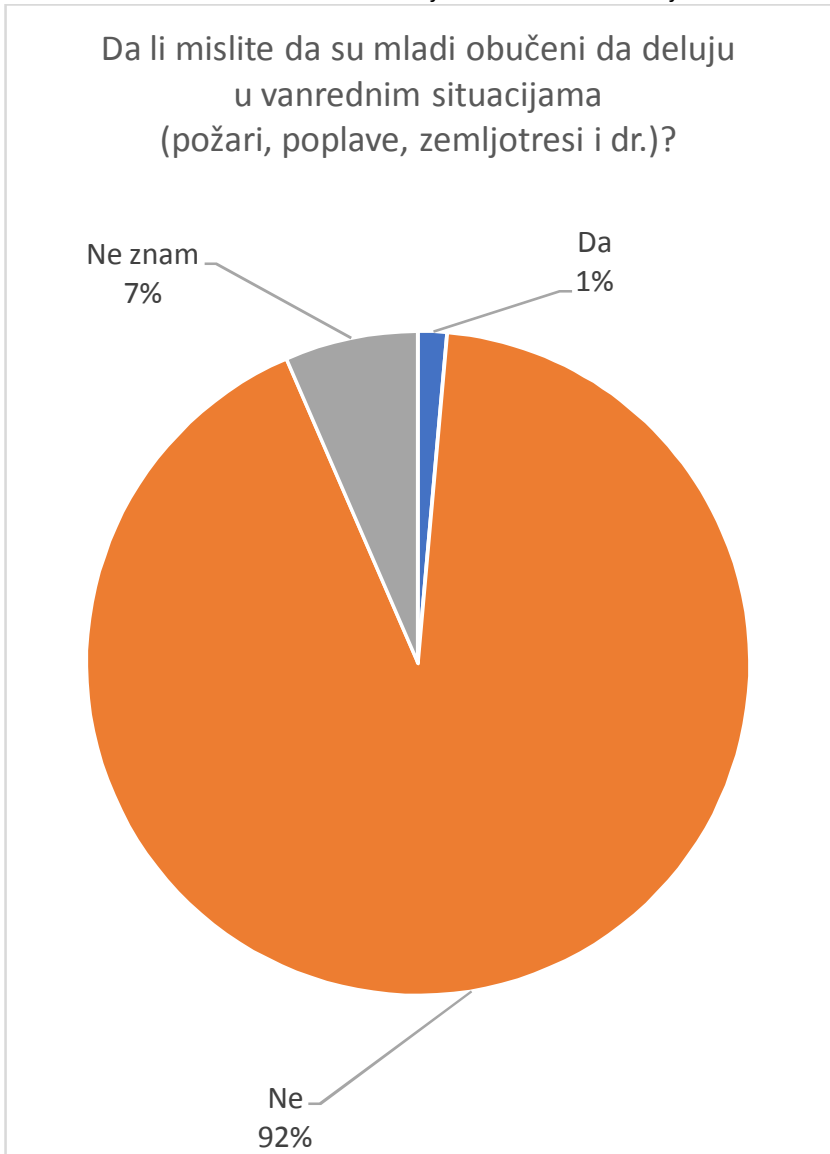
Tabela 23. Prosečne ocene ispitanika u pogledu uzroka nasilja

Uzrok	Ukupna prosečna ocena	Prosečna ocena muškaraca	Prosečna ocena žena
Mediji koji nestručno prenose vesti o nasilju	3,9	3,8	4,0
Promocija nasilnika u medijima	4,3	4,2	4,3
Političari koji svojim ponašanjem promovišu nasilje	4,1	3,9	4,1
Porodični odnosi	4,4	4,1	4,5
Siromaštvo	3,9	3,9	3,9
Nacionalizam i nacionalna netrpeljivost	4,2	3,9	4,4
Diskriminacija ugroženih grupa (LGBT, Romi itd.)	4,1	3,8	4,3
Konzumiranje alkohola i droga	3,9	3,6	4,0
Video igrice	2,8	2,4	3,1
Oružje	3,7	3,1	3,9
Društveni odnosi koji promovišu nasilje	4,2	3,8	4,4
Sveopšte stanje u društvu	4,3	4,1	4,3
Loša kaznena politika prema nasilnicima	4,6	4,3	4,7
Represija organa policije	3,8	3,6	4
Odsustvo i pad društvenih vrednosti u Srbiji	4,5	4,3	4,5

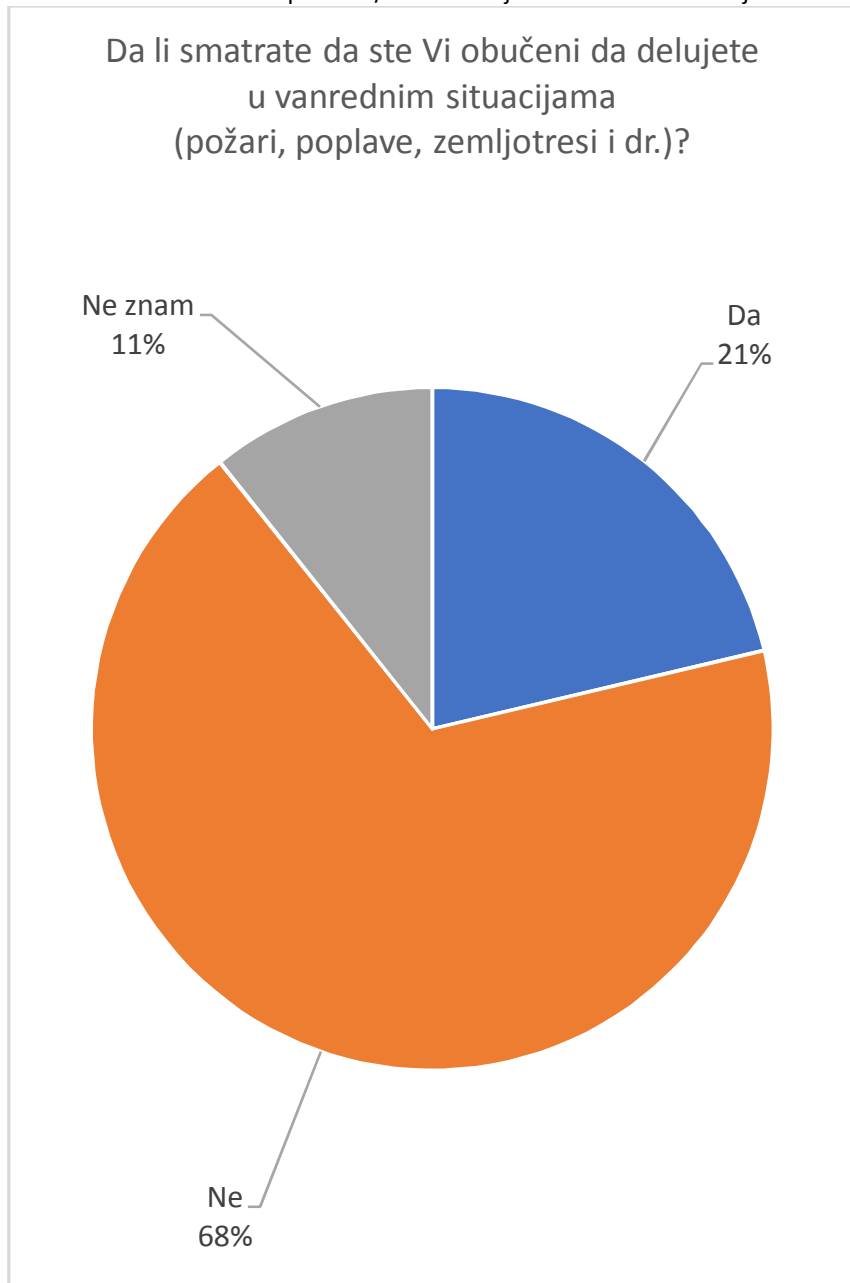
Kao što vidimo u tabeli, prosečne ocene mladih muškaraca i žena se razlikuju.

Pitali smo mlade da li misle da su mladi obučeni da deluju u vanrednim situacijama (požari, poplave, zemljotresi i dr.), kao i da li su oni sami obučeni da deluju u vanrednim situacijama.

Grafikon 42.Obučenost mladih za delanje u vanrednim situacijama

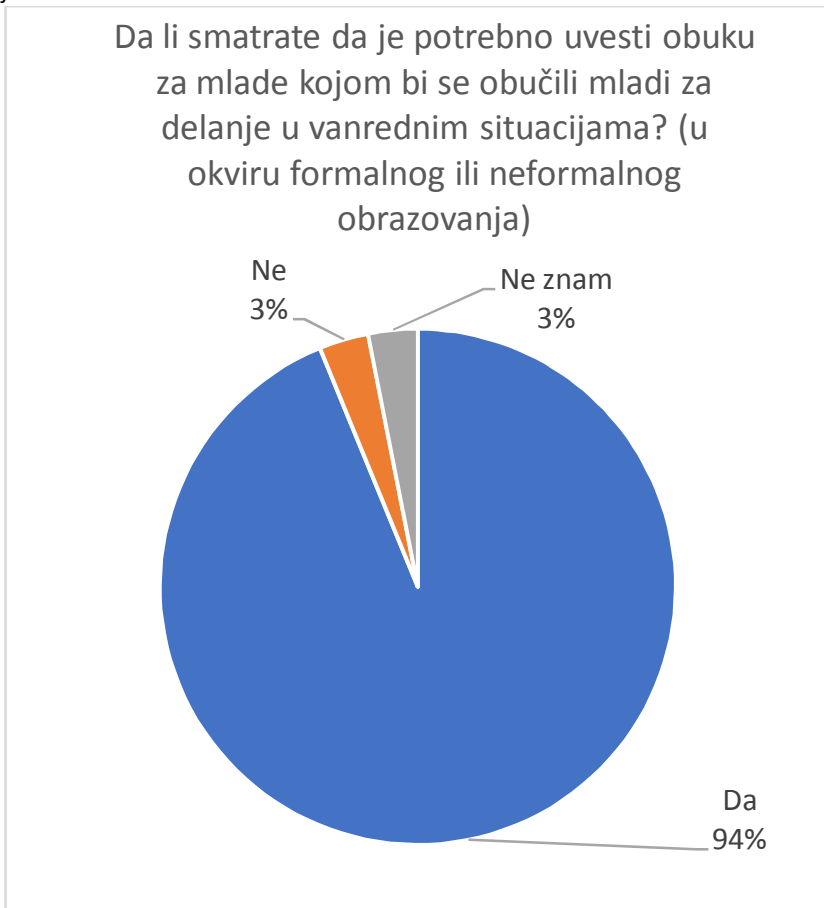

Grafikon 43. Obučenost ispitanika/ca za delanje u vanrednim situacijama

Pitali smo mlade i da li smatraju da je potrebno uvesti obuku za mlade kojom bi se obučili mladi za delanje u vanrednim situacijama? (u okviru formalnog ili neformalnog obrazovanja).

Grafikon 44. Stavovi mladih prema obukama za deljanje u vanrednim situacijama

Organizovana je fokus grupa¹¹⁷ ne temu bezbednosti mladih sa ciljem da se razgovara o svim bezbednosnim prioritetima mladih utvrđenih u dokumentu „Smernice za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione

¹¹⁷ Fokus grupa „Bezbednost mladih“, 21. jun 2017. godine

planove za mlade”¹¹⁸ koji je KOMS izradio u toku 2016. godine. Učesnici i učesnice fokus grupe su se usaglasili da postoje razlike u shvatanju i percepciji bezbednosti, ali da je svakako ljudska bezbednost mladih ugrožena, odnosno da je ugrožena bezbednost kroz sve dimenzije koje ljudska bezbednost obuhvata i da su mladi definitivno ranjiva grupa. Učesnici i učesnice navode da se ranjivost mladih reflektuje kroz više načina, odnosno da se bezbednost prepliće sa drugim kategorijama ranjivosti mladih (socio-ekonomskom situacijom, isključenosti). Jedan od ključnih zaključaka fokus grupe jeste da kada se razmatra bezbednost pojedinca, a u konkretnom slučaju, bezbednost mladih ljudi jeste da nedostaju podaci i istraživanja, odnosno da se bezbednosne politike kreiraju bez ozbiljnog utemeljenja u podacima.

Od obrazovanja, preko tržišta rada do loših socio-ekonomskih uslova, sve to vodi ka velikom odlivu mozgova mladih i to urušava bezbednost mladih. Zaključak je da nezaposlenost vodi ka siromaštvu, a siromaštvo vodi ka kriminalitetu, ekstremizmu, radikalizmu. Učesnici/e navode i da postoji veliki problem u obrazovanju mladih u sektoru bezbednosti. Da se mladi školuju, a onda nemaju mesta da se zaposle i da mladi odlaze iz zemlje. Navode da je takva situacija u svim ostalim oblastima, ali da i obrazovanje i zaposlenje u sektoru bezbednosti doprinosi ugrožavanju bezbednosti mladih.

Učesnici i učesnice fokus grupe su se saglasili da postoje značajne različitosti u gradovima i opštinama u bezbednosnim prioritetima i da se pitanje bezbednosti mora decentralizovati jer su potpuno različiti bezbednosni problemi mladih koji postoje. Učesnici i učesnice navode da su kroz fokus grupe koje su radili prilikom kreiranja Smernica za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade u zavisnosti od opštine ili grada mapirali različite bezbednosne probleme i prioritete poput huliganizma, saobraćaja, ekoloških problema, vanrednim situacijama, narkomanijom itd. Bezbednosne potrebe variraju i tako im se mora prići, prema lokalitetima, ali učesnici/e navode i da postoje različiti problemi i unutar pojedinačnih gradova, ali navode i

¹¹⁸ Marina Tadić, „Smernice za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade”, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2016.

da je pitanjima bezbednosti potrebno prići i iz rodne perspektive, jer su bezbednosni problemi različiti za muškarce i žene. Učesnici i učesnice ističu neophodnost rada institucija, tako da one budu senzibilisane za rad sa posebnim grupama. Učesnici i učesnice tvrde da evidentno postoji manjak izvršioca zaposlenih u policiji i da se to na terenu vidi. Ističu da strategija „Policija u zajednici“ ima dobre ciljeve, ali da je pitanje kvaliteta rezultata i primene. Navode da bi trebalo isticati ulogu npr. ženskog policajca (policajke), čija uloga bi značajno doprinela rešavanju situacija poput intervencija prilikom nasilja u porodici, ili kada je bilo gde potrebno pokazati senzibilitet prema situaciji. U pogledu bezbednosti na lokalnu smatraju da je neophodno unaprediti međuinstitucionalnu saradnju, povezati institucije i kroz saradnju pri donošenju odluka unaprediti bezbednost mladih. Učesnica fokus grupe navodi: „Neophodno je da svi oni rade zajedno, da razviju modele saradnje, pošto je suština da ne može jedna institucija, pa ni policija, sama da se izbori sa bilo kojim bezbednosnim problemom. Uvek mora da postoji saradnja npr. sa Centrom za socijalni rad pre svega, a to je problematično jer je pitanje kako saradnja funkcioniše i da li je uopšte ima.“ Naglašavaju da je veliki problem i u kadrovima koji rade, pitanje da li oni imaju iskustva i kompetencije da rade posao koji rade, a pre svega u radu sa ugroženim kategorijama, koliko su zaposleni senzibilisani da rade sa ugroženim grupama. Navode primer oskudnih kadrova za rad npr. na sajber nasilju, a posebno u lokalnim zajednicama. Učesnici/e su saglasni da je bezbednost na internetu veliki problem za mlade. Navode da nivo bezbednosne kulture doprinosi problemu i navode da je često pitanje nasilja relativizovano i da mladi često i ne znaju šta je nasilje, a posebno ne nasilje na internetu.

Kao bezbednosne probleme, učesnici i učesnice fokus grupe ističu i problem zdravlja. Navode da mladi ne brinu o svom zdravlju, da je ponašanje mladih izuzetno rizično, a da kampanje u tom pogledu ne daju nikakve rezultate jer nisu prilagođene XXI veku. Brz život, loša ishrana, usmerenost na računare i nizak nivo fizičke aktivnosti i fizičkog vaspitanja. Uz to ističu rasprostranjenost upotrebe duvanskih proizvoda, alkohola, kockanja. Učesnici i učesnice misle i da je veliki problem što ne postoji primena pravila koja se odnose na dostupnost duvanskih proizvoda i alkohola mlađima od 18 godina, ali i pitanje

udaljenosti kockarnica od škola. Sa druge strane, navode da ne postoji adekvatne kampanje promocije zdravih stilova života, da ne postoji kontinuitet programa, evaluacija i praćenje programa. Smatraju da je niz problema sa kojima se mladi suočavaju međusobno povezano i isprepletено, da je pitanje zdravlja povezano i sa saobraćajem. Ističu da su mladi česti učesnici/e u saobraćajnim nesrećama, da je mnogo mladih povređeno i poginulo u saobraćaju i da, iako postoje zakoni koji dobro regulišu pitanje saobraćaja, njihova primena je problematična. **Učesnici/e ističu da se država bavi posledicama problema i već nastaloj šteti, a ne uzrocima i uticajem i prevencijom na uzroke.**

Kao vid borbe protiv ekstremizma i radikalizma, učesnici/e i učesnice smatraju da je neophodna primarna prevencija ekstremizma, odnosno sprečavanje preduslova da se u društvu stvaraju radikalizovani pojedinci i pojedinke, a ona predstavlja promociju tolerancije, različitosti i poštovanja.

10.1. Mladi u saobraćaju

Agencija za bezbednost saobraćaja je izvršila analizu stradanja mladih učesnika/ca u saobraćaju u Republici Srbiji (Analiza stradanja mladih učesnika u saobraćaju (15-30 godina starosti) na teritoriji Republike Srbije). Uočeno je da u petogodišnjem periodu od 2011. do 2015. godine postoji trend smanjenja broja poginulih mladih u saobraćaju. Međutim, u proseku je godišnje ginulo preko 150 mladih u saobraćaju, u istom periodu. Ako se posmatra zastupljenost mladih lica u ukupnom broju poginulih lica na godišnjem nivou, uočava se da su od 2011. do 2014. godine mladi činili oko ¼ godišnjeg broja poginulih lica u saobraćajnim nezgodama, a da u 2015. godini, u kojoj je došlo do povećanja ukupnog broja poginulih lica, mladi čine 19% poginulih lica. U periodu od 2013. do 2015. godine mlada lica su učestvovala (u bilo kom svojstvu) u 701 saobraćajnoj nezgodi u kojoj je bilo poginulih lica, a u 547 takvih saobraćajnih nezgoda mlada lica su bila jedan od vozača (78%). Od 18.668 saobraćajnih nezgoda sa povređenim licima u kojima su učestvovali mladi, u čak 81% je bar jedan od vozača bilo mlado lice. Analizom broja poginulih mladih u zavisnosti od kategorije vozila u kome su se prevozili, može se uočiti da je najveći broj mladih

poginuo u putničkom vozilu (71%) i na motociklu (16%). Približno je ista zastupljenost poginulih mladih prilikom prevoza u teretnom vozilu (4%), na biciklu i mopedu (po 3%) i na traktoru (2%). Jedno mlado lice poginulo je kao putnik u autobusu, što je manje od 1%. Mladići čine 80% od ukupnog broja poginulih mladih, kao i 73% teško povređenih i 65% lako povređenih mladih lica u saobraćaju. Na osnovu mesečne raspodele broja poginulih i teško povređenih mladih u saobraćajnim nezgodama u periodu od 2013. do 2015. godine u Republici Srbiji, može se uočiti da je najveći broj mladih poginuo u junu i julu, zatim u septembru i avgustu, a teško telesno povređen u avgustu i julu. Najveći broj saobraćajnih nezgoda u kojima je jedan ili više vozača bilo mlado lice i u kojima je bilo poginulih lica, dogodio se vikendom. Analiziranjem saobraćajnih nezgoda sa poginulim licima u kojima je bar jedan od vozača bilo mlado lice, uočeno je da najveću zastupljenost imaju sledeći vidovi saobraćajnih nezgoda: sletanja sa kolovoza (29%), sudari iz suprotnih smerova (24%) i obaranje ili gaženje pešaka (21%).¹¹⁹

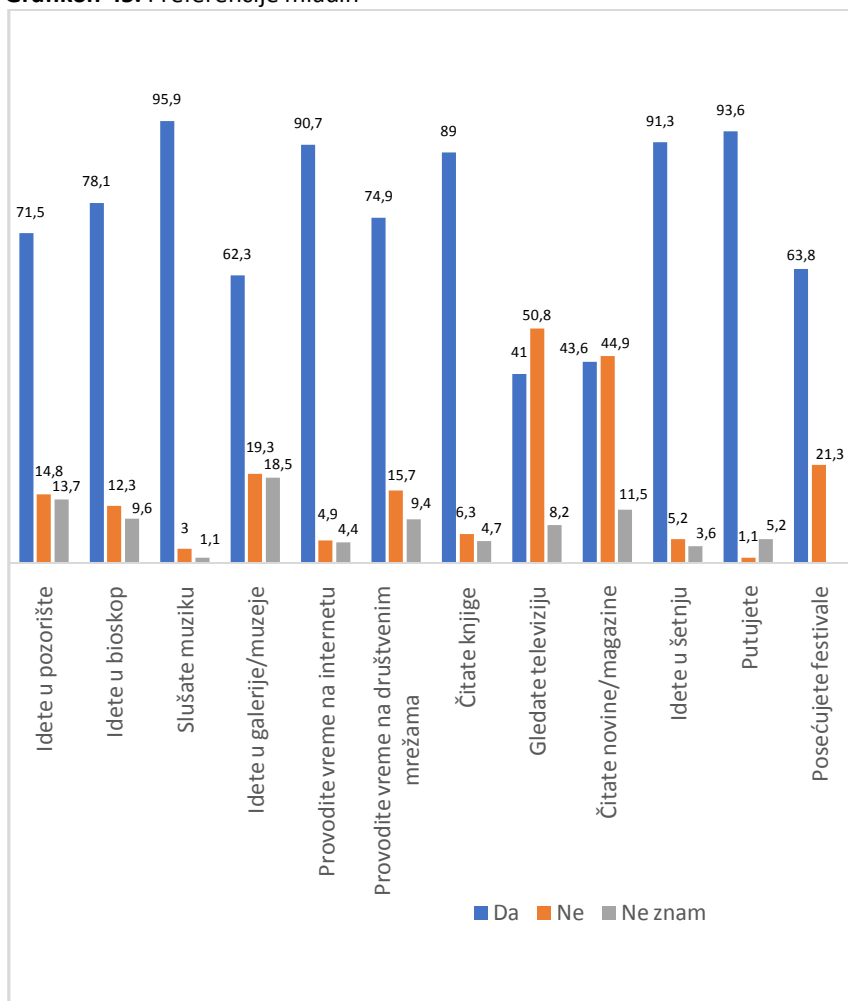
¹¹⁹ Podaci preuzeti iz: Agencija za bezbednost u saobraćaju, „Analiza stradanja mladih učesnika u saobraćaju (15-30 godina starosti) na teritoriji Republike Srbije“, avgust 2016, <http://www.abs.gov.rs/pregledni-izvestaji>

11. Mladi i kultura, kulturni sadržaji i navike

U ovom potpoglavlju smo kroz upitnik želeli da saznamo kakve su kulturne preferencije mladih prema kulturnim sadržajima i kakve su njihove navike.

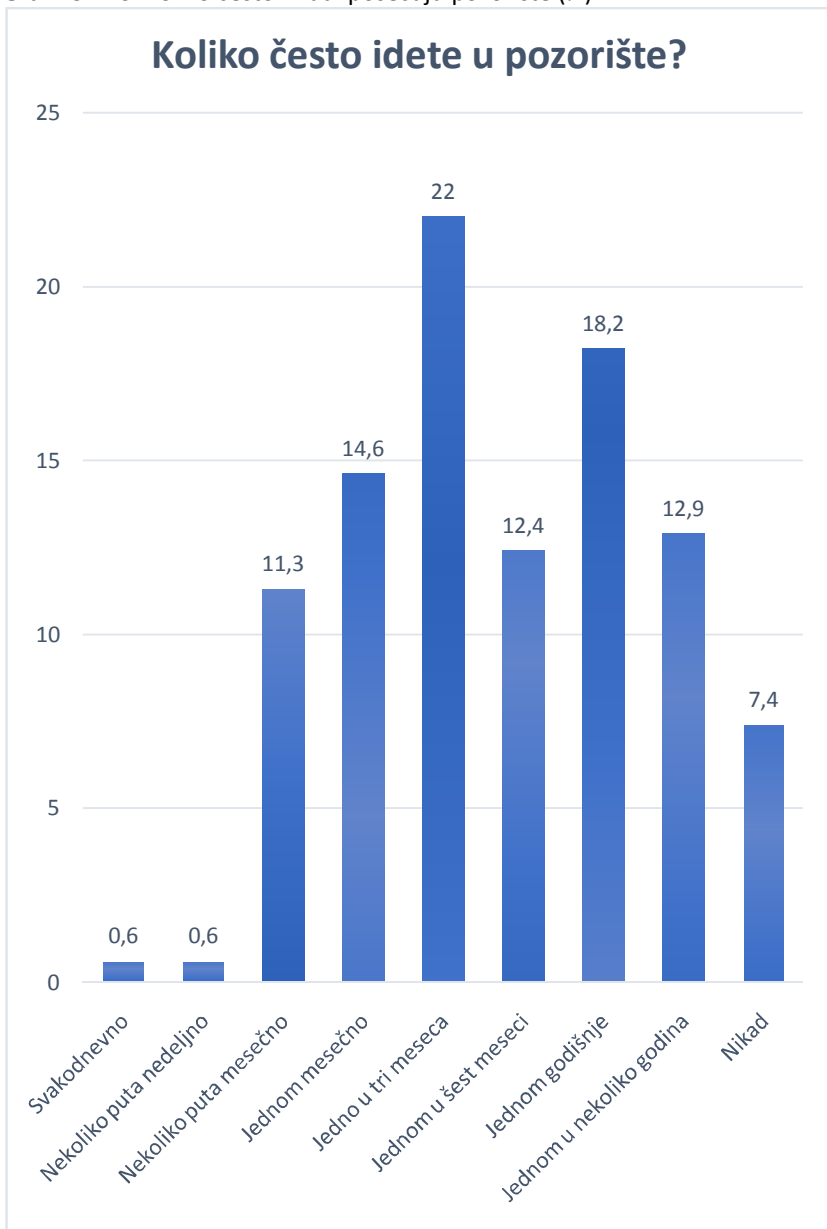
Pitali smo mlade da li u slobodno vreme vole da:

Grafikon 45. Preferencije mladih

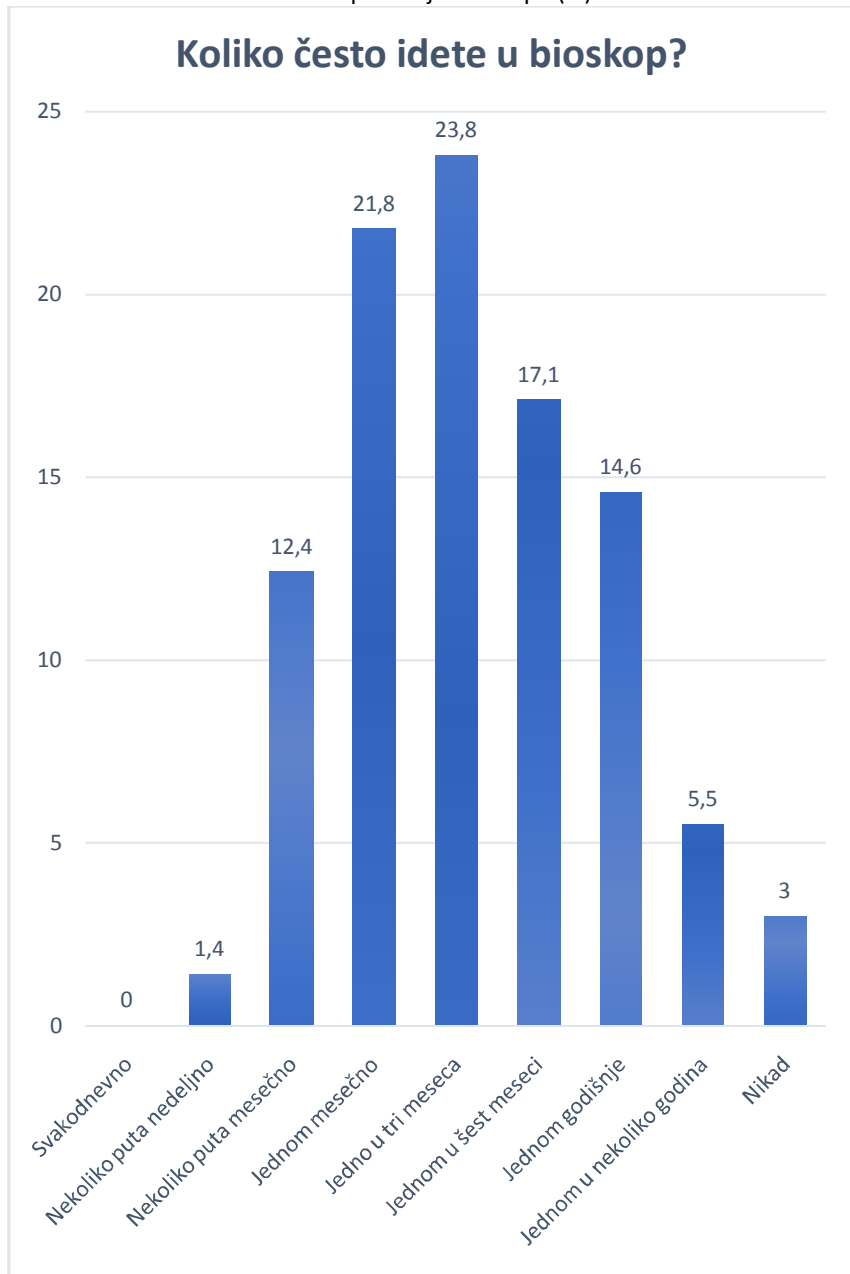

Pitali smo mlade koliko često:

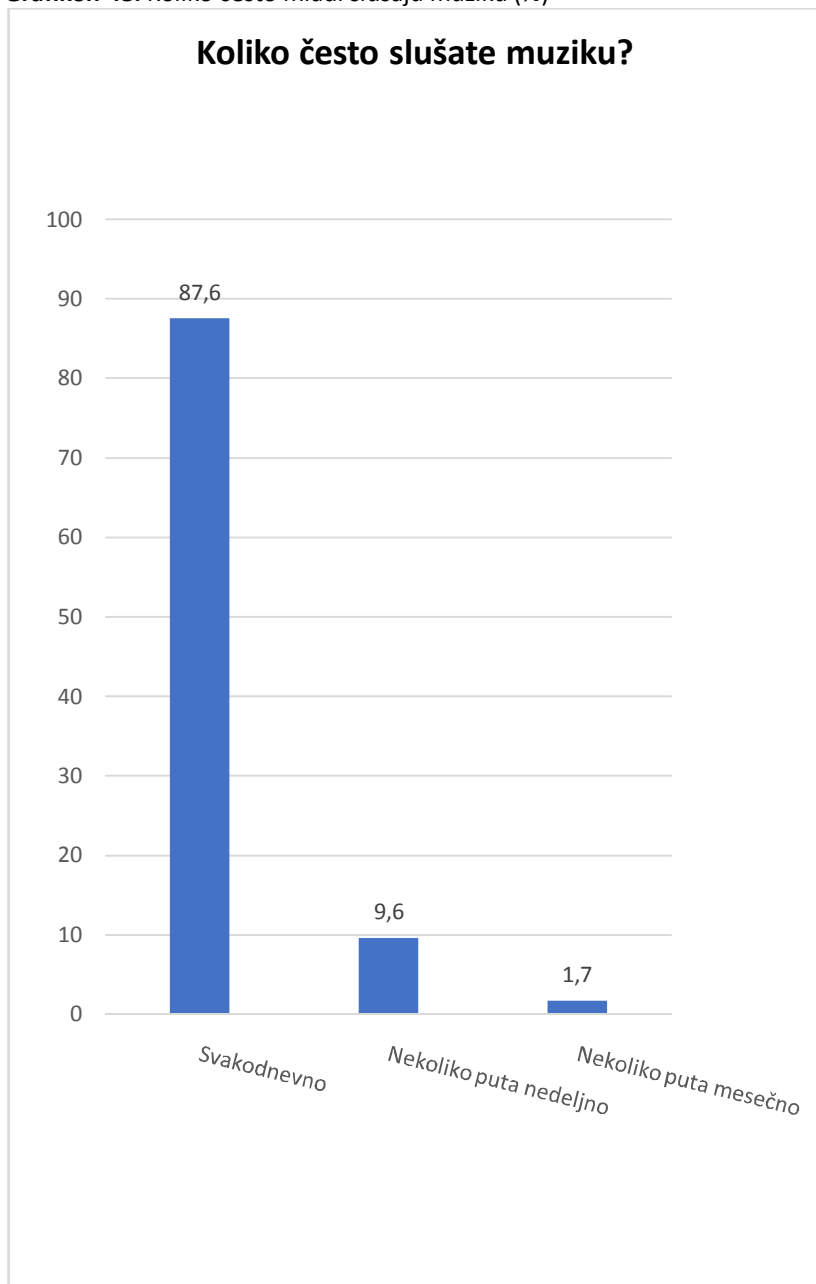
Grafikon 46. Koliko često mladi posećuju pozorište (%)

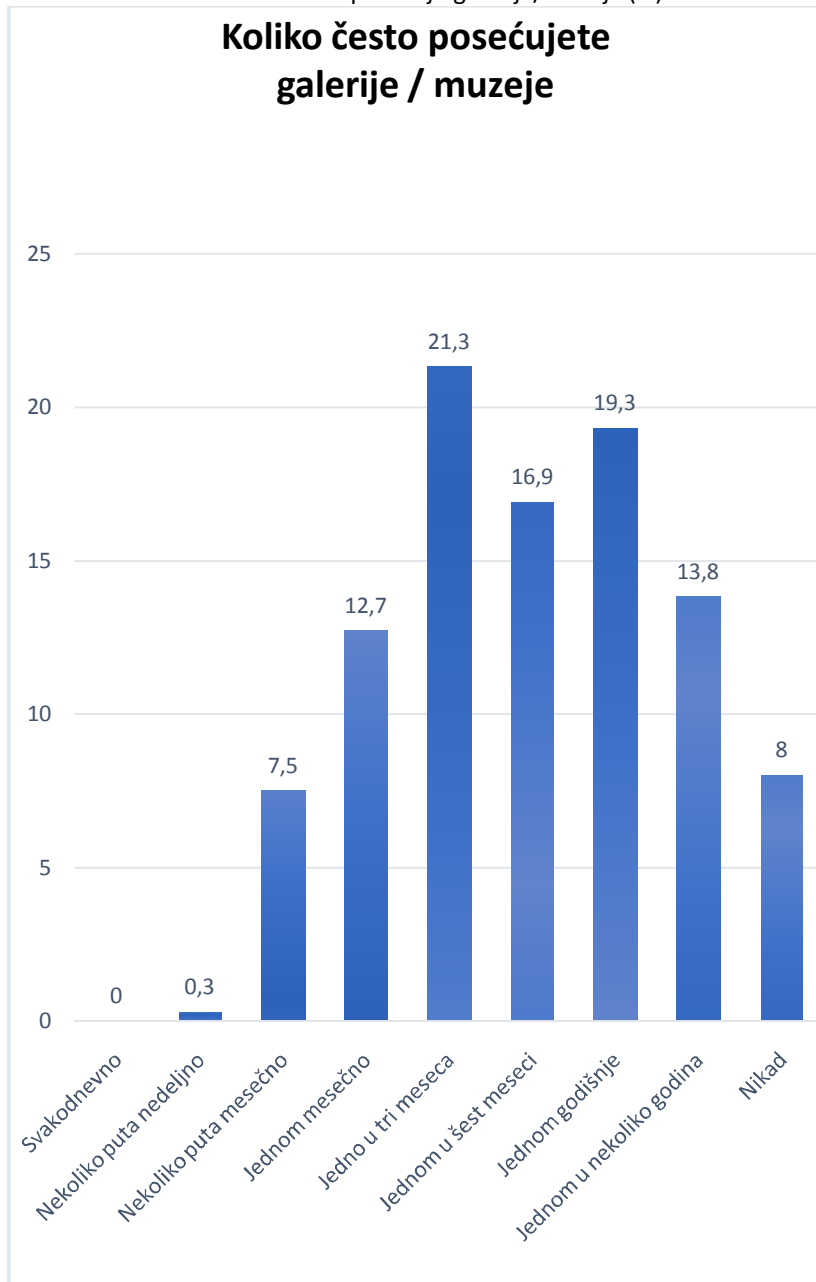
Grafikon 47. Koliko često mladi posećuju bioskope (%)

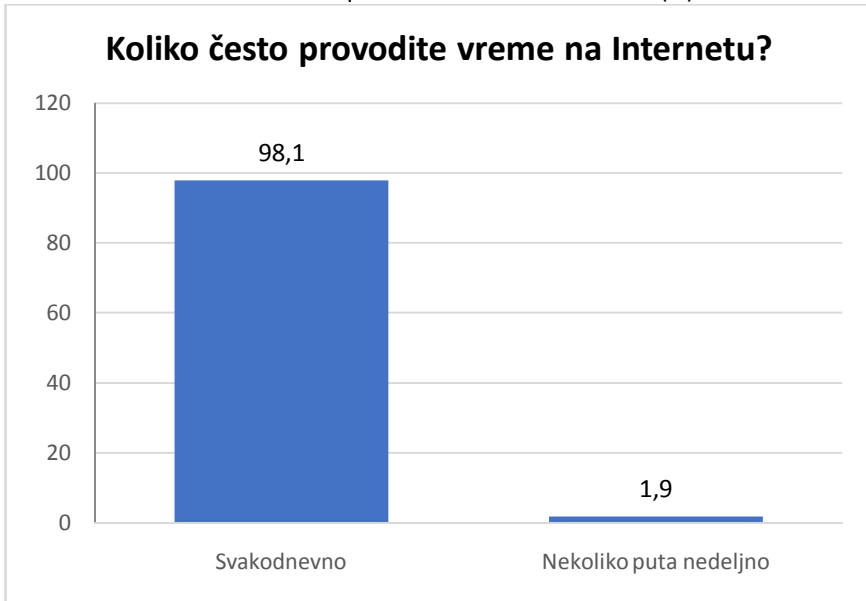
Grafikon 48. Koliko često mladi slušaju muziku (%)

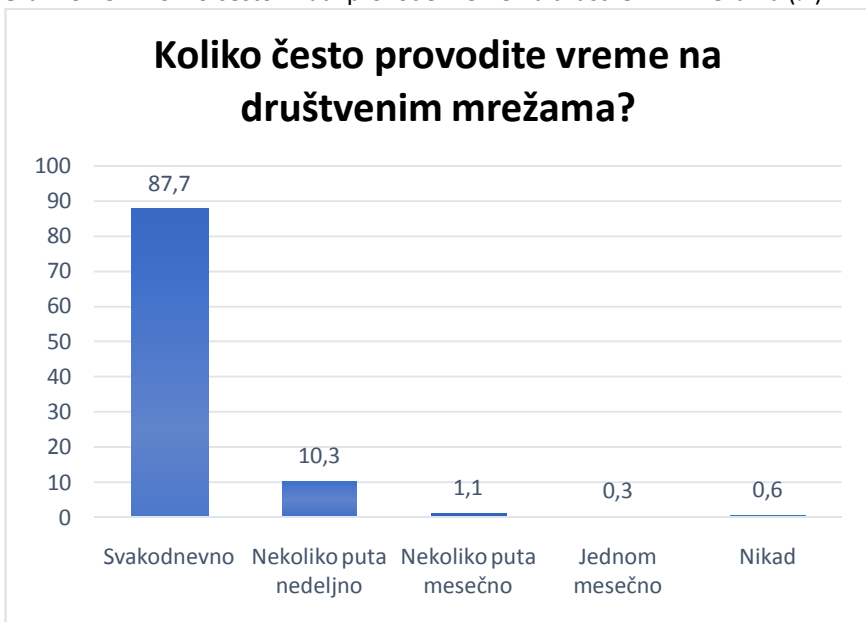
Grafikon 49. Koliko često mladi posećuju galerije/muzeje (%)

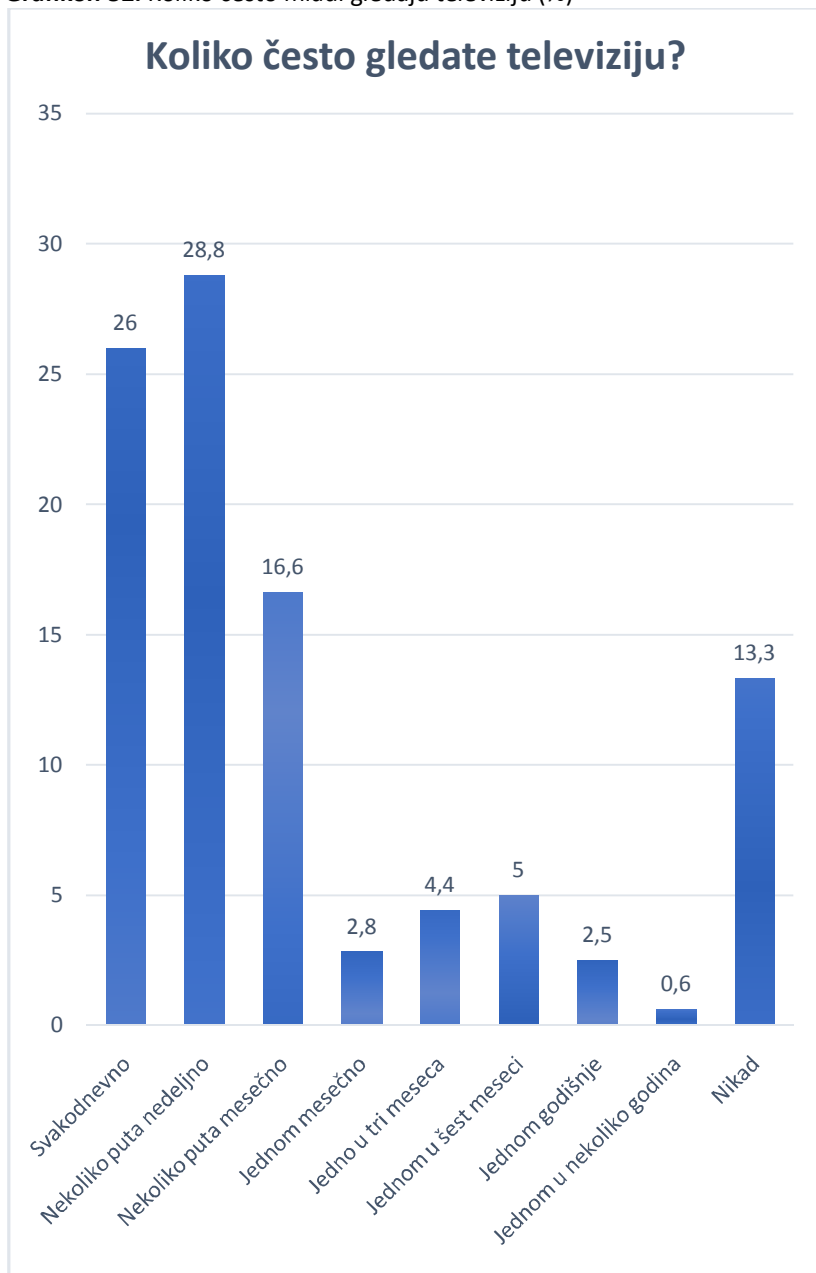
Grafikon 50. Koliko često mladi provode vreme na Internetu (%)

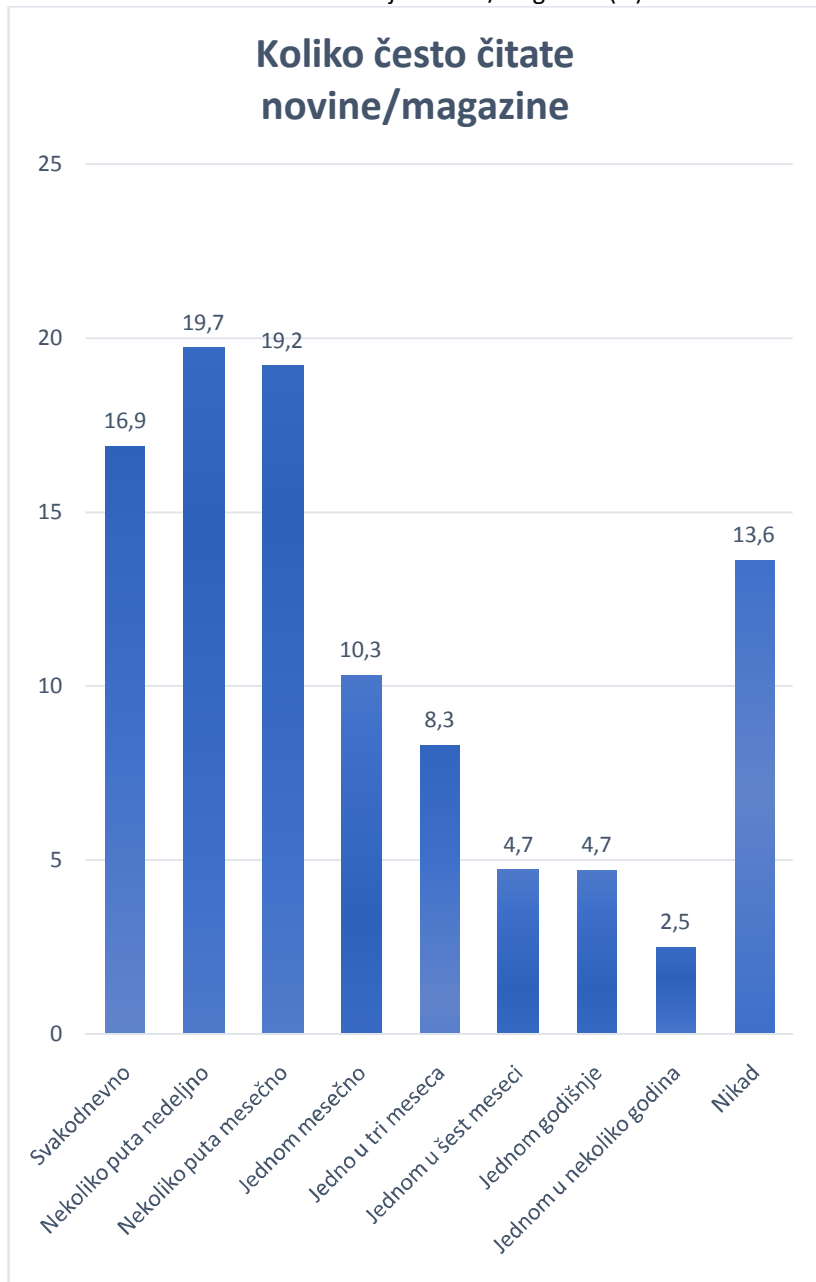
Grafikon 51. Koliko često mladi provode vreme na društvenim mrežama (%)

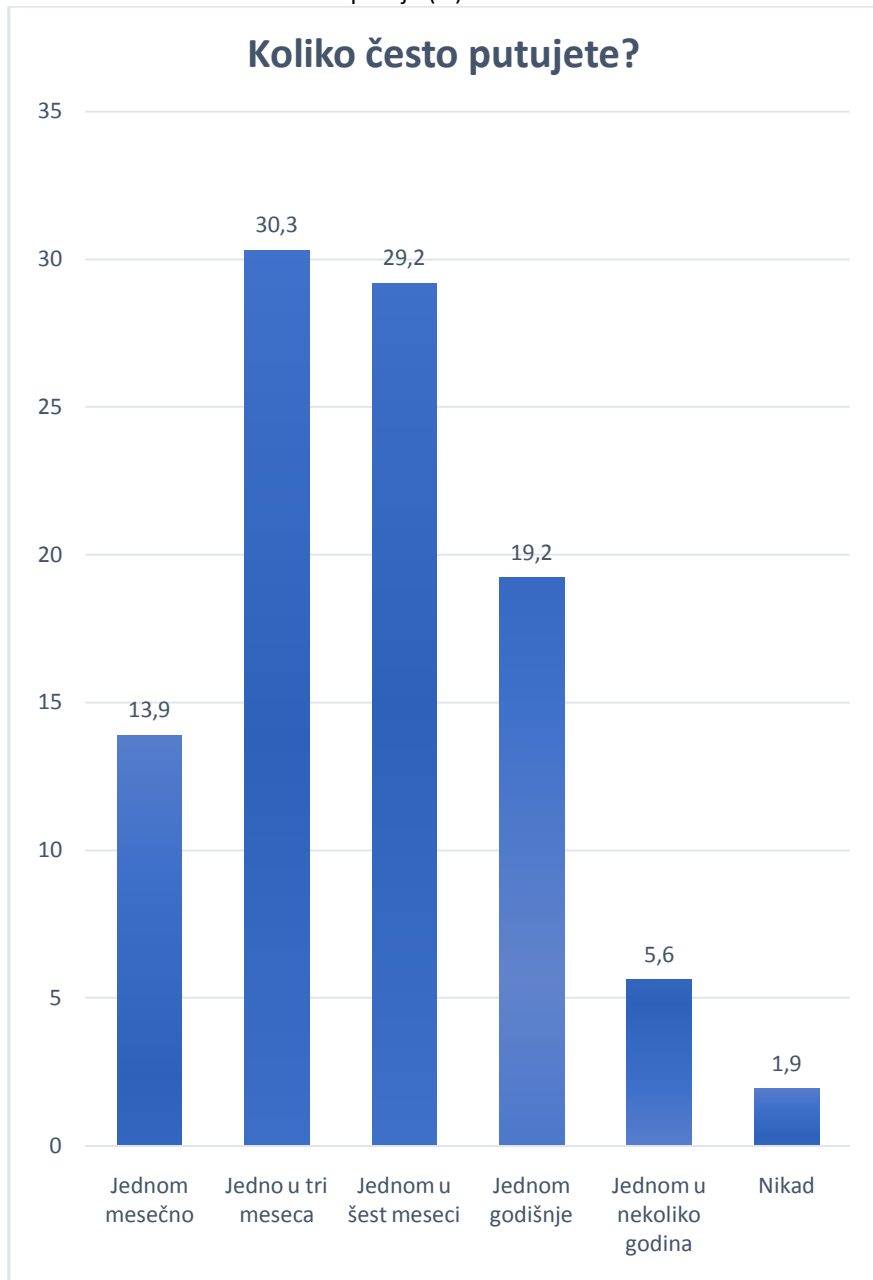
Grafikon 52. Koliko često mladi gledaju televiziju (%)

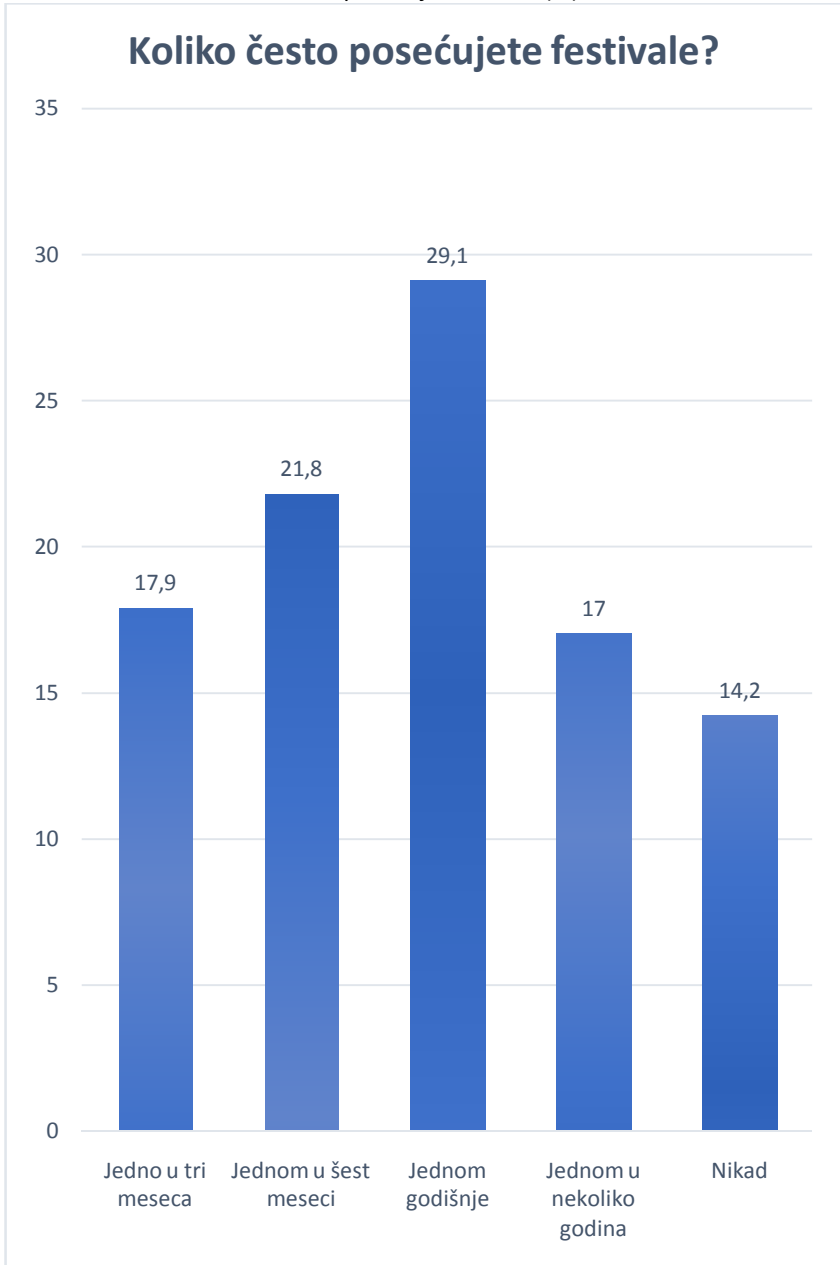
Grafikon 53. Koliko često mladi čitaju novine/magazine (%)

Grafikon 54. Koliko često mladi putuju (%)

Grafikon 55. Koliko često mladi posećuju festivale (%)

12. Vrednosti mladih

U ovom potpoglavlju smo ispitivali stavove i vrednosti koje imaju mladi u Srbiji. Cilj poglavlja je da nam pokaže kako mladi vide demokratiju, liderstvo, neke osnovne ideološke pozicije, ali i stavove prema Evropskoj uniji i kako oni vide proces evropskih integracija u Srbiji.

Pitali smo mlade da li je demokratija najbolji oblik političkog vladanja i dobili smo sledeće rezultate:

Grafikon 56. Odnos mladih prema demokratiji

Ukoliko pogledamo rezultate prema stratama, videćemo da postoje značajne razlike.

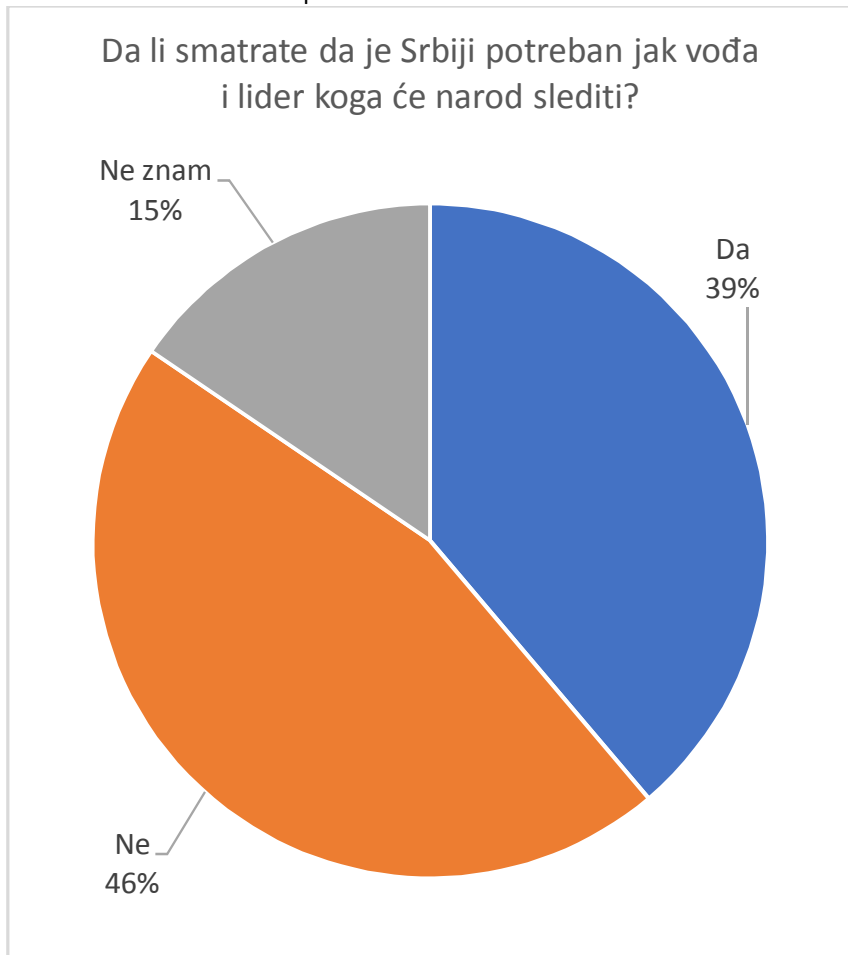
Tabela 24. Odnos mladih prema demokratiji prema stratama

Strata	Da (%)	Ne (%)	Ne znam (%)
Muškarci	36,4	43,0	20,6
Žene	31,4	27,7	40,9
Mladi od 15 do 19 godina	37,0	29,6	33,4
Mladi od 20 do 24 godine	31,7	27,5	40,8
Mladi od 25 do 30 godina	29,1	39,1	31,8
Mladi sa srednjim i srednjim stručnim obrazovanjem	34,1	28,3	37,6
Mladi sa visokim obrazovanjem (osnovne studije i postdiplomske)	33,5	35,4	31,1

Važno je istaći da mladi muškarci za 15,3% više smatraju da demokratija nije najbolji oblik vladanja. Takođe, mladi iz treće starosne strate (od 25 do 30 godina) u dosta većim procentima smatraju da demokratija nije najbolji oblik vladanja u odnosu na ostale dve strate, dok je značajan procenat u razlici između odgovora ne u odnosu na mlade sa visokim obrazovanjem (osnovne studije i postdiplomske) u odnosu na mlade sa srednjim i srednjim stručnim obrazovanjem.

Pitali smo mlade da li smatraju da je Srbiji potreban jak vođa i lider koga će narod slediti, a rezultati su sledeći:

Grafikon 57. Odnos mladih prema liderstvu i vođama

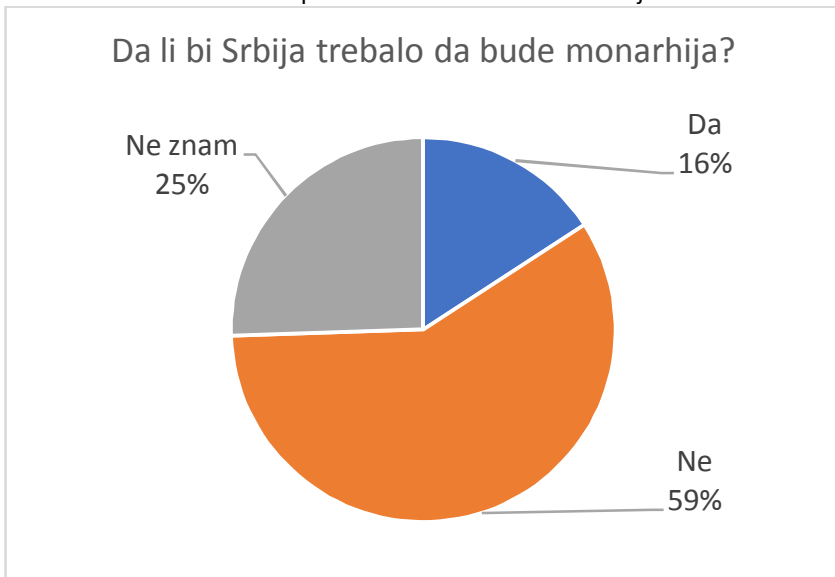
Važno je istaći i značajnu razliku između odgovora mladih muškaraca i žena koji su učestvovali u ispitivanju.

Tabela 25. Odnos mladih prema liderstvu i vođama prema rodu

Strata	Da (%)	Ne (%)	Ne znam (%)
Muškarci	28,8	59,6	11,6
Žene	43,2	39,5	17,3

Pitali smo mlade i šta misle o tome da li bi Srbija trebalo da bude monarhija, odgovori su sledeći:

Grafikon 58. Odnos mladih prema monarhističkom uređenju

Pitali smo mlade koliko se slažu sa narednim tvrdnjama sa ponuđenim odgovorima od 1 do 5 (1 – potpuno nebitno, 5 – jako bitno) i prosečni odgovori su sledeći:

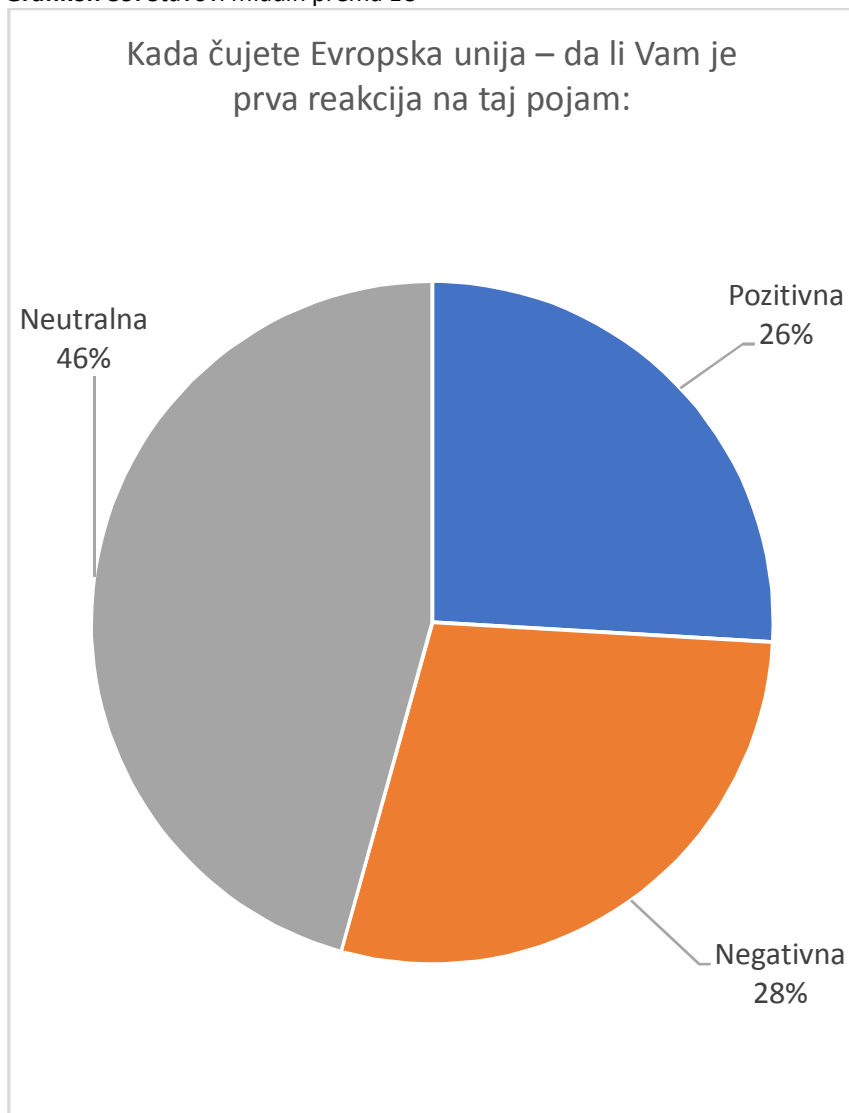
Tabela 26. Stavovi mladih

Tvrdnja	Prosečna ocena
U društvu je poželjno da svi građani budu slobodni da žive onako kako žele	4,4
U društvu je poželjno da se čuvaju tradicija i društveni običaji	3,8
U društvu je poželjno da ne postoje velike socio-ekonomske razlike	4,1
U društvu je poželjno da se ističe značaj i dominantna uloga većinskog naroda	2,7

Ne postoje značajnije razlike u odgovorima na ovo pitanje ni po kojem poststratifikovanom uzorku.

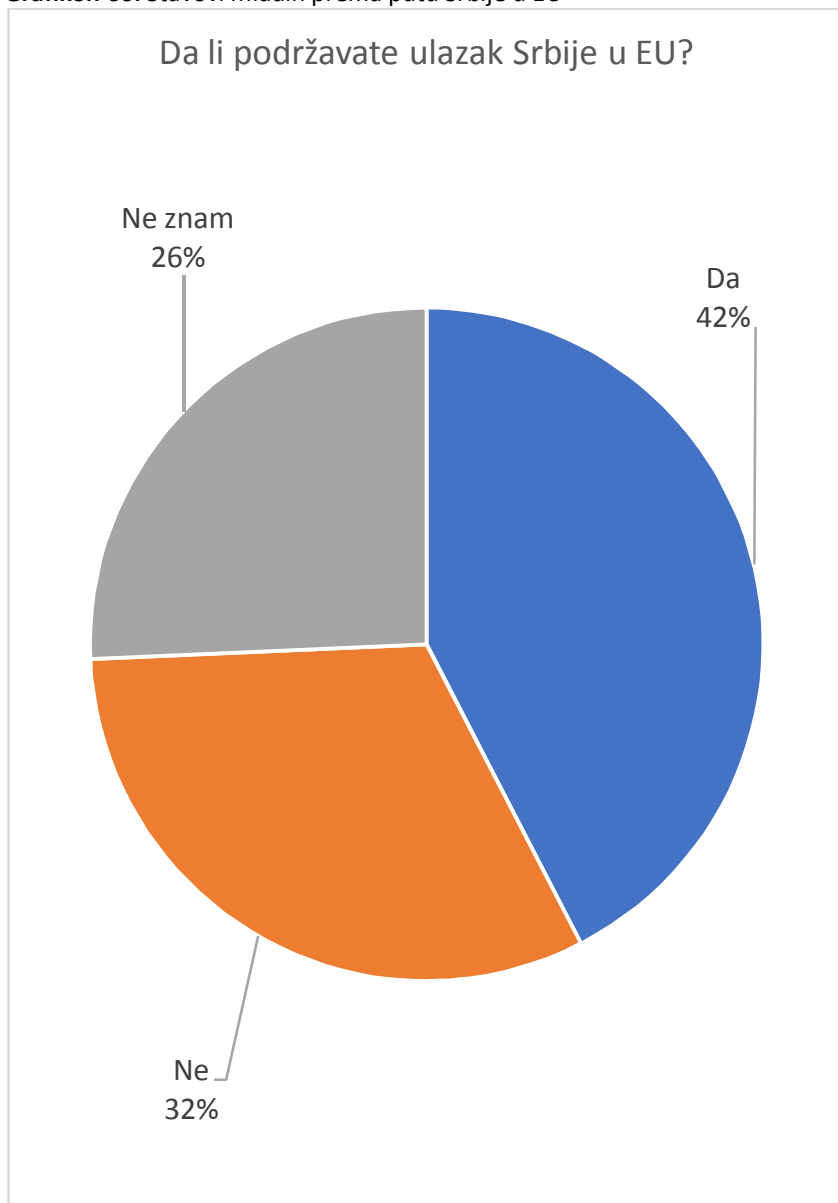
Pitali smo mlade kakva im je prva reakcija na pojam EU i odgovori su sledeći:

Grafikon 59. Stavovi mladih prema EU

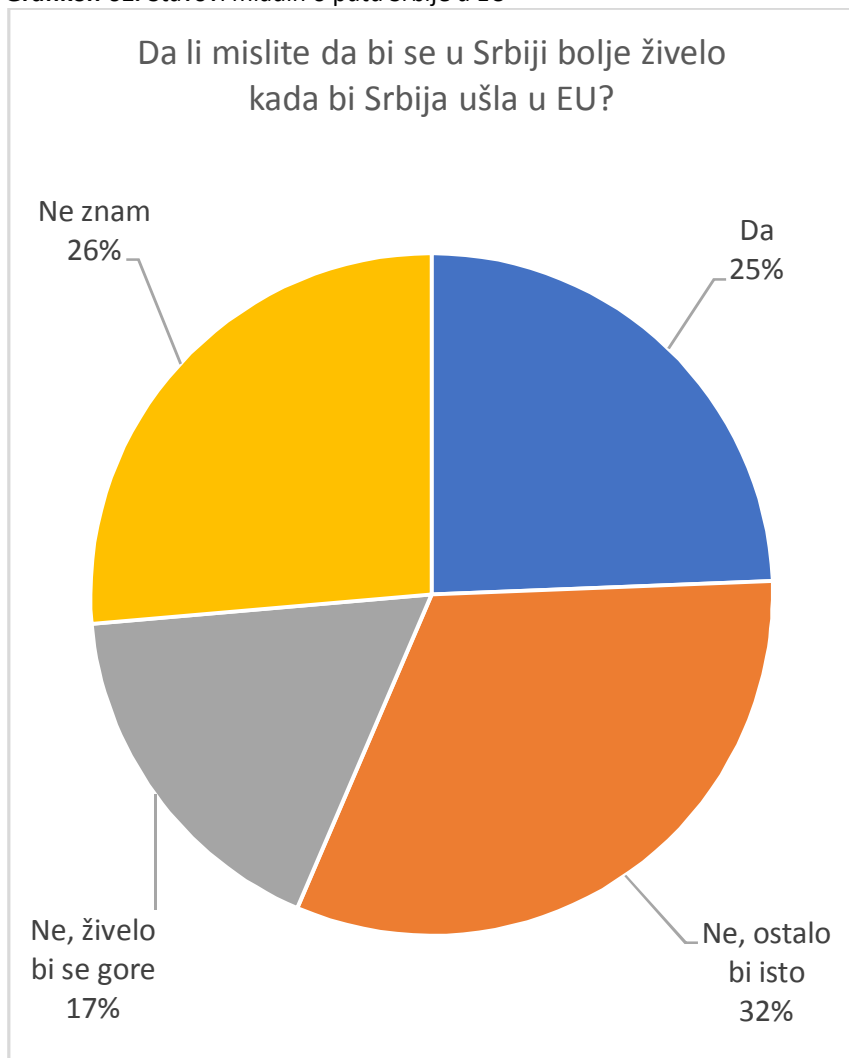
Na pitanje da li ispitanici/ce podržavaju ulazak Srbije u EU, odgovori su sledeći:

Grafikon 60. Stavovi mladih prema putu Srbije u EU

Na pitanje kako mladi vide ulazak Srbije u EU, odnosno da li misle da bi se u Srbiji bolje živelo kada bi Srbija ušla u EU, odgovori su sledeći:

Grafikon 61: Stavovi mladih o putu Srbije u EU

Pitali smo mlade da li se slažu sa narednim tvrdnjama u vezi sa EU, sa ponuđenim odgovorima od 1 do 5 (1 – u potpunosti se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem), prosečni odgovori ispitanika/ca su sledeći:

Tabela 27. Mladi i EU

Tvrdnja	Prosečan odgovor
EU je garant mira i stabilnosti za Srbiju	2,5
Evropska unija je uređen sistem u kome se znaju pravila	3,4
Ulaskom u EU gubimo nacionalni identitet	2,6
EU se postepeno raspada i neće još dugo opstati	3,3

Na pitanje da li su ispitanici/ce dovoljno informisani o EU, njenim institucijama i normama, na skali od 1 do 5 (1 – Nisam uopšte informisan, 5 – U potpunosti sam informisan), prosečan odgovor je 3,2. Na pitanje da li imaju poverenja u institucije EU na skali od 1 do 5 (1 – Uopšte nemam poverenje, 5 – Imam potpuno poverenje), prosečan odgovor je 2,82.

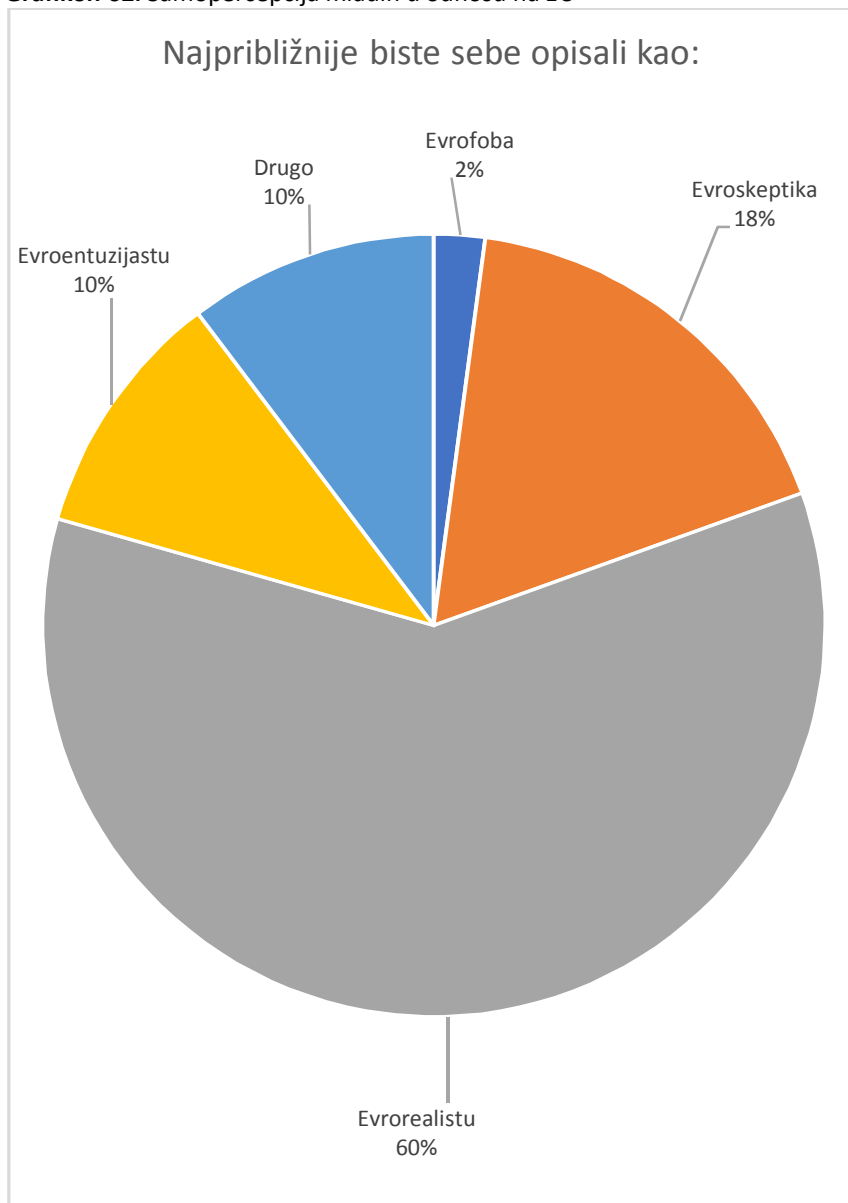
Pitali smo i mlade u kojoj meri se slažu sa sledećim tvrdnjama (1 – u potpunosti se ne slažem, 5 - u potpunosti se slažem): Članstvo Srbije u EU će omogućiti:

Tabela 28. Mladi i EU

Tvrdnja	Prosečan odgovor
Više putovanja za mlade	3,8
Bolje mogućnosti za posao i više zarade	3,7
Kvalitetnije obrazovanje	3,4
Zaštitu ljudskih prava	3,5
Bržu demokratizaciju Srbije	3,1
Povećanje ugleda Srbije u svetu	3,1
Bezbedniju Srbiju	2,9
Vladavinu prava	3

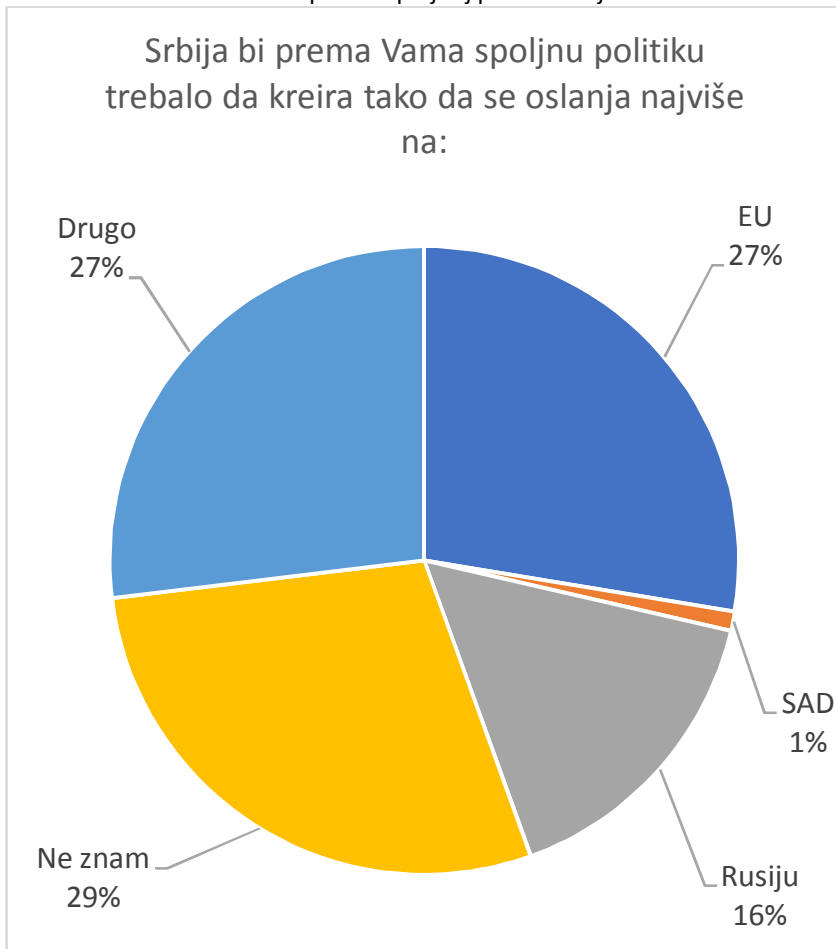
Na pitanje da ispitanici/ce sebe opišu u odnosu na odnos prema evropskim integracijama i EU, rezultati su sledeći:

Grafikon 62. Samopercepcija mladih u odnosu na EU

Pitali smo mlade šta misle na koga bi Srbija trebalo najviše da se oslanja prilikom kreiranja spoljne politike, odgovori su sledeći:

Grafikon 63. Stavovi mladih prema spoljnoj politici Srbije

Na temu vrednosti mladih, odnosno kakve vrednosne poglede imaju mladi, koje su to vrednosti koje oni neguju i na koji način vide vrednosti svojih vršnjaka je organizovana fokus grupa¹²⁰. Učesnici i učesnice fokus grupe su se saglasili da je jako teško definisati šta su

¹²⁰ Fokus grupa „Vrednosti mladih“, 20. jun 2017. godine

vrednosti i na koji način ih percipirati kod mladih. Jedna od učesnica fokus grupe je navela da su za nju vrednosti: „Ideje koje nas vode u životu i koje nas vode pri donošenju bilo kakvih odluka. Jako je bitno da bilo šta da radimo, da u celoj toj priči ne izgubimo sebe i šta je ono u šta verujemo. Ako gradimo sebe kao otvorene i tolerantne, onda ne smemo da dozvolimo da izgubimo sebe i moramo da se trudimo da ličnim primerom pokažemo šta su prave vrednosti.” Učesnici/efokus grupe su se saglasili da mora da se poštuje pravo svakoga na sopstveno mišljenje i svoj sistem vrednosti, uz ograničenje da se nikako ne ugrozi neko drugi i da bi mladi trebalo da „drže do svog mišljenja i svoje autonomije, a da ne idu protiv sebe ukoliko većina misli drugačije”. Jedan od zaključaka fokus grupe jeste i da se vrednosti kod mladih menjaju i da najviše zavise od vaspitanja koje su dobili od roditelja i u okruženju u kom su odrasli, ali da se s vremenom menjaju. Utisak mladih koji su učestvovali u fokus grupi jeste da se vrednosti kod mladih značajno razlikuju. Jedna od učesnica je navela da: „Mladi bauljaju ovim svetom i da ne znaju šta ih je snašlo i da se vrlo često vrednosti kod mladih formiraju kroz istfrustriranost ekonomskom situacijom koja ne dozvoljava da više razmatraju neka pitanja, da se olako prepuštaju tuđim mišljenjima i da su jako često zatvoreni za slušanje drugačijih mišljenja.” Utisak je i da obrazovanje dosta utiče na vrednosti kod mladih, ali da poseban uticaj imaju programi neformalnog obrazovanja, volontiranje i aktivizam. Učesnici/e su se saglasili da volontiranje i aktivizam podstiču otvorenost, toleranciju i trpeljivost kod mladih ljudi. Sa druge strane, ističu jako veliki uticaj porodice na formiranje vrednosti kod mladih. Smatraju da su mladi često neinformisani, da ne žele da izađu iz svoje zone komfora i na taj način ostaju učaureni u neki sistem vrednosti koji su preuzeli od roditelja. Jedan od zaključaka fokus grupe jeste da su mladi generalno letargični, da pristaju na svesno podatništvo i pored toga što postoji neka vrsta bunta kod mladih. Smatraju da je bunt kratkotrajan, a da se sve vraća u formu podaništva i odsustva bilo kakvog aktivizma kod mladih, a da se sve završava na povremenim aktivističkim naletima. Zaključak fokus grupe jeste i da mladi definitivno nisu vrednosno homogeni i da su mladi izuzetno podeljena društvena grupa koja nikako ne može da iznedri određeni zajednički stav jer se mladi izuzetno razlikuju u pogledu na mnoga pitanja.

13. Zaključak i preporuke

Ovaj izveštaj je imao za cilj da nas uputi u položaj mladih u Srbiji kroz različite oblasti. Prikazali smo kakav je institucionalni i zakonodavni okvir za mlade, koliko su mladi zastupljeni u političkim institucijama i na koji način politički subjekti vide mlade i kako rade sa mladima, kao i političku participaciju i navike mladih. Prikazali smo i kakva je situacija sa mladima na tržištu rada i kakvi su trendovi prethodnih godina i kakve su mogućnosti za mlade preduzetnike, a posebno i sa socijalnim preduzetništvom. U pogledu obrazovanja smo ispitali stavove mladih o obrazovnom sistemu i kako oni vide svoje obrazovanje. U pogledu aktivizma mladih smo pokušali da predstavimo kakve su navike mladih, kakvo je stanje u omladinskom radu, volontiranju i da li su mladi iz društveno osetljivih grupa uključeni i na koji način aktivnosti učiniti inkluzivnim. Ukazali smo na bezbednosne rizike i stekli uvid u iskustva mladih i njihove stavove prema bezbednosti. Ispitali smo i kulturne stavove i navike mladih u Srbiji, kao i njihove stavove po pitanju društveno/političkih vrednosti i stavove prema EU.

Na kraju ovog izveštaja, na osnovu rezultata istraživanja (uvidom u podatke iz desk istraživanja, realizovanih fokus grupa i rezultatima online upitnika), autor izveštaja daje set opštih preporuka na kojima bi u narednom periodu svi akteri omladinske politike trebalo raditi i specifikovati ih u konkretne predloge javnih politika, javne politike ili zagovaračke kampanje.

Institucionalni i zakonodavni okvir za unapređenje položaja i participacije mladih:

- Podsticati formiranje odvojenog resornog ministarstva koje bi se isključivo bavilo mladima (Ministarstvo omladine/Ministarstvo za mlade).
- Sprovesti javnu raspravu i konsultovati sve aktere omladinske politike oko Zakona o mladima, evaluaciji Nacionalne strategije za mlade, evaluaciji trogodišnjeg akcionog plana za mlade za period 2015. – 2017. godine i uključiti sve aktere u izradu novog akcionog

plana za naredni period. Kreirati mehanizme strukturiranog dijaloga.

- Unutrašnju organizaciju resornog ministarstva urediti tako da se jasno preciziraju zadaci, sistemski odvoje oblasti omladinske politike i unaprede kapaciteti za rad sa mladima.
- Osnajiti Savet za mlade da operativno radi, da usklađuje rad aktera omladinske politike i radi na međusektorskoj saradnji.
- Unaprediti kapacitete lokalnih Kancelarija za mlade.
- Oformiti Odbor za mlade u okviru Narodne skupštine koji bi razmatrao sve zakone koji se direktno ili indirektno odnose na mlade i koji će konsultovati Savet za mlade.
- Oformiti Omladinski kokus u Narodnoj skupštini kao neformalno telo čiji bi zadatak bio da okupi mlade poslanike i poslanice, sve narodne poslanike i poslanice zainteresovane za rešavanje problema mladih, ali i predstavnike podmladaka parlamentarnih političkih stranaka, kao i organizacije civilnog društva. Rad kokusa bi bio usmeren ka tome da se potrebe i interesi mladih stave na istaknutije mesto i da se glas mladih čuje tamo gde je to najvažnije.
- Podstaknuti političke partije da promovišu aktivizam mladih, da daju šansu mladima kao političkim funkcionerima i da promovišu izbor mladih na najvažnije funkcije u državi.
- Insistirati da budući mandatar/ke u svojim programima rada Vlade koji predlažu Narodnoj skupštini imaju program za mlade.
- Podsticati partije da sistemski stvaraju uslove za autonomiju mladih unutar organizacija, da u svojim programima predlažu politike za mlade i da se u izbornim kampanjama obraćaju mladima.
- Omogućiti veći uticaj mladih na donošenje odluka, podsticati i razvijati demokratsku/participativnu političku kulturu kod mladih.

Obrazovanje, rad i zapošljavanje

- Kreirati mehanizme i mere za podsticanje zapošljavanja mladih.
- Kreirati privredni ambijent koji bi bio podsticajan za mlade preduzetnike, pojednostaviti procedure i kreirati mere za pomoć pri samozapošljavanju.

- Promovisati socijalno preduzetništvo kao vid samozapošljavanja sa pozitivnim društvenim implikacijama.
- Reformisati obrazovanje tako da ono bude povezano sa tržištem rada, da se oslanja na praksu i upotrebljiva znanja; vratiti povezanje u obrazovni sistem.
- Kreirati mere ravnomernog regionalnog razvoja kako bi se mladi podstakli da ostaju u svojim sredinama.

Aktivizam, društveno uključivanje mladih i kulturne preferencije

- Kreirati ambijent u kome se omogućava i podržava aktivizam mladih. Unaprediti kapacitete organizacija mladih i organizacija za mlade. Raditi na podsticanju aktivizma mladih.
- Unaprediti mehanizme i programe za volontiranje mladih. Kreirati povoljni ambijent za volonterske aktivnosti.
- Radi na unapređenju uslova omladinskog rada, kako sa strane korisnika, tako i u pogledu položaja i uslova rada omladinskih radnika/ca.
- Unaprediti mogućnosti za uključivanje mladih iz društveno osetljivih grupa. Kreirati potpuno inkluzivne programe za mlade.
- Omogućiti mladima što lakši pristup kulturnim sadržajima.

Bezbednosne politike

- Kreirati mehanizme i bezbednosne politike tako da se radi na uklanjanju uzroka bezbednosnih problema.
- Raditi na prevenciji i edukaciji u pogledu bezbednosnih rizika po mlade, a sankcije unaprediti.
- Kreirati bezbednosne politike zasnovane na podacima i usmerene ka posebnim grupama mladih.
- Decentralizovati bezbednosnu politiku u skladu sa različitim bezbednosnim rizicima koji se javljaju u različitim jedinicama lokalne samouprave.

Informisanost mladih, vrednosti i evropske integracije

- Raditi na informisanju i edukaciji mladih u pogledu demokratskih vrednosti i participacije u donošenju odluka, podsticati mlade na

otvorenost, toleranciju i trpeljivost. Informisati mlade o Evropskoj uniji, procesu evropskih integracija i kako mladi mogu da doprinesu evropskim integracijama.

14. Bibliografija

- Agencija za bezbednost u saobraćaju, Analiza stradanja mladih učesnika u saobraćaju (15-30 godina starosti) na teritoriji Republike Srbije, avgust 2016.
- *Analiza rezultata istraživanja o potrebama potencijalnih i postojećih mladih preduzetnika u Republici Srbiji*, Služba za mala i srednja privredna društva Privredne komore Srbije i Privredni forum mladih, Beograd, 2016.
- Andrašević, Ivana et al., *Rečnik omladinske politike*, KOMS, Beograd, 2017. dostupno na: <http://koms.rs/wp-content/uploads/2016/08/Recnik-omladinske-politike-2.pdf>
- Bulat, Marija; Ohana, Jael, Evaluacija Nacionalne strategije za mlade (2008) u Republici Srbiji i Akcionog plana 2009. – 2014., MOS i PFUN, Beograd, 2015.
- Filipović, Sanja, Kisić – Zaječenko, Svetlana, Cvijović, Jelena, Reljić, Marija, Analiza regulatornog okvira preduzetništva tri najperspektivnije delatnosti sa predlogom pojednostavljenja poslovanja za mlade preduzetnike, PERFORM i Ekonomski institut, Beograd, 2016.
- Lončar, Jelena, “Politike identiteta i kvalitet života u izbornoj kampanji političkih stranaka 2012.”, u: *Javne politike u izbornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, (ur. Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana), KAS, Beograd, 2012.
- Lončar, Jelena, “Politike identiteta i ljudska prava”, u: *Izborne ponude i rezultati – Evropski izbori i izbori u Srbiji 2014. godine*, (ur. Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana; Spasojević, Dušan), KAS, Beograd, 2014.
- Marjanović, Dragana, Tranzicija mladih žena i muškaraca na tržištu rada Republike Srbije, International Labour Office, Geneva: ILO, 2016.

- Procena kapaciteta udruženja i kancelarija za mlade i njihovih saveza KOMS i NAPOR i Asocijacije KZM za Društveno uključivanje marginalizovanih mladih, 2017.
- Stojiljković, Zoran, Pilipović, Gordana et al., *Stranke i javne politike: izbori u Srbiji 2016. godine*, KAS, Beograd, 2017.
- Tadić, Marina, Smernice za uključivanje bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2016.

Normativni akti:

- Ustav Republike Srbije, „Sl. glasnik RS“, br. 98/2006, http://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html
- Zakon o ministarstvima, „Sl. glasnik RS“, br. 44/2014, 14/2015, 54/2015, 96/2015 - dr. zakon i 62/2017)
- Zakon o mladima, „Sl. glasnik RS“, br. 50/2011, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_mladima.html
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Sl. glasnik RS“, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 62/2016 - odluka US, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, "Sl. glasnik RS", br. 55/2013, http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_srednjem_obrazovanju_i_vaspitanju.html
- Zakon o obrazovanju odraslih, <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D1%83-%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%85.pdf>

- Zakon o visokom obrazovanju („Sl. glasnik RS“, br. 76/2005, 100/2007 - autentično tumačenje, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015 - autentično tumačenje, 68/2015 i 87/2016),
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_visokom_obrazovanju.html
- Zakon o volontiranju, „Sl. glasnik RS“, br. 36/2010,
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_volontiranju.html
- Zakon o udruženjima, „Sl. glasnik RS“, br. 51/2009 i 99/2011 - dr. zakoni,
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_udruzenjima.html
- Zakon o zadrugama, „Sl. glasnik RS“, br. 112/2015,
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zadrugama.html
- Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016,
http://paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html
- Zakon o zabrani diskriminacije, „Sl. glasnik RS“, br. 22/2009,
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html
- Zakon o radu, "Sl. glasnik RS", br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014 i 13/2017 - odluka US,
http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html
- Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine („Sl. glasnik RS“, br. 22/2015)
http://www.mos.gov.rs/wp-content/uploads/download-manager-files/nacionalna_strategija_za_mlade0101_cyr.pdf
- Odluka o obrazovanju Saveta za mlade (Vlada RS, 05 Broj: 02-559/2014-1)
- Pravilnik o radu Demokratske omladine,
http://www.ds.org.rs/dokumenti/Pravilnik_o_radu_Demokratske_omladine_2010.pdf

- Pravilnik o organizovanju i delovanju Socijalističke omladine,
<http://www.sps.org.rs/socijalisticka-omladina-pravilnik/>
- Program DS,
<http://www.ds.org.rs/program>
- Program DSS,
<http://www.dss.rs/program-stranke/#1454966408208-d020d9fa-694c>
- Program stranke Dosta je bilo.
<http://dostajebilo.rs/program-stranke-dosta-je-bilo/?lang=lat>
- Program DJB: Plan u 20 tačaka za izbore 2016. godine.
<http://dostajebilo.rs/izbori-2016-plan-u-20-tacaka/>
- Program Dveri.
<https://dveri.rs/program>
- Program JS.
<http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>
- Program LDP.
- Program i Statut LSV.
<http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/program-i-statut-lsv-110/>
- Program SDS.
http://www.sds.org.rs/fileadmin/user_upload/PROGRAM_SDS_01.10.2014..pdf
- Program SDPS.
<http://www.sdpsrbije.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>
- Program SPS,
<https://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf>
- Program SNS, str. 114 – 118.
<https://www.sns.org.rs/o-nama/program-srpske-napredne-stranke>
- Program SRS,
<http://www.nova1.srpskaradikalnastranka.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/SRSprogram.pdf>

- Statut DS,
<http://www.ds.org.rs/dokumenti/Statut-DS.pdf>
- Statut DSS,
<http://www.dss.rs/wp-content/uploads/2016/03/Statut-DSS-2014-web.pdf>
- Statut DJB,
<http://dostajebilo.rs/statut-stranke-dosta-je-bilo/>
- Statut Dveri,
<https://dveri.rs/wp-content/uploads/preuzmi/Statut-Dveri-2016.pdf>
- Statut JS,
<http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=statut-stranke>
- Statut LDP
- Statut LSV,
<http://lsv.rs/o-nama/dokumenti/program-i-statut-lsv-110/>
- Statut SDS,
http://www.sds-org.rs/fileadmin/user_upload/STATUT_SDS.pdf
- Statut SDPS,
<https://drive.google.com/file/d/0B9KIHXXpgfgGdHAzejM5Q3JRZ1d aaTZOWVHeGs2UQ/view>
- Statut SPS,
<http://www.sps.org.rs/documents/STATUT%20SPS.pdf>
- Statut SNS,
<https://www.sns.org.rs/lat/o-nama/statut-sns>
- Statut SRS,
<http://www.nova1.srpskaradikalnastranka.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/StatutSRS.pdf>
- Zaključak o usvajanju akcionog plana za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade za period od 2015. do 2017. godine, („Sl. glasnik RS“, br. 70/2015).

Web izvori:

- Web prezentacija MOS:
<http://www.mos.gov.rs/>
- Web prezentacija Narodne skupštine Republike Srbije,
<http://www.parlament.gov.rs>
- Web prezentacija Vlade Republike Srbije,
<http://www.srbija.gov.rs>
- Web prezentacija Krovna organizacija mladih Srbije,
<http://koms.rs>
- „Indeks participacije mladih“,
http://www.danas.rs/drustvo.55.html?news_id=328779&title=%C4%8Cetiri+predsednika+op%C5%A1tine+m1a%C4%91a+od+30+godina
- Nacionalna služba za zapošljavanje, Mesečni statistički bilten - jun.
http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/8/8222_bilten_nsz_06_2017_-_broj_178.pdf
- Privredna komora Srbije.
<http://pks.rs/>
- Republička izborna komisija, Rodna i starosna struktura kandidata za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, 2016.
<http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/izbori-2016/Rodna%20i%20starosna%20struktura%20kandidata%20za%20Oposlanike%20Narodne%20skupstine-24.%20April%202016.pdf>
- Republički zavod za statistiku, Procene stanovništva prema starosti i polu,
<http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=163>
- Who Governs EU:
https://whogoverns.eu/cabinets/?view=epoca_pais&id=7&codigo=rs

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

364.6-053.6(497.11)

316.663-053.6(497.11)

СТОЈАНОВИЋ, Бобан, 1989-

Alternativni izveštaj o položaju mladih u Republici Srbiji / [Boban Stojanović]. - Beograd : Krovna organizacija mladih Srbije - KOMS, 2017

(Beograd : Printing). - graf. prikazi, tabele. - 184 str. ; 21 cm

Podatak o autorima preuzet iz kolofona. - Tiraž 150. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 176-182.

ISBN 978-86-80578-02-6

а) Социјална заштита - Омладина - Србија б) Социјалне
потребе - Омладина

- Србија с) Млади - Друштвена улога – Србија

COBISS.SR-ID 241366540

Projekat se realizuje u saradnji sa Beogradskom otvorenom školom, u okviru programa „Civilno društvo za unapređenje pristupanja Srbije Evropskoj uniji“, uz podršku Švedske.

www.koms.rs

office@koms.rs

www.svefs.com/national-youth-council-of-serbia

www.facebook.com/KOMSmladi

[KOMSmladi](https://www.youtube.com/KOMSmladi)

[KOMSmladi](https://www.instagram.com/KOMSmladi)

[@KOMSmladi](https://twitter.com/KOMSmladi)